

Din ve TOPLUM

4 Aylık İlmî Dergi

Cilt/Vol: 6 • Sayı/No: 2

ISSN 1307-5314

✿ GENÇLERİN SOSYOLOJİSİ YA DA 'YENİ KUŞAĞI' ANLAMAK

✿ GENÇLİĞİN DİNAMİZMİNE DAİR KUR'ÂN-I KERİM VE SÜNNETİN BİZE HATIRLATTIKLARI

✿ GENÇLİK DÖNEMİ KRİZLERİ VE DİNİ KİMLİK İNŞASI

✿ DEĞERLER KRİZİ, GENÇLİK VE AHLAK EĞİTİMİ

✿ GENÇLİK DÖNEMİ İNANÇ SORUNLARI BAĞLAMINDA ATEİZM

Din ve TOPLUM

4 Aylık İlmî Dergi • SAYI: 17

Din ve TOPLUM

4 Aylık İlmî Dergi • SAYI: 17

Diyanet-Sen Adına Sahibi
Ali YILDIZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Cebrail YAKIŞIR

Genel Yayın Koordinatörü
Recep EKMEKÇİ

Yayına Hazırlayan
Revasiye KARAARSLAN AYTEN

Yayın İdare Merkezi
Rüzgarlı Sokak No:15
Ulus-Ankara

Tel: 0312 230 46 86
Faks: 0312 232 13 99
Büro Cell: 0533 657 70 21 - 22
www.diyamet-sen.org.tr

Yayın Periyodu: Yılda 3 sayı yayımlanır.
Yayın Türü: Yerel Süreli/Ücretsiz Dağıtılır.

18 Şubat 2022

Grafik Tasarım
Selma ÜNAL

Baskı
Bizim Büro Basım Evi Yayın ve
Dağıtım Hizm. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Sedef Cad. No: 6/A
Altındağ/ANKARA
Tel: 0312 229 99 28 - 29
Faks: 0312 229 99 98

Din ve Toplum, Diyanet-Sen'in
ilmî, bilimsel, akademik ve sosyal hayata katkısıdır.

EDİTÖR

Prof. Dr. Mehmet BAYRAKDAR
(Yeditepe Üniversitesi)

SAYI EDİTÖRÜ

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
(Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Kazım ARICAN
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL
(Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. İbrahim PAÇACI
(Aksaray Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Sait REÇBER
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. İhsan TOKER
(Ankara Üniversitesi)

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşe CANATAN
(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
(Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Prof. Dr. Süleyman DÖNMEZ
(Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali DURUSOY
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail ERDOĞAN
(Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KARA
(Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin KARAMAN
(R. Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KATAR
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Fatih KESLER
(Çanakkale 18 Mart Üniversitesi)

Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK
(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY
(Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet VURAL
(Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet YAMAN
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Doç. Dr. Nurullah YAZAR
(Ankara Üniversitesi)

YAYIN EKİBİ

içindekiler

8 Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

Gençlerin Sosyolojisi ya da
'Yeni Kuşak'ı Anlamak

18 Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

Gençliğin Dinamizmine Dair Kur'ân-ı Kerîm ve
Sünnetin Bize Hatırlattıkları

26 Doç. Dr. M. Naci KULA

Gençlik Dönemi Krizleri ve
Dini Kimlik İnşası

34 Prof. Dr. İbrahim TURAN

Değerler Krizi, Gençlik ve
Ahlak Eğitimi

42 Doç. Dr. Arif KORKMAZ

Gençlik Dönemi İnanç Sorunları
Bağlamında Ateizm

50 Dr. Öğretim Üyesi Tuba Nur UMUT

Gençliğin Günümüz Teknolojileri ile Etkileşiminde Değerler

58 Prof. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER

Gençlerin Gözüyle
Tasavvuf

66 Nefide YÜCE

Lise Gençliği
ve Din

74 Araş. Gör. Mehmet Emin SARIKAYA

Bir Durum Tanımı:
Üniversite Gençliği ve Din

YAYIN İLKELERİ

A. YAYINLANACAK ÇALIŞMALAR

İslam dini, tarihi, coğrafyası, bilimi, sanatı, estetiği alanlarında yapılan orijinal araştırma-inceleme yazıları; İslam'ın temel dini, ilmi, sosyal ve kültürel meseleleriyle ilgili, İslam'ı gerçek kimliğiyle tanıtmayı hedefleyen önceden hiçbir yerde yayımlanmamış ilmi makalelerin çevirileri.

Türkiye'de ve dünyada oluşan gündemleri takip eden, bunları irdeleyen önerilerde bulunan ve günümüz insanının ve toplumlarının sorunlarına çözüm yolları arayan yazılar, klasik ve modern dönem ilim adamlarını çalışmalarlarıyla tanıtan yazılar, Türkiye'de veya yurtdışında yayınlanmış her çeşit kitap hakkında ilmi tanıtım ve tenkit yazıları, sempozyum, panel ve konferans gibi ilmi faaliyetlerin tanıtım, tahlil ve tenkidi ile ilgili yazılar, ilmi muhtevalı röportajlar.

B. MAKALELERİN YAZIM VE YAYIM ESASLARI

1. Yayın için kabul edilen yazıların her türlü yayın hakkı dergiye aittir. Yazıların daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ve yayın için bir başka yere verilmemiş olması gerekmektedir. Yazıların ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.
2. Derginin yayın dili Türkçe'dir. Arapça, İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dillerdeki özgün yazılar da Türkçe'yle birlikte veya orijinal dilinde yayınlanır.
3. Yazılar 3 nüsha olarak, 1.5 satır aralıklı Times New Roman veya Arial fontları ile 12 punto, kağıtların tek yüzüne üst 4, sol 3, 5, alt 3. sağ 2, 5 cm boşluklu en az 5.000 en fazla 8.000 kelime olacak şekilde düzenlenmelidir. Daha uzun makalelerin bölünerek yayınlanması hususu dergi yönetiminin takdirindedir. Yazıların bir nüshasını elektronik ortamda da gönderilmesi gerekmektedir.
4. Makaleye eklenen ilave bir sayfada makalenin/yazının başlığı, yazarın adı ve akademik unvanı, yazışma adresi, telefon numarası ve e-posta adresi belirtilmelidir. Dergiye ilk defa yazı gönderen yazarlar kısa hal tercümelerini de eklerler.
5. Ön sayfada makalenin İngilizce başlığı, toplam 400 kelimeyi aşmayan Türkçe ve İngilizce özetle iki dilde anahtar kelimeler de bulunmalıdır.
6. Makalede kullanılan kaynakların künyeleri dipnotlarda ilk geçtikleri yerlerde-örneklerdeki gibi-tam olarak verilmeli, sonraki geçişlerinde atıf ile yetinilmeli, makale sonuna bibliyografya eklenmemelidir. Eser adı ve kısaltma yazımlarında İslam'ı ilimler için TDV İslam Ansiklopedisininin (DİA) ve TDK İmla Kılavuzunun yazım ve referans kuralları esas alınmalıdır.
7. Makale gönderim adresi: dinvetoplum@gmail.com
8. Makalelere telif ücreti ödenir.

YAYIN HAKKI

Copyright Act'e göre, yayınlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü yayın hakkı dergiye yayınlayan kuruma aittir.

Bu dergide yayınlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Fikirlerden yayıncı ve editörler sorumlu tutulamaz. Din ve Toplum Dergisinde yayınlanan yazılar bilimsel amaçlarla (kaynak göstermek kaydıyla) özetleme ve alıntı yapılabilir. Dergide yayınlanan yazı, şekil ve resimlerden yazarları ilan ve reklamlardan firmaları sorumludur.

Gençlik ve Din

Ali YILDIZ
Genel Başkan

Çocukluk ile yetişkinlik arasında bir fay hattı gibi duran gençlik dönemi fırsatları ve krizleri içinde barındırmaktadır. Bu durum, gençlerin muhtelif yönleri ile eğitilmesine imkân tanımakta ve farklı yetenekleri edinmelerini sağlamaktadır.

Toplumlar gençlik ruhuyla canlılıklarını korur, gelişir ve ilerlemesini gerçekleştirir. Çünkü gençlik denince akla kuvvet, çalışkanlık, zindelik, cesaret, heyecan ve enerji gelir. Gençlik ruhunun canlı tutulabilmesi ise gençlerin kendi kimlikleri ile mutlu, üretken ve bilinçli olarak yetiştirilmesine bağlıdır.

Gençlik dönemi, birtakım gelişim özellikleri itibariyle farklı bir dönem olduğu gibi, görev ve sorumluluklar açısından ehliyet sahibi olma ve yetişkinler arasına katılma sürecinin yaşandığı bir çağ olmasıyla da İslâm açısından farklı ve önemli bir gelişim dönemidir.

Özellikle içinde yaşadığımız yüzyılda, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hıza eriştiği, bunun sonucu olarak da coğrafi sınırların hızla ortadan kalktığı görülmektedir. Küreselleşme olarak adlandırılan bu süreç, toplumlar arasındaki coğrafi sınırları ortadan kaldırmakla birlikte, toplumlardaki hızlı değişimler insanların dünya görüşleri ve değer yargıları arasındaki farklılaşmaları da artırmaktadır.

Çocukluk ile yetişkinlik arasında bir fay hattı gibi duran gençlik dönemi fırsatları ve krizleri içinde barındırmaktadır. Bu durum, gençlerin muhtelif yönleri ile eğitilmesine imkân tanımakta ve

farklı yetenekleri edinmelerini sağlamaktadır. Bunun için gencin birçok yönüyle eğitilmesi gerekir. Gencin eğitilmesinde ihmal edilmemesi gereken boyutlarından biri dindir.

Zira son yirmi yıla damgasını vuran cep telefonu ve internet bugüne kadar yaşanılanlardan bambaşka bir dünya, farklı bir nesil meydana getirdi. İletişim kanallarından paylaşılan yüz binlerce yazılı, görsel ve işitsel bilgi ve mesaj özellikle gençleri etkisi altına aldı ve hayat tarzlarını şekillendirdi.

Peki, önümüzdeki çeyrek asırda gençlerimizi ne tür sorunlar bekliyor? Onları kendi yaşayacakları zamanın şartlarına göre nasıl hazırlayacağız? Şimdiden gelecek yıllarda karşımıza çıkacak yenilikleri bilmeye, bir taraftan onlardan yararlanma yollarını ararken; diğer taraftan doğurabileceği sorunlara yönelik hazırlıklar yapmaya her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. Din ve Toplum Dergimizin bu sayısını "Gençlik ve Din" temasıyla çıkarmamızdaki amaç bu ve bunun gibi sorulara cevap arama sorumluluğumuzdan kaynaklanmaktadır.

Toplumlar değerleri ile ayakta durur ve varlıklarını devam ettirir. Ülkemizin geleceğini inşa edecek olan gençlerin dini değerlerini bilen nesiller olarak yetişmesi bu nedenle çok önemlidir.

Gençlerin Sosyolojisi ya da *'Yeni Kuşığı' Anlamak*

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Gençlik sosyolojisinde kuşakların toplumsal profilini belirlemeye yönelik çalışmaların, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazandığı görülmektedir. Bu araştırmalarda, öncelikle her bir kuşağın tipik özelliklerinin ortaya çıkartılması için temel karakteristiklerinin tespit edildiği; daha sonra önceki kuşaklarla benzerlikler ve farklılıklar eksenli karşılaştırmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu sınıflamalara göre ilk kuşak, 1883-1900 yıllarını kapsayan 'kayıp kuşak'tır. Bu kuşak, ergenlik ya da ilk gençlik yıllarını Birinci Dünya Savaşı döneminde geçirmek durumunda kalan kişilerden

Bugünün toplumu, değerlere körü körüne bağlı bireyleri değil, kritik, analitik ve eleştirel düşünebilen; yaratıcı yeteneklere sahip, karşılaştığı çeşitli problemleri çözme becerisi gelişmiş bireyleri gerektirmektedir.

oluşmaktadır. Sanayi devrimi sonrası yükselen ekonomilerde yerini almaya hazırlanan bu kuşak; vatansever, çalışkan, sermaye biriktirmeye yatkın ve çeşitli buluşlara imza atan kişilerden oluşmaktadır. Kayıp kuşak sonrası ve sessiz kuşak öncesi 1901-1924 arası doğumlu olanların dâhil olduğu kuşak, 'en büyük kuşak' olarak tanımlanmaktadır. Bu kuşak, II. Dünya Savaşı kuşağı olarak da adlandırılmakta ve kayıp kuşak ile birlikte genellikle Amerikan kuşakları arasında sayılmaktadır. İki dünya savaşı arasında doğan (1925-1945) kuşağa, savaş ortamında ortalıkta görünmemeleri gereken bir dönemin çocukları oldukları için 'sessiz kuşak' denilmektedir (Fidan, 2017).

Bu kuşağa mensup kişiler, savaş yıllarının beraberinde getirdiği yoksulluk, yoksunluk ve acıları iliklerine kadar hissetmiş; yaşadıkları travmanın izlerini uzun yıllar üzerinde taşımak zorunda kalmıştır. Zorluklar karşısında dirençli ve deneyimli olan bu kuşak, tutumluluk, paylaşım, vatanseverlik, sadakat ve bağlılık gibi pek çok olumlu özelliğe sahiptir. Ayrıca bu kuşağın, elbise dikmekten otomobil tamirine kadar pek çok işi kendi başına yapan yetenekli bireylerden oluştuğu kabul edilmektedir.

'Bebek patlaması (sandviç) kuşağı' (1946-1964), İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelen yıllarda yaşanan doğum oranlarındaki hızlı artıştan dolayı bu adı almıştır. 2021 yılı itibarıyla 57 ile 75 yaşları arasında olan bu kuşak, özellikle çocukluk ve gençlik yıllarında ekonomik refah ve kalkınmanın yanı sıra, çeşitli mal ve hizmetlerin yoksunluğunu derinden hissettiği için orta yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde tüketim ve eğlenceye eğilimli kişilerin çoğunlukta olduğu bir kuşak olarak değerlendirilmektedir (Leach vd., 2013: 104-122). Bebek patlaması kuşağının çocukları olarak dünyaya gelen 'X kuşağı' (1965-1979), 2021 yılında 41-56 yaş aralığına mensup bireyleri ifade etmektedir. Bu kuşağa mensup kişiler, kurallara uyumlu, sabırlı, otoriteye saygılı ve toplumdur. Ancak teknolojiye ve hızlı değişime uyumda sorun yaşarlar. Bebek patlaması kuşağının refah içinde yaşamalarının faturası ile yüz yüze gelen bu kuşak, refah artışının maliyetleri ve bunları devletlerin karşılayamaması, ayrıca 70'li yıllarda yaşanan petrol krizinin sebep olduğu sıkıntılarla büyümek zorunda kalmıştır.

Toplumların değişen koşullar karşısında varlığını sürdürebilmesi ve içinde buldukları dönemin gerekliliklerine uygun olarak kendilerini güncelleyebilmesi, kuşaklar arasında aktarılacak kültürel birikimler ve tecrübelerle mümkündür.

İkinci bir kayıp kuşak olarak da adlandırılan bu kuşağın temel özelliği, gelecek korkusu ve kaygısı yaşadıkları için çok çalışma, para kazanma ve kariyer yapma odaklı bir bakış açısına sahip olmalarıdır (Deverson ve Hamblett, 1965; Edmunds ve Turner, 2002).

X kuşağının çocukları olan 'Y kuşağı' (1980-1994), korumacı X kuşağının kanatları altında anne-babalarına göre daha iyi bir eğitim ve daha rahat yaşam koşullarında büyüme imkânı bulmuştur. Teknoloji ve bilgisayar, bu kuşağa mensup bireylerin yaşamlarının ayrılmaz bir parçası

haline gelmiştir. Diğer taraftan bu kuşak, teknolojiye bağımlı, değişime açık, sabırsız ve sadakatsiz, kolay tatmin olmayan, kendilerine güvenleri yüksek, emir almayı sevmeyen birden fazla işi aynı anda yapabilen hırslı bir yapıya sahiptir. Bu kuşak, genellikle, iş yaşamında yeniliklere açık, kendilerini göstermeyi seven, takdir edilmeyi ve ön planda tutulmaya meyilli, otoriteye tepkili, çabuk yükselmeye istekli, kendi kariyerlerini ve ihtiyaçlarını organizasyonun üstünde tutan, kendilerine güvenleri son derece yüksek, sık iş değiştirmeye hevesli kişilerden oluşmaktadır (Arslan ve Staub, 2015: 7).

Toplumsal konularda araştırmalar gerçekleştiren Amerikalı PEW Araştırma Merkezi, 1996 yılı ve sonrasında dünyaya gelen Amerikan kuşağını, 'Z kuşağı' olarak isimlendirmektedir. Bu kuşak, akıllı telefon öncesi dönemi neredeyse hiç deneyimlememiş bir kuşak olarak 'dijital yerli kuşak' olarak tanımlanmaktadır (Parker ve Igielnik, 2020). Üretken kuşak olarak da nitelenen Z kuşağının, önceki kuşaklar için en üretken yaşın ortalama

35 olarak belirlenmesi karşısında, yaşamlarının en verimli dönemlerini 23 yaşlarında geçirdikleri değerlendirilmektedir. Yine önceki kuşakların üretkenliklerine katkı sağlayan unsurlardan olan meditasyon gibi manevi pratiklerin yerini Z kuşağında bilgisayar oyunlarının aldığı belirtilmektedir (Pineda, 2020). Bununla birlikte Covid-19 sürecinde yeni kuşaklara yönelik araştırmaların çeşitlendiği görülmektedir. Sözelimi, Amerikalı gençler arasında yapılan bir araştırmada, 30 yaşına ulaşmış olanlar da dâhil, gençlerin yarısının ailelerinden ekonomik destek aldığı, çalışanların % 63'ünün ise salgın sonrasında işlerini kaybetme korkusuna kapıldığı ve ailelerine bağımlılıklarının arttığı belirtilmektedir (Menton, 2020).

Z kuşağı ile ilgili araştırmalar yürüten Kuşak Hızbilimi Merkezi (Center for Generational Kinetics) Başkanı Jason Dorsey, içinde bulunduğumuz dönemin, "Covid-19 Kuşağı" olarak nitelendirilebilecek yeni bir kuşağı tanımlayabileceğini belirtmektedir. Z kuşağından sonra gelecek olan bu kuşağın çok küçük yaşta ya da henüz doğmamış olmaları nedeniyle Covid-19 öncesi yaşamı deneyimlememiş olacağına dikkat çekmekte ve bu kuşağın "C (Coronavirüs) Kuşağı" olarak tanımlanıp tanımlanmayacağını merak ettiklerini belirtmektedir. Diğer taraftan ekonomik sıkıntılar gibi ciddi sorunlarla yaşamak durumunda kalan büyük buhran dönemi kuşağının "Sessiz Kuşak" olarak adlandırılmış olmasından hareketle, koronavirüs gölgesinde yeni bir sessiz kuşağın doğabileceğini iddia etmektedir (Yancey-Bragg, 2020; Çapcıoğlu, 2021: 66-77).

Kültürel Sürekliliğin İmkânı: Yeni Bir İletişim Dili

Toplumların değişen koşullar karşısında varlığını sürdürebilmesi ve içinde buldukları dönemin gerekliliklerine uygun olarak kendilerini güncelleyebilmesi, kuşaklar arasında aktarılacak kültürel birikimler ve tecrübelerle mümkündür. Kuşaklar arası aktarımlar gibi değişimlerin de belirli bir süreç içerisinde gerçekleşmesi ise kaçınılmazdır. (Taş, Demirdöğmez, & Küçüköğlü, 2017: 1034). Aynı dönemde doğmuş, aynı zamanın koşullarını; benzer yaşantılar yoluyla ortak bir kaderi paylaşmış ve benzer sorumluluklarla yükümlü kılınmış kişiler topluluğu olarak kuşaklar (Taşlıbeyaz, 2019: 716), yaşadıkları dönemi yorumlama becerisini kendilerinden önceki kuşaklardan devraldıkları tecrübelerle kazanmakta; bunları kendilerinden sonraki kuşaklara aktararak ise kültürün sürekliliğini sağlamaktadır.

Yaşadığımız çağda kültürel sürekliliği sağlama sorumluluğu, Z kuşağı bireylerinin omuzlarına yüklenmektedir. Milenyum çağı çocukları olarak da adlandırılan Z kuşağı bireylerinin en tipik özelliği, hızlı ve analitik düşünme yeteneğine sahip olmalarıdır. Bununla birlikte söz konusu yeteneklerini kullanma becerileri bireysel olduğu için ekip çalışmasına pek yatkın değildir. Bu nedenle toplumsal kuralların onlar için neredeyse hiçbir bağlayıcılığı yoktur. Özgüvenleri son derece yüksek olan Z kuşağı bireyleri için imkânsız diye bir durum söz ko-

nusu değildir. Ayrıca özgürlüklerine düşkün oldukları için kısıtlanmaktan ve konfor alanlarına müdahaleden hoşlanmazlar. Araştırmalara göre 'internet çocukları' olarak adlandırılan bu kuşağın en çok zaman geçirdiği platform % 97'lik oranla YouTube'dur. Video paylaşım sitelerindeki fenomenler ve vloglar sayesinde bu kuşak, vaktinin büyük bölümünü internet tabanlı sosyal ağlarda 'izleme', 'beğenme' ve 'takipleşme' pratikleri ile geçirmektedir. Bu nedenle internet çocuklarının en çok konuştuğu konuların başında bilgisayar ve konsol oyunları gelmektedir. Bu oran aynı zamanda Z kuşağının oynadığı oyundan ve oyun içerisinde yer alan karakterlerden de ne kadar etkilendiğinin bir göstergesidir. Akranlarının günlük hayatlarını yakından takip eden Z kuşağı, günün trendleri ile de yakından ilgilidir. Onlar, genellikle ailelerinin ya da akrabalarının izinden gitmek ve yol almak yerine kendi yollarını çizmeyi isterler. Z kuşağının hayal dünyasında sınır yok denebilir. Çaba harcamak, öz verili olmak, emek vermek gibi kavramlar Z kuşağı için pek de geçerli değildir. Bilgiye çok çabuk ulaşmaya alışkın oldukları için meşguliyetlerinden çok çabuk sıkılırlar; bu yüzden bir konuya uzun süre ilgilerini yoğunlaştırmaları kolay değildir. Bununla birlikte, farklı sosyolojik gruplarla ilişki kurma konusunda başarılı; haklarını arama konusunda oldukça etkindirler. Kendilerine yapılan bir haksızlığa karşı sessiz kalmak Z kuşağına göre değildir. Yine çoklu-görev (multi-tasking) becerileri

oldukça yüksek bir kuşak oldukları için aynı anda pek çok işi yapabilirler, tabi sıkılmazlarsa.

Z kuşağı bireylerinin; 2000'li yılların başlarından itibaren yaşanan hızlı toplumsal değişim süreçlerinin ard arda ve sancılı reaksiyonlar şeklinde gerçekleştiği bir dünyaya uyum sağlamak zorlanması, son derece doğal bir durumdur. Ancak kaçınılması zor bir toplumsal gerçeklik olarak karşımıza çıkan ve Z kuşağıyla birlikte diğer kuşakların da maruz kaldığı bu yeni durum, riskler kadar fırsatları da beraberinde getirmektedir. Özellikle bu süreçten en çok etkilenen Z kuşağı ile iletişimde yeni becerilerin geliştirilmesi kaçınılmazdır. Her şeyden önce bu kuşağa mensup bireyleri 'görev adamı gibi görmek' yerine yaratıcılıkları konusunda desteklemek gerekmektedir. Esasen insan psiko-

**Gençlerin sözlerine,
düşüncelerine ve fikirlerine
katılmasak bile, onların fikir
ve düşüncelerini dile getirme
hak ve özgürlükleri olduğunu
bilmeli; buna saygı duymalı ve
onları ifade ederken
içtenlikle dinlemeliyiz.**

‘internet çocukları’ olarak adlandırılan bu kuşağın en çok zaman geçirdiği platform % 97’lik oranla YouTube’dur. Video paylaşım sitelerindeki fenomenler ve vloglar sayesinde bu kuşak, vaktinin büyük bölümünü internet tabanlı sosyal ağlarda ‘izleme’, ‘beğenme’ ve ‘takipleşme’ pratikleri ile geçirmektedir.

lojisi açısından ödüllendirme, her zaman motive edici ve yapıcı sonuçlar üretmeye uygun bir işlevsellik barındırır. Bu çerçevede aşağıdaki iletişim becerilerinin/yollarının tercih edilmesi yararlı olacaktır:

Öğüt vermek yerine dinlemek: Gençlerin yaşadıkları sorunların ya da sıkıntılarının bize göre önemli olup olmadığına, yani önem derecesine bakmaksızın öğüt vermek yerine öncelikle dinlemeyi tercih etmek gerekir. Onları dinlerken vereceğimiz cevaplara odaklanmak yerine duygularını anlamaya çabalamak ve bunu onlara hissettirmek etkili iletişimin kapısını açacaktır. Etkin dinlemenin ardından kendi duygularınızı, varsa endişelerinizi, tüm samimiyetimizle ve sevecen bir tutumla ifade etmemiz gerekir.

Konuşmak yerine konuşturmak: Z kuşağı ile iletişimde konuştuğumuzdan daha çok konuşturmayı tercih etmek durumundayız. Esasen insan olarak hepimize iki kulak ve bir ağız verilmiştir. Bu bize konuştuğumuzdan iki kat daha fazla zamanı dinlemeye ayırmamızı hatırlatmak içindir. Bu durum, özellikle gençlere fırsat verecek kadar uzun süre sessiz kalırsak bize daha fazlasını söyleyebilecekleri için önemli bir uyarıcı işlevi görmelidir.

Çözüme odaklanmak yerine sürece odaklanmak: Gençlerin sorunlarına çare bulmak yerine birlikte düşünmeyi ya da sürece odaklanmayı alışkanlık haline getirmeliyiz. Elbette onların da bilgiye, tecrübeye ve yönlendirilmeye ihtiyaçları vardır. Ancak bunu nasıl yaptığımız, Z kuşağı gençlerinde saygı uyandıracak temel meseledir.

Yargılamak yerine empati ile yaklaşmak: Gençlerin bize karşı çıkmaları ve bazen isyan etmeleri, gençlik döneminin doğası gereğidir. Bu özelliklerini daima hatırdan tutmalı; sabırlı, anlayışlı davranmalı ve model olma sorumluluğunun biz yetişkinlerde olduğunu asla unutmamalıyız. Kendimize yapılmasını istemediğimiz davranışları onlara karşı da sergilemekten kaçınmak, her zaman olduğu gibi Z kuşağı gençleriyle iletişimde de hatırdan tutulması gereken temel ilkelere dendir.

Eleştirmek yerine saygı ile yaklaşmak: Gençlerin sözlerine, düşüncelerine ve fikirlerine katılmasak bile, onların fikir ve düşüncelerini dile getirme hak ve özgürlükleri olduğunu bilmeli; buna saygı duymalı ve onları ifade ederken içtenlikle dinlemeliyiz. Geçıştirmek yerine ilgilenmek ve etkin bir sözsüz iletişim dili kullanarak göz teması kurmak ve sözlerini asla kesmemek durumundayız. Küçümsemek yerine değer vermek: Gençlerin gözünde değerli olduğumuzu hissetmek istiyorsak, öncelikle onlara değerli olduklarını hissettirmeliyiz.

Karşı tarafı suçlamak yerine ‘kusura/hata’yı kendinde aramak: İletişimde hatalı olduğumuzu fark ettiğimizde bunu kabullenmeli ve telafi etmeye çalışmalıyız. Bu davranış, hem bizimle hem de diğer kişilerle kuracağı ilişkilerde gençlere rol modeli olacaktır.

Ertelemek yerine zaman ayırmak: Günümüz gençleri, genellikle okul, arkadaşlar ve internet gibi diğer popüler ilgi alanları ile meşguldür. Ancak her fırsatta onlarla sohbet ede-

bilir, yeni konuşmalar için iletişim ortamları ve fırsatlar oluşturabiliriz.

Her şeyi bilmek yerine mahremiyete saygı duymak: Gençlerin de yetişkinler gibi kendilerine ait özel alan'lara ihtiyacı vardır. Bu nedenle paylaşmak istemedikleri konulara ilgi duymak ve onlardan habersiz gizlice araştırmak yerine mahremiyetlerine saygı duymayı ve zamanla kendilerinin size açılmasını beklemeyi tercih etmemiz gerekir.

Göz ardı etmek yerine uyum sağlamak: Yetişkinler olarak zaman zaman gençlerin dinledikleri müzikleri dinlemeli, onlarla birlikte en sevdikleri televizyon programlarını izlemeli, kültürel ve sportif faaliyetlere birlikte katılmamızdır. Onlar izin verdiği zamanda ve ölçüde yaşamlarına aktif ilgi göstermeye devam etmeliyiz. Özetle; sıkıcı olmak yerine beraber eğlenmeyi, serbest zaman faaliyetlerine birlikte zaman ayırmayı, iyi duygularla desteklenmiş iyi ilişkiler kurmalarına rehberlik etmeyi başarmalıyız.

Uzak durmak yerine sevgiyle yaklaşmak: Ergenlik, gençlerin bir taraftan değişken kimlik arayışıyla sürekli mücadele ederken, diğer taraftan sevildiklerini daha çok hissetmek istedikleri bir zaman dilimidir. Bu dönemde onlara sık sık kendilerini ne kadar çok sevdiğimizi ve değer verdiğimizi göstermeliyiz. Bazen sarılma gibi fiziksel temas yoluyla da sevgimizi ifade edebiliriz. Bu bağlamda başarılarını kutlamak, hatalarını bağışlamak, bir sorun olduğunda paylaşmak ve çözümünü nasıl planladıklarını ilgil-

le takip etmek, gerektiğinde işbirliği geliştirmek ve problemleriyle başa çıkmalarında onlara destek olmak, yetişkinler olarak sorumluluklarımız arasındadır. Bir 'şey'e ait olmak ve kendisini özel hissetmek her gencin olumlu benlik algısı ve saygısı geliştirmesi bakımından son derece önemlidir.

Basit meseleler yerine önemli konular: Gençlerle tartışılmasının önemli olduğunu düşündüğümüz konulara öncelik vermek gerekir. Öncelikli konular hakkında konuşurken ise, onları suçlamak yerine yapıcı bir dil ve üslupla eleştirilerimizi sunmalıyız. Yapıcı eleştiri, gençlerin başarılarını onaylamayı ve birlikte kutlamayı içermelidir. Böyle yaklaştığımızda, yanlış yaptıklarında herhangi bir uyarı ya da hatırlatmaya gerek kalmaksızın hatalarını kendileri fark edecek; böylece sizin tarafınızdan yeniden bir hatırlatmaya gerek kalmayacaktır. Örneğin; "böyle bir hatayı nasıl yaparsın?", "arkadaşına karşı çok acımasızsın" gibi suçlayıcı ifadeler yerine, "filanca konusunda ne düşünüyorsun?", "filanca meselenin

Z kuşağı bireylerinin en tipik özelliği, hızlı ve analitik düşünme yeteneğine sahip olmalarıdır. Bununla birlikte söz konusu yeteneklerini kullanma becerileri bireysel olduğu için ekip çalışmasına pek yatkın değildir.

sebebi nedir?" şeklinde konuşmaya cesaretlendirici cümleler kurarak yaklaşmamız gerekir. Yine "sen çok merhametli birisin", "Arkadaşına böyle davranman beni şaşırttı." gibi ifadelerle gençlerin şahsiyetine değil, davranışlarına dikkat çekmek doğru bir yaklaşımdır.

Sabit fikirler yerine düşünceleri güncellemek: Yetişkinler olarak gençlerin hakları, sorumlulukları ve özgürlükleri konusundaki düşüncelerimizi sürekli güncellemeliyiz. Bu güncelleme, onlarla daha sağlıklı iletişim imkânını ortaya çıkaracak; iletişim sürecini kesintiye uğratan negatif tutum yerine pozitif bir tutum geliştirmeyi sağlayacaktır. Ve nihayet düşünce, söz, tutum ve davranış düzeyinde negatiflerimizi pozitive çevirme fırsatı yakalanmış olacaktır.

Kalıplaşmış ifadeler yerine samimi ifadeler kullanmak: Eğitimci yetişkinler olarak düşüncelerimizi, duygularımızı ve fikirlerimizi açıkça ve samimiyetle gençlere iletmeliyiz. Doğrudan, dürüst ve açık iletişim, her zaman yapıcı sonuçların ortaya çıkmasına kapı aralayacaktır.

Emir vermek yerine birlikte karar almak: Gençlerin uymasını istediğimiz kuralları ve davranışları belirlerken, onlarla birlikte karar vermeli; belirlenen kararların uygulanmasında sürece aktif katkıda bulunmalarına imkân vermeli ve nihayet sürecin birlikte yönetilmesini sağlamalıyız.

Sözcükler yerine mesaja odaklanmak: Gençlerin ne söylediklerinden çok ne söylemek istediklerine odaklanmalıyız. Örneğin; “okula gitmek istemiyorum, çok sıkılıyorum” gibi basit bir cümlenin altında; bir arkadaşıyla yaşadığı tatsızlık, öğretmenin tutumu ve sınavlarda gösterdiği başarısızlık gibi pek çok neden yatıyor olabilir. Böyle bir durumda ona okulun öneminden bahsedilmesi etkili olmayacaktır. Sorunun asıl kaynağını belirlemek ve sorunu beraberce çözmeye çalışmak aramızda daha yakın bir ilişki kurulmasına zemin oluşturacaktır.

Çocuk gibi değil yetişkin gibi davranmak: Gençlere saygıyla davranmalıyız. Nasıl ki yetişkinler olarak

onlardan bize değer verilmesini bekliyorsak, gençler de bizden bir birey olarak kendilerine değer vermemizi beklerler. Çünkü bizim evladımız ya da öğrencimiz olmaları veya yaşlarının henüz küçük olması onların bizden farklı bir birey olduğu ve değer görmeyi hak ettiği gerçeğini değiştirmez.

Demokratik tutum ve davranışlar sergilemek: Bugünün toplumu, değerlere körü körüne bağlı bireyleri değil, kritik, analitik ve eleştirel düşünebilen; yaratıcı yeteneklere sahip, karşılaştığı çeşitli problemleri çözüme becerisi gelişmiş bireyleri gerektirmektedir. Bu bağlamda gençlerde; problem çözme, demokratik tavır ve tutum geliştirme, eleştirel düşünme, karar verme, sorgulama ve yansıtıcı düşünme gibi becerilerin geliştirilmesi önemlidir. Problem yaratan değil, problem çözebilen bir gençlik yetiştirebilmek için bu yöntemin özellikle veliler ve öğretmenler tarafından bilinmesi ve etkili bir şekilde

de kullanılması gerekir (Çapcıoğlu, 2014: 57-76). Öğretmenler, yapılandırıcı bir yaklaşımla öğrencilerin farklı yaş dilimlerine göre düşünme ve problem çözme aşama ve biçimlerini göz önüne alarak, belirli bir problem çözümünü empoze etmek yerine, öğrencinin problem çözme becerisinin gelişmesini desteklemelidir.

Çelişkili ifadeler yerine net ifadeleri tercih etmek: Gençlik döneminde bireyden yetişkin statü ve roller edinmesi, buna uygun davranışlar sergilemesi beklenmektedir. Bu çerçevede onun birçok sorumluluk üstlenmesi ve çeşitli problemleri çözmesi gerekir. Ancak bir taraftan içinden geçtiği dönemin kişilik ve kimlik krizleriyle baş etmeye çalışırken, diğer taraftan yetişkinlerin kendisine yüklediği görev ve sorumlulukları yerine getirmeye çalışması, gençlerin verdikleri kararlarda duygusal, bilişsel gerilimler ve gel-gitler yaşamalarına neden olmaktadır. Yetişkinlerin bazen “sen daha çocuksun, bu konuda fikrini sormadık”, bazen de “kocaman adamsın sorumluluklarını yerine getir” gibi çelişkili ifadeleri, gencin bu süreçte işini daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle gençlerle iletişim kuran kişilerin sabırlı davranmaları ve onlara değerli, saygın bir birey olarak yaklaşmaları gerekmektedir. Çünkü bir yandan bağımsız olma isteği, diğer yandan ailenin desteğine duyulan ihtiyaç; bir yandan yalnız kalma isteği, diğer yandan bir grup içinde olma isteği; toplumsal sorunlarla yakından ilgilenirken topluma isyan etme arzusu gibi duygusal ve bilişsel kararsızlıklar, gençlerin öfkeli tavır ve davranışlar sergilemesine yol açabilmektedir. Bu nedenle, biz yetişkinlerin gençler-

Gençlerin uymasını istediğimiz kuralları ve davranışları belirlerken, onlarla birlikte karar vermeli; belirlenen kararların uygulanmasında sürece aktif katkıda bulunmalarına imkân vermeli ve nihayet sürecin birlikte yönetilmesini sağlamalıyız.

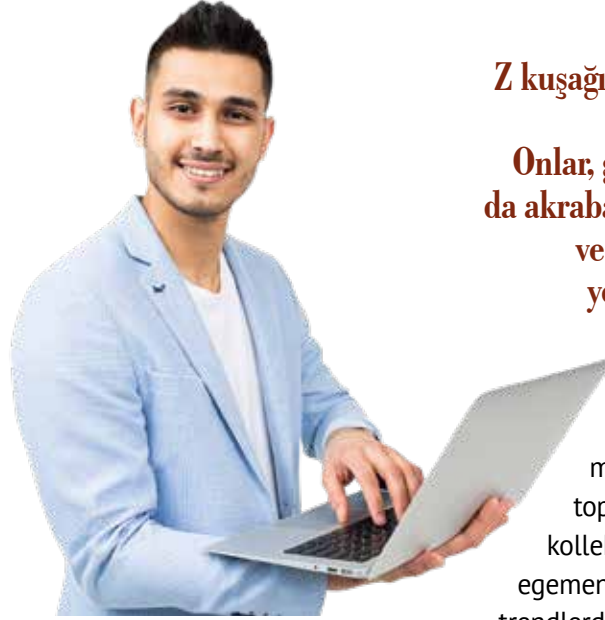
de gözlemledikleri öfkenin, normal bir gelişim dönemi özelliği olduğunu kabul etmeleri gerekmektedir.

Olumsuzluklara odaklanmak yerine olumlu yanları öne çıkarmak: Gençlerin güçlü yanları ve olumlu özellikleri üzerinde odaklanmalıyız. Dağınıklık, sorumsuzluk gibi olumsuz davranışları sürekli hatırlatmak, eleştirilen davranışları ortadan kaldırmamakta; aksine daha da yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun yerine olumlu özellikler üzerinde yoğunlaşmak, bu özelliklerin güçlenmesini ve gelişmesini sağlayacaktır.

Sorumluluk vermek ve güven duymak: Gençlerin sorumluluklarını bilen bireyler olmalarının yolu, onlara ihmal ettikleri ya da yanlış yaptıkları konuları sık sık hatırlatmak yerine çeşitli sorumluluklar vermek ve güvenmekten geçmektedir. Başka bir ifadeyle gençlerin dürüst bireyler olarak yetişebilmeleri için öncelikle anne-babaların ve öğretmenlerin onlara karşı tutarlı ve dürüst davranması gerekmektedir. Dürüst, tutarlı ve etkili iletişim ise, gençlerle iletişim hakkında konuşmaya bağlıdır. Araştırmalar; öğrenci başarısının, öğretmenin sınıf içindeki iletişim becerisiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Kuşaklar arası benzerlik ve farklılıkların çeşitli açılardan belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen profillemeye çalışmalarında, her şeyden önce "kuşak" teriminin tanımlanması, yerinde ve faydalı olacaktır. Benzer zamansal kesitlerde dünyaya gelen, iktisadi ve toplumsal hareketlerden meydana

na gelen veya belirli bir toplumsal çevreye mensup bireyleri belirtmek amacıyla geliştirilen nitelemelere 'kuşak' adı verilmektedir (Kırık & Köyüstü, 2018: 1498). Başka bir ifadeyle kuşak, aynı dönemde doğup büyüyen, aynı yaş grubuna mensup bireylerden oluşan ve benzer davranış özellikleri sergileyen kişilerden oluşmaktadır. Bu davranış özellikleri, her yeni kuşakla birlikte yeniden belirlenme eğilimi göstermektedir. Kuşaklar kuramına göre, toplumların maruz kaldığı önemli tarihsel ve toplumsal değişimler; toplum bireylerinin değer yargılarını, alışkanlıklarını, tutum ve davranışlarını yönlendirerek, dünya görüşlerini ya da hayata bakışlarını belirleyebilmektedir (Arslan ve Staub, 2015: 5). Esasen belirli bir zamanda doğan ve aynı yaş grubunda yer alan kişilerde, birbirine az ya da çok benzer tipik eğilimlere; bilişsel, duyuşsal, psikolojik, toplumsal vb. eğilimlere rastlanması, bilinen bir gerçeklik olarak değerlendirilmektedir.

Geçmişten günümüze toplumlar çeşitli etmenlere bağlı olarak değiş-

Z kuşağı, günün trendleri ile de yakından ilgilidir. Onlar, genellikle ailelerinin ya da akrabalarının izinden gitmek ve yol almak yerine kendi yollarını çizmeyi isterler.

mektedir. Son üç yüzyıldır toplumsal değişimin yönü, kolektif yapı ve bakış açılarının egemen olduğu makro sosyolojik trendlerden; bireyi ve ilgilerini merkeze alan mikro sosyolojik yaklaşımlara doğrudur. Bu süreçte bireysel ve toplumsal yaşam alanlarının karmaşık etkileşimine sahne olan sanayi toplumları, bilgi ve teknoloji temelli buluşların etkisiyle gittikçe yeni bir toplum tipi olan tekno-bilişim toplumuna dönüşmektedir. Elbette bu hızlı değişim, fırsatlar kadar çeşitli riskleri de beraberinde getirmektedir. Yaşadığımız dünyanın meydan okumaları karşısında insanlık olarak sorunlarımıza birlikte çözümler aramalı, süreci elbirliği ile yöneterek, özellikle kuşaklar arası ciddi iletişim sorunlarını beraberce çözmeye gayret göstermeliyiz. Esasen gençlik dönemi sorunlarını kuşak çatışmalarından uzak, sahiplenici ve uzlaştırıcı bir yaklaşımla kavrayarak çözüme kavuşturmaya çabalamak durumundayız. Çünkü asırlardan beri aktarılan gelen köklü, insani, kültürel ve ahlaki değerlerimizi ancak bu yolla güncelleyebilir ve bizden sonraki kuşaklara aktarabiliriz. Yerleşik değerlerimizi öncelikle belli başlı kategorilere ayırmalı; din, ahlak ve değer aktarımına ilişkin müfredatla-

rı oluştururken, özellikle neye ya da nelere öncelik vermemiz gerektiği konusunda gençlerin yapıcı eleştiri, öneri ve beklentilerini dikkate almalı; oluşturacağımız program ve içeriklerde onların görüşlerine ağırlık vermeli; gerçek hayatta nelerin olup bittiğini daha sık ve yakından gözlemlemeliyiz.

Günümüz toplumları; bilgiye kolay erişebilen, onu kullanıp üretimi-ne katkı sağlayabilen; analiz, sentez ve değerlendirme yapabilme gücü ile iletişim ve eleştirel düşünme becerilerine sahip olan, araştıran, sorgulayan, yaratıcı, evrensel değerleri özümsemiş kendini sürekli geliştiren; bağımsız düşünebilen, üretken, yapıcı ve demokratik değerler ile bütünleşmiş bireylere gereksinim duymaktadır. Bu bağlamda, eğitim sistemlerinin bu özellikleri taşıyan insan gücünü yetiştirmesi beklenmektedir. Kuşkusuz, söz konusu niteliklerin gençlere kazandırılabilmesi için, öncelikle bu özellikleri anne-babaların, öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin taşıması gerekmektedir. Yaşam standartlarında meydana gelen değişim ve dönüşümler Z kuşağı bireylerinin diğer kuşaklara göre bambaşka bir dünyada yetişmelerine neden olmuştur. Özellikle teknoloji temelli gelişmeler bu kuşağın karakteristik özelliklerini diğer kuşaklardan ayırıştırarak farklılaştırmıştır (Çelebi & Bayrakdaroğlu, 2020: 3056). Bu dönemin gençleri zamanlarının önemli bir kısmını çevrimiçi ortamlarda geçirdiğinden, yakın ve uzak çevrelerindeki insanlarla ilişkilerini genellikle sosyal ağlar üzerinden inşa etmektedir. Dijital ortamın belirleyici olduğu bir yaşam tasavvuru, toplumsal gerçek-

likle kurdukları ilişkiye de doğrudan yansımaktadır. Z kuşağı bireylerinin temel karakteristiklerine (özellikle internet tabanlı sosyal ağlardaki davranışlarına) ilişkin 'dijitalleşme' odaklı temalar etrafında çok boyutlu ilişki analizler yapılmalıdır. Böylece gençlerin din, ahlak, değer ve kültür içerikli çeşitli konulardaki eğilimlerinin farklı değişkenlerle ilişkisi incelenebilir. Z kuşağı bireylerinin dikkatini çekmek, onları motive etmek için etkileşimli, bir anda pek çok işi bir arada yapmaya imkân tanıyan teknolojik araçlardan yararlanılması gerektiği sürekli hatırd tutulmalıdır. İnternet çağına doğan 'bizim çocuklar'ın eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için öğretim teknolojilerinden nasıl yararlanılması gerektiğine yönelik çalışmalara daha çok yer verilmesi kaçınılmazdır. Bu çerçevede, özellikle aşağıdaki hususların dikkate alınması önerilmektedir:

Gençlik dönemi biyolojik, psikolojik, pedagojik ve sosyal açıdan gelişmelerin ve kararsızlıkların yaşandığı bir kararsızlık dönemidir. Bu nedenle, bu dönemde verilecek eğitimin/din eğitiminin planlanmasında gencin ilgi, ihtiyaç ve yönelimlerinin dikkate alınması gerekir.

Bugün kuşaklar arası bilgi, kültür, değer ve tecrübe aktarımında ciddi zorluklar yaşanmaktadır. Kuşaklar arası özelliklerin farklı olması, – kurallara uyan (Y kuşağı), kuralları önemsemeyen (Z Kuşağı), yüzyüze sosyalleşen (Y Kuşağı), sosyal ağlarda sosyalleşen (Z Kuşağı)- verimli öğrenme ve öğretme ortamlarının oluşturulmasında engeller oluşturmaktadır. Verimli öğrenme ve öğretme ortamları, ancak kuşakların beklenti

ve ihtiyaçları dikkate alındığında gerçekçi bir biçimde oluşturulabilir. Kuşaklar arası iletişimde karşılaşılan zorluklar, özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında doğan ve Z kuşağı olarak adlandırılan kuşağa mensup gençlerle iletişimde daha çok yaşanmaktadır.

Z kuşağı, doğumuyla birlikte teknolojiyle tanışan gençlerden oluşur. Bu nedenle söz konusu kuşak açısından teknolojik değerler, dini motifli değer ve tercihlerini önceleyen bir bakış açısının gelişimini beraberinde getirmektedir.

Z kuşağı bireyleri ile iletişim kurarken onların yaşam tarzlarının ve temel özelliklerinin dikkate alınması, geliştirilecek eğitim modellerinde yeni bir iletişim ve din dilinin tercih edilmesi gerekmektedir. Z kuşağı bireyleri, özgüvenli oldukları için eğitim ortamlarında farklı sorumluluklar almayı isterler. Yetişkinler ve özellikle eğitimciler, sosyal uyum becerileri düşük olan öğrencileri adapte etme ve akademik becerilerini geliştirme konusunda bu özellikten faydalanabilir.

Z kuşağı, hoşgörüsüyle yaklaşıldığında, bulunduğu ortamlara artı değer katabilir ve toplumun dinamiklerini olumlu yönde değiştirebilir. Eğitimcilerin ve yöneticilerin, diğer kişilerle bu kuşağın uyumlu çalışması yönünde stratejiler geliştirmesi gerekir. Bu kuşakla çalışan öğretmenler, öğrenci ile iletişimde hoşgörüyü merkeze alarak hareket etmelidir. Aceleci tutumlar iletişim problemlerine yol açar. Öğretmen dilinde, öğrenci gözünde tatlı sert bir yaklaşıma sahip olmak yerinde bir tutum olacaktır.

Z kuşağı gençleriyle iletişimde öne çıkarılması gereken beceriler arasında mutlaka dijital teknoloji okuryazarlığına yer verilmelidir. Tekno-bilişim çağı olarak adlandırılacak günümüz toplumunda söz konusu beceri alanı, sadece gençler açısından değil yetişkinler açısından da temel bir gerekliliğe dönüşmüştür.

Gençlerle iletişimde üstenci, bu- yurgan ve yargılayıcı bir din dili ye- rine, milli ve manevi değerlerin yanı sıra evrensel ahlaki değerlerle de uyumlu, bilimsel olarak temellen- dirilebilir gerçekliklerle çatışmayan özgürlükçü, eleştirel ve akılcı bir din diline ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ih- tiyaç, ertelenemez ve bizden sonraki kuşaklara devredilemez öncelikte bir zorunluluğa dönüşmüş durumdadır.

Eğitim ve din eğitimi alanında sosyal politika yapımcıların ve uygula- yıcıların gençleri daha çok dinleme- ye; buna karşın daha az konuşmaya ve daha çok çalışıp gençlik sorun- larını kapsamlı saha çalışmalarıyla ortaya koymaya; gerçekçi, yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler üretmeye ihtiyacı vardır.

Z kuşağı ile ilgili araştırmalar yürüten Kuşak Hızbilimi Merkezi Başkanı Jason Dorsey, içinde bulunduğumuz dönemin, “Covid-19 Kuşağı” olarak nitelendirilebilecek yeni bir kuşağı tanımlayabileceğini belirtmektedir.

Kaynaklar

- Arslan, A. Staub, S. (2015). Kuşak Teorisi ve İç- girişimcilik Üzerine Bir Araştırma. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fa- kültesi Dergisi, 6 (11): 1-24.
- Çapcıoğlu, İ. (2014). Gençlik Dönemi 'Kimlik Arayışı'nın Demokratik Değerlerin ve İle- tişim Becerilerinin Gelişimine Etkisi. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1/2 (2014): 57-76.
- Çapcıoğlu, İ. (2021). Covid-19 ya da Koronavi- rüs Kuşağı: Kurgu mu, Gerçeklik mi?, 69- 77, 2. International Baku Scientific Resear- ch Conference Book (ed. Terlan Abdullayev and Rahib İmamguluyev), IKSAD Global Publications.
- Çelebi, Ş. O., & Bayrakdaroğlu, F. (2020). Z Ku- şağının Tüketim Değerleri: Cep Telefonu Ürünü Üzerinden Nitel Bir Araştırma. İş- letme Araştırmaları Dergisi, 12 (3), 3055- 3071.
- Deverson, J., Hamblett, C. (1965). Generation X. London, UK: Tandem Books.
- Edmunds, J., Turner, B.S. (2002). Generations, Culture and Society. Buckingham, UK: Open University Press.
- Fidan, B. (2017). Pazarlama ve Diğer Alan- larla “Kuşak” Kavramı Nedir?, [https://www.bulentfidan.com.tr/single- post/2017/02/04/k%C4%B1sa-k%C4%B1sa-pazarlamada-ku%C5%9Faklar](https://www.bulentfidan.com.tr/single-post/2017/02/04/k%C4%B1sa-k%C4%B1sa-pazarlamada-ku%C5%9Faklar), Erişim tarihi: 05.05.2021.
- Kırık, A. M., & Köyüstü, S. (2018). Z Kuşağı Ko- nusunda Yapılmış Tezlerin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. Gümüşhane Üni- versitesi İletişim Fakültesi Elektronik Der- gisi, 6 (2), 1497-1518.
- Leach, R., Phillipson, C., Biggs, S. ve Money, A. (2013). Baby Boomers, Consumption and Social Change: The Bridging Generation?. International Review of Sociology-Revue Internationale de Sociologie, 23 (1): 104- 122.
- Menton, J. (2020) Millenials, Gen Zers Say Pandemic Has Derailed Their Financial Independence. USA Today, Erişim ad- resi: [https://www.usatoday.com/story/ money/2020/08/04/coronavirus-sti- mulus-millennials-gen-z-say-pandemi-](https://www.usatoday.com/story/money/2020/08/04/coronavirus-sti- mulus-millennials-gen-z-say-pandemi-)

c-hurt-finances/5559664002/Erişim tari- hi: 10.04.2021.

Parker K. ve Igielnik, R. (2020). On the Cusp of Adulthood and Facing Anuncertain Future: What We Know About Generati- on Z So Far. Pew Research Center. Erişim adresi: <https://www.pewresearch.org/so- cial-trends/2020/05/14/on-the-cusp-of- adulthood-and-facing-an-uncertain-futu- re-what-we-know-about-gen-z-so-far-2/> Erişim tarihi: 10.04.2021.

Pineda, K. (2020). Generation Crete? Gen Z Might Be The Most Creative Genera- tion Yet, Pol Says. Usa Today, Erişim adresi: <https://www.usatoday.com/ story/news/nation/2020/08/18/gene- ration-z-may-most-creative-yet-stud- y-says/5589601002/> Erişim tarihi: 10.04.2021.

Seymen, A. F. (2017). Y ve Z Kuşak İnsanı Özel- liklerinin Milli Eğitim Bakanlığı 2014- 2019 Stratejik Programı ve TÜBİTAK Viz- yon 2023 Öngörülerini İlişkilendirilmesi. Journal of Urban Academy, 10 (4), 467-489.

Taş, H. Y., Demirdöğmez, M., & Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Ça- lışma Hayatına Muhtemel Etkileri. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7 (13), 1031-1048.

Taşlıbeyaz, E. (2019). Z Kuşağı ile İlgili Araştır- ma Eğilimlerinin ve Eğitime Yönelik Kat- kılarının Analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (3), 715-729.

Yancey-Bragg, N. (2020). Generation C? What experts are saying about kids born into the coronavirus pandemic. Usa Today, Erişim adresi: <https://www.msn.com/ en-us/health/news/generation- c-what-experts-are-saying-about-ki- ds-born-into-the-coronavirus-pandemic/ ar-BB13tVLZ>, Erişim tarihi: 10.04.2021.

Gençliğin Dinamizmine Dair Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnetin *Bize Hatırlattıkları*

Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

İnsanın gençlik enerjisine ve maddî imkânlarla daimî surette sahip olma arzusu çok güçlü bir duygudur. Bu duygu dinî terminolojide “tûlu emel” şeklinde ifadesini bulur. Kavram, beşerî arzuların asla bitip tükenmeyeceğine kuvvetli bir gönderme yapar. Bu noktada Hz. Peygamber, “Âdemoğ- lu büyürken beraberinde iki şey de büyür: Mal sevgisi ve uzun ömür dileği...” der (Buhârî, Rikâk, 5). Ne var ki insan, en dinamik olduğu

İnsan, kâinatı yaratan ve besleyen Allah’a inanmalı, ruhunun özüne nakşedilmiş ve ona maddî olduğu kadar manevî olarak da hayat enerjisi veren hayâ dinamiğinden beslenmelidir.

gençlik dönemi ile bu arzusu arasında her zaman mantıklı bir denge kuramaz. Zira gençlik yıllarını boşa harcayanların “Ah! Gençliğimin kıymetini bilemedim.” sözlerini sıklıkla duyarız. Kuşkusuz hayatımızın gençlik dönemine ilişkin anlamlı bir okuma ve değerlendirme yapmamızın temel yollarından biri, Hz. Peygamber’in çevresinde bulunan gençlerin hayatlarına dair bilgi sahibi olmaktan ve İslâm’ın gençlerle ilgili yaklaşımını öğrenmekten geçer.

Enes’in, Selmân’ın, Huzeýfe’nin ve Zeyd’in Allah Resulü ile ilişkileri... Zübeyr bin Avvâm’ın, Talha bin Ubeydullah’ın, Zeyd bin Sâbit’in, Üsâme’nin, Hz. Ali’nin ve Hz. Fâtıma’nın sahabe arasında her zaman takdir gören gençlik dinamizmi bu anlamda önemlidir.

İman, İslam ve ahlak, -dinin temel yapısını oluşturan üç ana unsur olarak- insanı değersiz ve sıradan olmaktan, yüksek bir şahsiyet, erdemli bir kişi ve Allah’ın rızasını kazanmış kâmil bir insan olmaya götüren bütünün parçalarıdır. Hz. Peygamberin ideal gençliği oluşturan bileşenlere vurgusu da bu noktalarda kendini gösterir. İnsanın yüksek değere sahip bir varlık oluşu, bu değere uygun yaşaması gerektiği, hayatın belirleyicisi olan asıl zaman diliminin gençlik dönemi olduğu hakikatinde varlık bulur. Kur’an-ı Kerîm, insanın yüksek bir varlık oluşunu, göklerin yüksekliğini anlattığı ve daha çok maddî bir yükseklik ifadesi olan ref’ fiilinin aksine tekrîm fiili ile ifade etmektedir. Bu fiil, insanın onur, şeref ve manevî boyutuna beraberce işaret eden bir anlam dairesine sahiptir.

İnsan, kâinatı yaratan ve besleyen Allah’a inanmalı, ruhunun özüne nakşedilmiş ve ona maddî olduğu kadar manevî olarak da hayat enerjisi veren hayâ dinamiğinden beslenmelidir. Hayâ, -hayatın içinde- ilâhî merhametin dokunuşuna sahne olmuş olan insan fitratının en güzide ve esrerengiz boyutudur.

O, yalınkat bir utanma duygusu değil, kâinatı yaratana ve insanın kendini var edene karşı duyduğu derin bir saygı ve mahcubiyet hissidir. Aslında en inançsız görünen ve ateizmin felsefesini yapmaya soyunan kişinin dahi, ruhunun derinliklerinde bir yerlerde, “Ne yapıyorsun sen, bak şöyle bir kendine ve sonra evrene...Aldanma. İki yol var: Birinci yol, yokluğu ve karanlığı fısıldamakta, diğeri ise varlığın ve aydınlığın şarkısını terennüm etmekte.” diye söyler ona. Bu Beled suresindeki “ve hedeynâhu'n-necdeyn -Ona iki sarp yol gösterdik” ilâhî sözünün insanın ruhundaki yansımasıdır belki de. Bu ruh anaforunun en can alıcı sahneleri gençlik dönemine aittir. Selmân-ı Fârisî'nin uzun yollar kat ederek Allah Resulüne kavuşmasında, Ebû Hüreyre'nin Suffa'da Hz. Peygamberin dizinin dibinden ayrılmayışında, Cafer b. Ebû Tâlib'in, tayyâr olup ilâhî rahmete kanat çırpışında hep bu derin hava hâkimdir. Öyleyse gençlik yılları sadece yatay düzlemde yaşça ilerlemenin esrarını yüklenmiş değildir, bu yıllar aynı zamanda dikey boyutta manevî bir miracın da izlerini taşır.

Gençlik bir bakıma insanın kendi varoluş hikmetine dair Rabbine karşı duyduğu hicabın onu ruhen ve aklen sarmalayıp hayatın içine kadifemsi bir dokunuşla bırakmasıdır. Böyle olmadığı takdirde anlamsız haz ve hülyalarla dolu hoyratça bir hayat, gencin yüksek ideallerini, Kur'ân'ın “emanî” olarak nitelendirdiği ve onu maddî kalıplara mahkûm eden sanrıların içerisinde

eritir. Bu sarmalda Kur'ân ile iletişim, hayatın hoyratlığına karşı tatminsiz ve ürkek ruhlar için bir ufuktur. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygambere elem neşrah leke sadrek seslenişi ile bu derin inşirâh ve açılım hâlini anlatır. Artık belini büken yüklerinden kurtulan insan, yükselişe geçer ve hayat onun için bir zorluğa karşı iki kolaylığın daimî surette yaratıldığı iyimser bir havaya bürünür. Yeter ki insan için en büyük makam ve mansıp dergâh-i ilâhî olsun ve yeter ki insanın hayatı anlamlı bir çaba hâline dönüşebilsin ve nihayetinde o, Rabbine doğru arzu ile teslimiyet gösterebilsin.

Hüküm ve hikmetin bir arada varlık bulduğu, aklın vahiy ile bütünleştiği, ilim ve irfanın mezcedildiği Kur'ân, insan hayatına ilâhî rehber olarak rahmeti ile yol göstermek için hazırdır. Kur'ân Hz. Peygamber'i anımsatır. Hz. Peygamber, Kur'ân'ı anlatır. Müminlerin annesi Hz. Âişe, “Hz. Peygamber'in ahlakı Kur'ân idi.” der (Müslim, Müsâfirîn, 139). Bazı rivayetlerde Hz. Âişe'nin, bu sözünün ardından, “Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” (Kalem, 68/4) ayetini ya da Mü'minûn sûresinin ilk dokuz ayetini okuduğu belirtilir (İbn Mâce, Ahkâm, 14). Kur'ân-ı Kerîm iman, İslâm ve ih-san ya da ahlak bütünlüğü içerisinde tüm insanlara ve gençlere dair yol gösterir. O taabbudî ve ibadetle ilgili olduğu kadar, hayatın tüm safhalarında vardır. Zira aslında hayatın kendisi taabbudî bir eylem ve ibadettir. Kur'ân-ı Kerîm, insanlardan gençlik enerjisi ile özdeş bir

dinamizm beklentisi içindedir. O, bu anlamda: “Ey iman edenler! Sizi hayat verecek şeylere çağırdıklarında Allah ve resulünün çağrısına uyun ve şüphesiz bilin ki, Allah kişi ile kalbinin arasına girer. Unutmayın ki, O'nun huzuruna götürüleceksiniz (Enfâl, 8/24).” Der.

1. Gençlik ya da Hayatın İçinde Aktif Olmak

Hz. Peygamber, bu dünya hayatının içerisinde aktif olmamızı, fakat kalben bu dünyanın güzelliklerine kapılıp gerçek hayatı unutmamamızı istemiştir. Gerçekte bu dünyada yaptığımız meşru ve iyi olan her iş, bizi iki taraflı bir hayatın mutluluğu içerisinde Allah'ın rızasına ulaştıracaktır. Biraktıkları eserlerle pek çok irfan sahibi ve Allah dostu bu dünyada adeta hayır yarışına girişilmesi gerektiğini sürekli hatırlatmıştır. Buna göre dinamik bir biçimde dünyada yer almak gerektiği, hakikî zahitliğin ise sadece kalbin bu dünyanın arzularından uzak olması ve dünyaya bağlanmamak olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu anlamda “Dünya hayatı, aldatıcı meta ve geçici bir eğlenceden başka bir şey değildir (Âl-i İmrân, 3/185).” demektedir. Gençlik yılları hiç geçmeyecekmiş gibi gelse de yoğun bir enerjinin hâkim olduğu bu yıllar her şeyin gelip geçici olması gibi geçicidir. Ne var ki hayatın hiçbir dönemi gençlik yılları kadar anahtar bir konumda değildir. Bu zaman dilimi potansiyel enerjisine uygun olarak anlamlı ve güzel işlerle ve bilgiyle dolu olmalıdır.

Elbette gençler kendilerine güvenmeli, başarıya azmi içerisinde geleceğe ümitli bakmalıdırlar. Zaten ümitsizlik inanan insanın karakterine terstir.

Hiz. Peygamber, genç yaşta Hiz. Ali'yi Yemen'e kadı olarak görevlendirdiği zaman, onun tereddüdünü sezmiş, elini Hiz. Ali'nin göğsüne vurarak "Allah'ım, onun kalbine hidayet, diline sebat ver!" şeklinde dua etmek suretiyle onu cesaretlendirmiştir (İbn Mâce, Ahkâm, l). Kalp ve dimağ, duygu ve düşüncelerin sağlamlılığını ifade ederken dil, mantığın bir tezahür aracı olarak insanın duygu ve düşüncelerinin dile gelişini temsil eder. Nebevî söz, gençlerin bilgi ve hikmeti, hidayet ve sebat ile beraber aramalarına bir gönderme niteliğindedir. Hidayet ve sebat,

özünde doğruluk, dürüstlük, azim ve idealizm kavramlarıyla yol bulur.

Hiz. Peygamber, tıpkı Hiz. Ali'ye verdiği güven duygusu gibi Muâz b. Cebel'i elçi olarak Yemen'e gönderirken de aynı üslupla hareket etmiştir. Muâz'a vahyin ufkundan ayrılmamasını, aklını kullanmasını tavsiye etmiştir. Allah Resulüne Kur'an'a, sünnete ve kendi görüş ve içtihadına göre hareket edeceğini söyleyen bu genç elçiyi, Hiz. Peygamber, "Resulünün elçisini Resulünün arzuladığı cevabı vermeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun." diyerek onurlandırmıştır (Tirmizî, Ahkâm, 3).

Allah Resulünün, İslâm'ın ilk üniversitesi olan Suffa'da iâşe ve barınmalarını temin ederek yetiştirdiği öğrencilerine karşı da aynı davranış içerisinde olduğu, onlara

güven telkin ettiği bilinmektedir. Hiz. Peygamber'in Medine'de yaptığı işlerin başında bir eğitim kurumu olan Suffa'yı tesis etmesi İslâm'ın eğitim odaklı bir din olduğunu göstermekte ve bilginin gücüne dayanmadan davranışlarımızda derinlik kazanamayacağımızı ortaya koymaktadır. İslâm bütüncül bir medeniyet arzusu içinde ilim, ahlak ve inancı aynı potada eritir. Gerek sosyal bilimler, gerekse de fen bilimleri açısından Müslümanlar öğrenmeye âşık olmalı, her an bilginin peşinde koşmalıdır. Elbette bu bilgi insanlığı yıkıma götüren bilgi değil, faydalı bilgi olmalıdır. Allah Resulü bilginin değerini şu sözleriyle açıklar: "Her kim ilim talep ettiği bir yola girerse Allah onun için cennete giden yolu kolaylaştırır.

Hiz. Peygamber, "Âdemoğlu büyürken beraberinde iki şey de büyür: Mal sevgisi ve uzun ömür dileği..."

(Buhârî, Rikâk, 5).

Melekler ilim öğrenenlere, bu gayretlerinden memnun olmaları nedeniyle kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde olanlar, ilim talibi bu öğrencilere mağfiret edilmesi için dua ederler. Hatta sudaki balıklar bile bu niyaza ortak olur. İlimle meşgul olanın ibadetle meşgul olana üstünlüğü, ayın, [parlaklıkta] tüm yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridirler. Peygamberler miras olarak ne altın para, ne gümüş para bırakırlar. Onların miras olarak bıraktıkları şey ilimdir. Her kim bu ilmi elde ederse ona dört başı mamur bir şey nasip ve müyesser olmuş demektir.” (Ebû Dâvud, İlim, 1). Ecdadımız Bağdat’ta Nizamiye medresesini kurarken, Nişabur’da, Herât’ta ve Belh’te seçkin üniversiteleri açarken, Anadolu’da ilk medrese Yağlıbasan medresesini, bilahare İznik medresesini, sonrasında Sahn-ı Semân ve Süleymaniye medreselerini inşa ederken hep bu yüksek gayeyle hareket etmişler, meleklerin, yollarına kanatlarını gerdikleri ilim talibi öğrenciler, aynı aşkla buralarda okumuşlardır. Şehrin silüetinde yükselen üniversiteler ve eğitim kurumları bu misyonu yerine getirmektedir. Aynı şekilde gençlerimizin dimağlarını bilgi, ruhlarını vahiy ve vicdanlarını ahlakla besleyen Kur’ân kurslarımız ve eğitim kurumlarımız da geçmişimiz, bugünümüz ve geleceğimizin teminatı olarak derunî bir aşkın timsalidir.

Hız. Peygamber’in Medine’de yaptığı işlerin başında bir eğitim kurumu olan Suffa’yı tesis etmesi İslâm’ın eğitim odaklı bir din olduğunu göstermekte ve bilginin gücüne dayanmadan davranışlarımızda derinlik kazanamayacağımızı ortaya koymaktadır.

2. Gençlik ve Kolektif Bilinç

Allah Resulü yaşadığı beldede ahlaki değerlerin ayakta tutulması ve bunun doğal bir model hâline getirilmesi için çaba sarf etmiştir. Onun bu anlamda hicret sonrası söylediği şu söz manidardır: “Bu şehir demirci körüğünün, demirin pasını, pisini attığı gibi kötülerini bir bir dışarıya atar.” (Buhârî, Fedâilü’l-Medîne, 2) Peygamberimiz ahaliye bir beldenin nimetine olduğu kadar, mihnet ve sıkıntısına

da beraberce katlanılması gerektiğini hatırlatmaktadır (Muvatta, Câmî, 2). Hz. Peygamberin tahayyül ettiği medeniyet ve kolektif bilincin asıl mimarları gençlerdir. Vatan, varlığımızın teminatı olan toprak parçasıdır. O doğduğumuz ve doğduğumuz yerdir. Elbette inanan insan, “Allah’ın arzı geniştir.” (Nisâ, 4/97) ilahî hükmü çerçevesinde gerektiğinde dünyaya açılacak, dünya ölçeğinde iş görebilecek ve evrensel bir ufka sahip kişi olmalıdır. Fakat bütün bu çabanın mihverini vatanın varlığı teşkil eder.

Hız. Peygamberin, İslâm medeniyetine ilişkin vahye dayalı bir paradigma inşa ettiği muhakkaktır. O, “Minberimin basamakları, cennete götüren bir merdivendir.” (Nesâî, Mesâcid, 7) derken aslında ilginç ağaçından yapılmış sade bir minberi, fizik ve metafizik boyutları birbirine bağlayan sembolik bir figür yapmış ve şehrin odağı hâline getirmiştir. Allah resulü, minberinde tecessüm eden vahyin bilgisini, nebevî hakikatlerle ve sosyal gerçeklikle hayatın içine taşımıştır. Bu minberden Kur’an ayetleri, ilim, marifet, hikmet, hayata dair ilkel ve İslam toplumunun sosyolojik derinliğini ve kültürünü ifade eden hadis-i şerifler yayılmaktaydı. Demek ki bir şehrin merkezinde vahyin aydınlık bilgisi, ilim, kültür ve bunların neticesi olan erdem bulunmalıdır. Bu ise, camileri, kütüphaneleri, okulları ve kültüre ve bilgiye dair sanat ve bilim yuvalarını şehrin minberi yapmak

demektir. Aklın ve ruhun beslen- diği bu alanlardan iyilik ve erdem yayılır. Kur'an-ı Kerim'de "İyilik ve takva üzere yardımlaşın; günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın (Mâide, 5/2)." ayetinin toplumun sathına yayılması, bu yerlerin can- lı ve mamur hâle getirilmesi ile mümkündür. Ayrıca ahlakın sosyal ilişkilerde nezaket dili ile tezahür etmesi için çaba harcanmalıdır. Hz. Peygamber, "Şeytan bu toprak- larda kendisine tapınılmasından umudunu kesti. Fakat o birbirinizi rencide edecek [nezaketsiz] davra- nışlarınızdan hâlâ haz alıyor." (İbn Hanbel, Müsned, II, 368) demek suretiyle inananları uyarmıştır. O hâlde gençlere bu nezaket dilinin ve dinamik bir retoriğin toplumda yerleştirilmesi konusunda büyük sorumluluklar düşmektedir. En başta dilimizin dublaj Türkçesi ve internet jargonuna mahkûm edile- meyecek güzellikte olduğu hatır- dan çıkartılmamalıdır.

Gençliğin dinamizmi sadece dil konusunda değil, doğaya karşıda duyarlılık bakımından da en üst düzeyde olmalı, bu hayatın bizle- re bir emanet olduğu bilinmelidir. Allah Resulünün su kaynaklarının kirletilmemesi gerektiği vurgusu (Ebû Dâvud, Tahâret, 14) çağımızda çok daha manidar bir ilkedir. Kur'an daha en başından "Her canlı kendi sırasını bekleyip sudan yararlanır." (külli şirbin muhtazar) (Kamer, 54/28), şeklinde temel ekolojik paylaşım ilkesini ortaya koymakta- dır. Allah, yeri sadece insanlar için

değil, tüm canlılar için var kılmış- tır. (ve'l-Arda vada'ahâ li'l-enâm) (Rahmân, 55/10). "Her canlı varlı- ğa iyilik, sevap kazanma yolunda bir fırsattır." (Fî külli kebidin ratbe ecr) (Müslim, Selâm, 153). Bütün bu Kur'ânî ve nebevî ilkeler, gençliğin kararlılığı ve dinamizminin elinde hayatı daha anlamı kılacak birer yol gösterici durumundadır.

3. Bilim ve Düşünce Alanında Model Şahsiyet Arayışı: Po- püler Kültürün İkonik Kahra- manları Kısacasında Gençlik

Allah'ın, insanı kâinattaki tüm varlıklardan ayrıcalıklı kılması ona verdiği akıl ve ilim sayesinde. "Ve (Allah) Âdem'e bütün isimle- ri öğretti, sonra eşyayı meleklerle gösterdi. 'Eğer sözünüzde sami- mi iseniz bunların isimlerini bana söyleyin.' dedi. Cevap verdiler: 'Sen bütün eksikliklerden uzak- sın, öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.' (Bakara, 2/31-32)" şeklindeki Kur'ân ayetleri, insan olmamızın özünde yatan şeyin, bil- ginin benliğimizde var kılınması olduğunu vurgulamaktadır. Diğer hiçbir canlı, bilgiye bu derece el- verişli ve öğrenme ile bu denli öz- deş değildir. Bilginin gereği Allah'a imandır.

Kâinatın bütünlüğünü ve ahen- gini düşünmek insanı, şayet ön- yargılarını ve kültürel barikatları aşabilirse bir tek ilah düşüncesine

götürecektir. İslam düşüncesinde İbn Sînâ, İbn Tufeyl, Sühreverdî gibi düşünürler insanın vahye muhatap olmasa bile kâinatı ve doğayı iyi şekilde incelediğinde bir tek Tanrı düşüncesine ulaşabileceğini dü- şünmektedirler. İbn Tufeyl'e göre akıl ve keşif birlikte olduğu tak- dirde insan duyuları ile elde ettiği bilgi ve gözlemi sayesinde Allah'ın varlığı gibi soyut aklî boyuta ula- şabilir (Ahmed Emîn, Hay b. Yakzân, s. 36).

Yaratanın varlığını marifetullah ve muhabbetullah arakesitinde idrak eden medeniyet algımız, bil- ginin kör bir maddî üretim yerine insana ve tüm yaratılanlara önem veren bir çizgide ele alınması ide- alini benimsemiştir. Bu idealin en yüksek noktasında takva bulun- maktadır. Takva "tam bir bilgi ve bilinç ile kalbin Allah sevgisi ile dolması ve buna uygun şekilde hareket etmek" demektir. Bu doğ- rultuda Kur'an yorumcuları takvayı "Allah'ın emirlerine uymak ve ya- sakladığı şeylerden kaçınmak" diye tanımlarken söz konusu bilince ve idrak seviyesine işaret etmekte- dirler. Öncelikle bu bilincin temelinde Allah'ın bizi çepeçevre kuşattı- ğı gerçeği bulunmaktadır. "O ilktir, sondur, aşikârdır, gizlidir (Hadîd, 57/3)." O açığa vurduğumuz söz ve eylemlerimizi bildiği gibi sır- larımızdan da haberdardır (Mülk, 67/14).

Öyleyse genç insan bu bilince nasıl ulaşacak ve bu konuda neler

yapacaktır? İnsanlar Allah'ı hiçbir şekilde layıkıyla kavrayamazken Allah bütün varlığı serapa kuşatır (Nisâ, 4/126). "Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır (En'âm, 6/59)." O hâlde bu bilinç, bir taraftan kevnî ayetler konumundaki kâinata dair gerçeklerin, fen bilimlerinde gösterilecek çaba ile anlaşılması sayesinde mümkün olacaktır. Diğer taraftan ise kevnî ayetlerle tam bir uyum hâlinde olan kavli ayetlerin, yani Kur'ân ayetlerinin anlaşılması sayesinde insan, beşerî varlığının bilincine varacaktır. İnsan, tıpkı yaşadığı hayatın zorluklarıyla örülü dertler sarmalından Allah'ın yardımıyla çıkabileceği gibi bu bilince O'nun sayesinde erişebilir. İnsana akıl ve vahiy denklemi içinde bu güç potansiyel olarak verilmiştir.

Bu bilincin ortaya konmasında Allah Resulü ve Sahabesinin

örnek hayatları önemli bir yol haritasıdır. Popüler kültür gençleri medya aracılığı ile farklı ikonik modellere sevk ederken, bu figürlerin her zaman doğruya yönlendirici olmadığı, hatta çoğu defa birtakım yanlışların meşruiyet kazanmasında işlevsel olduğu görülmektedir. O hâlde ihtidâ ve iktidâ denklemi içinde doğru birer rol modele ihtiyaç vardır. Haddi zatinde Allah Resulü âlemlere rahmet olarak gönderilmesi bakımından bir üsve-i hasene ve en güzel rol-model olma özelliğindedir. Bu durum, onun hayatının iyice okunup anlaşılması zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu okuma salt kronolojik bir tarih okuması olmamalıdır. Bilakis bu, sîret-i nebevîye'nin beşerî ilişkiler ve insanî boyutlarıyla çok yönlü irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Onun ibadet hayatı, ailesi ile olan ilişkileri,

çocuklarla ve gençlerle diyalogu, kadına verdiği değer, doğaya ve çevreye karşı duyarlılığı, nimetleri karşısında Rabbine olan şükrü ve zorluklar esnasında mücadelesi ve nihayetinde Rabbine güvenmesi, son olarak kişisel ve sosyal hayatında davranış şekilleri bizim için birer örnek davranıştır.

-Ayette belirtildiği üzere- "Muhakkak sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele (Bakara, 2/155)." uyarısıyla insanların çeşitli şekillerde sınındığı bu dünya hayatında Hz. Peygamberin örnekliğine her konuda ihtiyacımız vardır. Aklın örselenip kalbin paslanması, bizi maddeye esir etmektedir. Kur'an, bir taraftan malının ve servetinin kendisini ölümsüz kılacağını zanneden Ahnes b. Şerîk ve Velîd b. Mugîre gibilerin bahtsızlığını (Hümeze, 104/3-4), hazinesinin anahtarlarını dahi bir düzine adamın taşımakta zorlandığı Kârûn'un zavallılığını (Kasas, 28/76), Ramses ve Merneptah'ın hüsrânını (Fecr, 89/10) anlatmaktadır. Diğer taraftan ise "Size kendinizden gayet izzetli bir peygamber geldi; zorlanmanız ona ağır geliyor, üstünüze çokça titriyor; müminlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir." Şeklinde Allah Resulünün ince ve naif karakterini anlatmakta ve onu örnek almamızı istemektedir.

Kur'ân ayetleri, insan olmamızın özünde yatan şeyin, bilginin benliğimizde var kılınması olduğunu vurgulamaktadır. Diğer hiçbir canlı, bilgiye bu derece elverişli ve öğrenme ile bu denli özdeş değildir. Bilginin gereği Allah'a imandır.

4. Gençlik ve Bir Tarih Bilinci İnşa Etmek

Bir gencin hayat boyu sahip olmaktan mutluluk duyacağı temel hususlardan biri, tarih bilincidir. “Ve gerçek şu ki, Biz Musa ile Harun’a, Allah’a karşı takva ve sorumluluk bilinci taşıyan kişiler için doğruyu eğriden ayırmaya yarayan bir ölçü, ışık saçan bir kaynak ve bir uyarıcı, hatırlatıcı (olarak vahyimizi) bahsettik (Enbiya, 21/48)” şeklindeki ayet hatırlanmalıdır. İnsanlık hafızasında yer etmiş olaylar hatırdan tutulmalı Kur’ân’ın tarihsel mesajlarla dolu itibâr ayetleri farklı tarihsel okumalarla gençlerin düşünce ufkunu beslemelidir. Bu ufkun vaat ettiği şeyler arasında tüm insanlığın bu dünyadaki inişli çıkışlı hayat sürüveni vardır. Bu bazen teknik ve maddî bir boyut hâlinde tezahür etse de sosyal ve manevî boyuttan asla tecrit edilemez biçimde bütünlükçü bir hakikat nazarı ortaya koyar: “Muhakkak biz apaçık delillerle elçilerimizi destekledik. Biz onlarla beraber kitabı ve insanlara adaleti yerine getirsinler diye adalet ölçülerini indirdik. Biz demiri de indirdik. Onda çetin bir sertlik olsa da onun, insanlar için pek çok faydası da vardır. Bu, gayba inanarak Allah’ın dinine yardım edenleri ve elçilerini belirlemek içindir. Allah şüphesiz güçlü ve üstündür (Hadîd, 25/25).” Bazen vahyin dilinde tarih, beşerî zaafın insanlığı getirdiği göz yaşartıcı sahneler hâlinde ortaya konur: “Nuh Peygamber, gece

gündüz kavmine Allah’ı anlatmış, ‘onlar azaba uğramasınlar’ diye Allah’a el açıp yakarıp durmuştur (Nûh, 71/5). Nihayet nankörlükte direnenler için sahne “Zulmeden kimseler hakkında bana hiç yalvarma! Şüphesiz onlar suda boğulacaklardır.” (Mü’minûn, 23/27) şeklinde son bulur.

Sonuç Yerine

Kur’ân’da “Nefs-i vâhide” olarak tanımlanan insanlığın ortak özünün bir tamamlayıcısı ve yaratılış silsilesinin bir taşıyıcısı olarak Hz. Havva ve tüm insanlığın atası durumundaki Hz. Âdem, -bir taraftan insanlık genomunun şifresini, diğer taraftan insanlığın biyolojik olduğu kadar duygusal ortak bağına ifade eden sembol şahsiyetlerdir. Onların cennetteki hayatından dünya hayatına yolculukları, erkek ve kadın olarak insanlığın ve özelde genç kuşağın varlık idrakinde apayrı bir yer oluşturmaktadır. Zira asude ve dingin bir hayatın, nasıl da şeytanî ayartmalarla ölümsüz olma arzusuna içkin bir kaosa sürüklendiğine insanlık tarihi şahit olmuştur.

Bu şehadet, savaşların, bulaşıcı hastalıkların, insan eliyle gerçekleştirilen fesadın ve tahribatın farklı tezahürleriyle ve beşerî hafızaya kayıtlarıyla daha da derin bir hakikati terennüm etmektedir. Sonucu kan ve gözyaşı olan anlamsız hesaplaşmaların yerini ilâhî rahmet esintisi ve adalet duygusuyla sükûnet ve mutluluğa bırakacağı bir dünya hayali, vahyin ve nebevî

bilginin dokunuşuna muhtaçtır. “Erkek olsun, kadın olsun her müminin iyi işler yaptığı takdirde, cennete gireceği ve zerre kadar haksızlığa uğratılmayacağı” (Nisâ, 4/124) müjdesi doğrultusunda uhrevî ve metafizik bir boyuta açılan ideal bir dünya için tüm inananlar ve hassaten gençler çaba göstermek durumundadır.

“İslâm beş esas üzerine kurulmuştur.” (büniye’l-İslâm ‘alâ hams) hadis-i şerifinde genel dökümü yapılan İslâm esaslarının nebevî ve ahlâkî erdemlerle buluştuğu bir hayatın idealize edildiği bir perspektifte insanın özündeki hayâ, sevgi ve acıma hissinin harekete geçirilmesi yatmaktadır. Bencillik ve kıskançlık gibi kötü duyguların insanın özünü örselemesine imkân tanımayan bir dinamik sürecin inşası, genç dimağların enerjileri ile yakından ilgilidir. Hz. Peygamber’in hadisinde ifade edildiği üzere “Hiçbir anne ve baba, evladına güzel edepten daha üstün bir hediye vermemiştir.” (Tirmizî, Birr, 33). Burada edep, başta ahlak olmak üzere, bilgi, hikmet ve bilinçle derinleşen bir olgudur. Bunu temin edecek olan ise Kur’ân’ın anlaşılması, yaşanması ve hayata aktarılmasıdır. Kur’ân-ı Kerîm’in musulât kavramsallaştırmasıyla sunduğu insanlık tarihinin köşe taşları iyi özümsemeli, Hz. Peygamberin hayatı okunmadan gerçek bir tarih bilincinin inşa edilemeyeceği hatırdan çıkarılmamalıdır. Gençliğin bunu gerçekleştirme yönelik kudreti ümit vericidir.

Gençlik Dönemi Krizleri *ve* *Dini Kimlik İnşası*

Doç. Dr. M. Naci KULA

Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Hayat Boyu Öğrenme Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İnsan hayatında bazı dönemler sahip olduğu özellikler sebebiyle diğer dönemlerden ayrılır. Gençlik dönemi de kendi içinde var olan özellikler sebebiyle çocukluk ve yetişkinlik döneminden ayrılan önemli bir dönemdir. Gençlik, çocukluktan yetişkinliğe geçişin yaşandığı ve bedensel, ruhsal ve sosyal boyutta birtakım değişim ve gelişmelerin yaşanması nedeniyle ayırt edici bir özelliği bulunmaktadır. Gençliği farklı kılan, geçiş dö-

Din, bireye yaşamın anlamına ilişkin önemli cevaplar sunmanın yanında hayatını sürdürmede yaşamına ilişkin rehberlik yaparak ilişkilerini düzenlemesine katkı sağlayabilmektedir.

nemi olması yanında yeni bir kimlik kazanma sürecinin yaşanması nedeniyle bazı krizleri de bünyesinde barındırmasıdır. Çünkü gençlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe geçişin yaşanmasına bağlı bazı değişim ve gelişmelerin gerçekleştiği bir dönemdir¹. Başta gencin fiziki yapısındaki değişimler beden imgesine bağlı, psikolojik ve sosyal durumunda meydana gelen gelişmeler duygu, düşünce yapısında ve akran grubuyla olan ilişkilerinde birtakım sorunların veya krizlerin yaşanmasına da neden olabilir.

Bu krizler geçiş döneminin doğal bir sonucu olmakla beraber krizlerin aşılmasında sağlıklı çözümler üretilmemesi krizlerin devam etmesi ve yetişkinlik dönemini de etkilemesine yol açabilmektedir. Bu nedenle gençlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe geçişin doğal sonucu yaşanabilen ve genel olarak kimlik krizi diye nitelendirilebilecek sıkıntılar sağlıklı kimlik inşası ile önemli ölçüde aşılabileceği gibi yetişkinlik dönemine de sağlıklı geçişi sağlayabilecektir. Gencin tutarlı ve belirgin bir kimlik oluşumuna katkı sağlayabilecek referanslardan biri de din olabilir. Zira din, bireye yaşamın anlamına ilişkin önemli cevaplar sunmanın yanında hayatını sürdürmede yaşamına ilişkin rehberlik yaparak ilişkilerini düzenlemesine katkı sağlayabilmektedir.² Bu itibarla dini kimlik gencin dini hayatına ilişkin kişilik özelliklerini yansıtan yönü olmakla birlikte gençlik dönemi krizlerinin çözümlenmesine de katkı sağlayıcı bir imkân sağlamış olacaktır. Bu ilişkinin anlaşılması açısından gençlik döneminin kendine has krizlerini tanımak bunların çözümünde katkısı yönüyle de dini kimliğin inşasına değinmek önem kazanmaktadır.

Gençlik Dönemi, Genel Özellikleri ve Yaşanan Krizler

Ortalama olarak 12-20 yaş arası için düşünülebilecek gençlik kendi içinde de ilk gençlik (early adolescence) ve son gençlik (late adolescence) diye ikiye ayrılabilir. Gençlik

çağını cinsel olgunluğun meydana geldiği buluş (puberty) dönemiyle aynı tutmamak gerekir. Her ne kadar “buluş”, gençliğin bir belirtisini teşkil etmekteyse de gençlik, buluş öncesini ve buluşu içine alan fakat buluşdan sonra da bu çağın etkileriyle devam eden daha uzun süreli bir devredir. Böylece gençliği; biyolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlayabiliriz³:

Biyolojik, psikoloji ve sosyolojik faktörlere göre de çeşitli gençlik tanımları yapılmıştır. Biyolojik gençlik tanımları, bireyin buluş çağına girdiği dönemden fiziksel büyümesini tamamladığı döneme kadar olan yaşam evresini kapsayan belirli bir zamanda sona eren kronolojik bir sınıflamaya dayanmaktadır.

Biyolojik yaklaşımda gençlik alt sınırı olarak, ergenlik başlangıcı kabul edilmektedir. Bu ise genel olarak 12-25 yaş arası dönemini kapsamaktadır Buna göre biyolojik yaklaşım, buluş çağına, fiziksel ve cinsel olgunlaşmaya biyolojik yapının, bireyin davranışlarını, gelişim özelliklerini belirlemesine odaklanmaktadır.

Psikolojik yaklaşım, gençliği, ruhsal ve duygusal dünyasında meydana gelen değişim ve dönüşümler çerçevesinde tanımlayarak bir kriz dönemi olarak ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre gençlik çabuk heyecanlanma, kararsızlık, güvensizlik, çalışmaya karşı isteksiz-

lik gibi duygular arasında gel-gitlerin yaşandığı bir dönemdir.

Sosyal psikolojik yaklaşıma göre gençlik dönemine giren bireyler birbiriyle çelişkili rollerin ve bu rolleri toplumsal yaşamda yerine getirme zorunda olduklarının bilincine varırlar.⁴ Gençlik döneminin önde gelen konu ve sorunlarını Cole⁵, şöyle özetlemektedir:

a) Duygusal olgunluk, b) Karşı cinse olan ilginin artması, c) Genel sosyal olgunluk d) Bağımsızlık arzusu, e) Zihni olgunluk, f) Ekonomik özgürlüğün başlaması, g) Yetişkinler gibi boş zamanı değerlendirme arzusu.

Kriz etimolojik olarak “dönüm noktası/karar verme” anlamına gelmektedir. Günümüzde ise kriz kelimesiyle günlük dilde hem durumları/olayları tanımlanmakta hem de bireylerin bu durumlara verdikleri psikolojik (bazen de travmatik) tepkiler nitelendirilmektedir. “Krizler insan yaşamında unutulmaz izler bırakan, geri dönülmez değişimler yaratan yaşam olaylarıdır. Krizler eğer iyi yönetilmezse afete dönüşebilir.” Öte yandan bir olay bizim kontrolümüz dışında veya zamanla gerekenin eksik yapılması neticesinde de krize dönüşebilir.⁶

Erikson, Offer, Galantin gibi pek çok yazar kriz ve çatışmaların gençlik döneminin gelişiminin normal bir süreci olduğunu ileri sürmekte ve bunu normatif kriz olarak adlandırmaktadır. Bu krizler

bilindiği gibi cinsel olgunlaşma, buna eşlik eden bedensel değişimler özerklik ve anne-babadan ayrılma süreci, ilköğretimi izleyen eğitim döneminde yeniden yapılanma beklentisi olarak özetlenebilir. Ergenin içinde yaftaladığı dünya ile baş etmeye hazır olmadığı fark etmesinin getirdiği engellenme de bir kriz olabilir. Bir başka deyişle birey, gelişim basamakları üzerinde ilerlerken yeni dönem kendisinden önce var olan düzeni ya da dengeyi tehdit edebilir.⁷

Çocukluktan gençliğe geçişte yaşanan bedensel değişim ve gelişme gencin beden imgesini oluşturmada bazı sorunları yaşamasına ve bedenindeki değişimleri kabul etmede zorlanmasına neden olabilir. Bedenindeki bu değişimler sonucu beden imgesine yönelik krizler gencin önemli yaşadığı krizlerin başında gelir. Çünkü bedenindeki değişimlerin ne olduğunu kavramak ve bu değişimleri sonucu bedeninden memnun olmak çok kolay olamaz.⁸ Aynı zamanda cinsel kimliğini kabullenmede bedensel değişime bağlı sorunlar etkili olabilir. Erkek ve kadın kimliğini oluşturacak olan bedensel değişimler içerisinde başta cinsel organlarının gelişmesi vücut yapısındaki gelişmeler genç tarafından hayretle ve şaşkınlıkla izlenirken bir yandan da utanç duyacağı bir boyuta ulaşabilir. Çünkü bedenindeki değişimler, bende ne oluyor diye anlamaya çalışacağı bir özellikte gelişmekte örneğin erkek ço-

cuğunun yüzünde kıllar çıkarken kız çocuğunun göğüslerinin büyümesi şaşkınlık oluştururken aynı zamanda utanç da duyabileceği bir ruh halini yaşamalarına ve bedenindeki bu durumları çok kolay kabul etmelerini zorlaştırabilir.⁹

Gencin bedeninde meydana gelen değişme ve gelişmelere bağlı oluşabilecek sorunlar aynı zamanda gençte duygu açısından farklılıklar yaşanması ve bu durumun kriz olarak belirmesine neden olabilir. Zira genç bedeninde yaşadığı değişmelerden dolayı bir yandan utanç duyarken diğer yandan da çocukluktan çıkmanın bir sonucu olarak yetişkinliğe geçişin göstergesi şeklinde algılayabilir ve bu değişimlerini sergileyebilir bilinmesini isteyebilir. Bu zıt duygular içerisinde tam olarak ne yapacağını bilemeyebilir. Yetişkinliğe geçiş sürecinin yaşandığı bu gelişmeler gencin bağımsızlık duygusunun oluşumuna da etki edeceğinden ailesinden uzaklaşma, onlara karşı daha rahat davranma eğilimine de onu sevk edebilecektir. Bu nedenle genç bazen eve geç gelebilme, arkadaşları ile daha fazla zaman geçirmeyi tercih edebilme, anne babasının zaman zaman kendi giyim tarzı, kendi tercihleri gibi konularda çatışma yaşayabilmekte dolayısıyla aile ile bağı çocukluk döneminden farklı olabilmektedir. Arkadaşlar bu dönemde genç için daha fazla önem taşımaktadır. Çünkü akran grubu olarak birbirlerini daha iyi anlayabilmekte,

aynı duygu ve düşüncelere sahip olarak iletişim açısından daha rahat davranarak birlikte olmaktan keyif alabilmektedirler. Akran grubu ile daha fazla zaman geçirmeleri gencin aileden uzaklaşması ve farklı davranmaya başlaması ile ailesi ile arasında kriz oluşturmaktadır.¹⁰ Akran grubu ile daha fazla bulunma bazen gencin çete grupları oluşturarak çevresi ile de kriz yaşamasına neden olabilmektedir. Çünkü gencin çevresinde yaşanan değişim ve gelişmelerle kişilik yapılarının tam oturmaması nedeniyle suça eğilimli arkadaşlarının bulunması çete türü gruplaşmalarla suç işlemelerine neden olabileceğinden karşılaşılabileceği önemli bir kriz durumu olarak görülebilir.

Gençlik Döneminde Yaşanabilen Krizler Arasında Kimlik Krizi

Gençlik döneminde karşılaşılan önemli krizlerden biri de kimlik krizidir. Zira genç, kendisinde meydana gelen biyo-psiko değişim ve gelişmeler sonucu "Ben kimim" "Neyim" "Ne yapmalıyım" gibi bazı sorulara cevap aramak durumunda kalır.¹¹ Varoluşsal açıdan da önem taşıyan bu sorular gencin yetişkinlik rolünü kazanması açısından önemli sorulardır. Gencin etrafında örnek alacağı, model olacak sporcu, sanatçı, dini lider gibi bireylerin çok farklı olması ve toplumda meydana gelen hızlı sosyo-kültürel değişimler gencin sağlıklı özdeşim örnekleri seçmesini zorlaştırabilmektedir.

Çünkü bireyin kendisini bir başkası ile aynileştirmesi, kendini ona benzetmesi esasına dayanan özdeşleşme, çocukluk döneminde anne babayı örnek alarak gerçekleştirirken, gençlik döneminde özellikle gencin bağımsızlık arzusu ve sosyalleşme sürecinin hızlanması ile anne baba dışındaki bireylerle özdeşleşmeye dönüşür.

Gencin bedeninde meydana gelen değişme ve gelişmelere bağlı oluşabilecek sorunlar aynı zamanda gençte duygu açısından farklılıklar yaşanması ve bu durumun kriz olarak belirmesine neden olabilir.

Genç, öncelikle yaşıtı arkadaşlarıyla özdeşleşir, onlara benzemek ister, onlarla kendini kıyaslar; arkadaşlarının giyimi, konuşma biçimi ve davranışlarını kendinde bir süre yaşatır; ancak bu, arkadaşlarını ve çevresindekileri taklitten ayrı bir şeydir. Bireyin hoşuna giden bir davranışın benimsenerek yenilen-

mesi olan taklitten öte genç, bu davranışlarıyla kendine başkalarının davranışlarını kısa bir süre örnek almakta ve içinde bulunduğu grupta, toplumda rol ve yer sağlamaya, kimliğini kazanmaya çalışmaktadır. Genç, bu kimlik kazanma süreci içinde sık sık yeni özdeşim örneklerine yönelir.

Yöneldiği yeni özdeşim örnekleri gençte, kendine özgü giyim, davranış, inanç ve dünya görüşünü oluşturacak birtakım izler oluşturur ve bu izler gençte, oluşup bütünleştiğinde bir yandan kimliğini oluştururken diğer yandan da kişilikle toplum arasındaki tüm ilişkilerin temeli olan özerklik ve sorumluluk duygularını biçimlendirir. Gencin kimliğinin biçimlenmesinde geçmişte yaptığı özdeşimlerin de etkisi olmakla beraber kimlik, özdeşimlerin birbirine yamanmasından öte bütün özdeşimlerin bir bütünüdür. Böylece özdeşim örnekleriyle etkileşim sonucu kimliği gelişen genç, kendi benliğinin sürekliliğini algılamakta, kendine malettiği inanç ve değerleri, bir dünya görüşü oluşturmaktadır. Dolayısıyla gencin kendine, başkalarına, hayata vb. hususlara bakış açısının oluşması, onun kimliğinin bir göstergesidir. Gencin zihnini kurcalayan hayatın amacı, Allah'ın varlığı ve benzeri konularla ilgili sorular, onun bir hayat anlayışı kazanması ve birtakım inanç veya değerlere sahip olması açısından kendine sorduğu sorulardır. Bu sorulara bulunacak cevaplar sonucu, kimliği oluşturan bir dünya görüşü kazanılacaktır. Ayrıca gencin kimlik arayışında kendine sorduğu sorular arasında toplumdaki yeri, mevkii; bir başka ifadeyle sosyal statüsünün ne olduğu, ne yapacağı, ne olacağı ve gelecekte beklenenleri ile ilgili sorular da bulunur. Bu sorulara

sağlıklı cevaplar bulabilmesinde çevresinde özdeşim örneklerinin tutarlı ve belirgin özellikte olması etkili olabilir. Eğer özdeşim örnekleri çok farklı ve birbiriyle çatışacak davranışları sergilediğinde genç kimlik krizi yaşayarak ne yapması gerektiğini hayatının amacı gibi temel sorulara cevap bulmada zorlanabilir. Aynı zamanda özdeşim örnekleri gencin kimlik gelişimi açısından önemli olan cinsel kimliğini oluşturmada da önemli rol oynayabilir.¹²

Gençlik ve Dini Kimlik İnşası

En sade anlamı ile “bir kişisel veya toplumsal varlığın kendi kendini bir şeyle özdeşleştirmek suretiyle algılayıp tanımlamasını ifade eden ‘kimlik’ ya da ‘özdeşlik’(identity); fert açısından bakıldığında, belli bir toplumsal ortamda veya bir sosyal grup içerisinde kişinin ayırt edici çeşitli özellikleri ve özü itibarıyla tanınmasını anlatırken, toplumsal bakımdan bir sosyal grubun veya toplumun yahut milletin kendi öz varlığının ötekenden ayrılışını simgelemekte; bu bakımdan da, ‘bireysel kimlik’, ‘şahsî kimlik’, ‘grup kimliği’, ‘toplumsal kimlik’, ‘kültürel kimlik’ veya ‘ulusal kimlik’... gibi kimlik türlerini, en azından analitik olarak, bir ölçüde farklı kategoriler şeklinde birbirinden ayırt etmek gerekmektedir; buna göre bireysel kimlik, kişiyi başkalarından ayırmak üzere kuramlarla verilmiş bulunan, çoğu

zaman ‘resmî’ bir özellik taşıyan hüviyeti ifade ederken, şahsî kimlik kişinin başkalarıyla ilişkilerinin psiko-sosyal yönünü yansıtmakta; grup, toplum, millet ve kültür açısından kimliklerde ise, o grubu, toplumu, milleti yahut kültür varlığını oluşturan fertlerin müşterek varlıkta özdeşleşmeleri, ortak ülkü ve simgelerde birleşmeleri ve kollektif tase ve kıvançları paylaşmaları söz konusu olmakta; her halükârda, hangi kategori düzeyinde ele alınırsa alınsın, kimliğin belirlenmesinde, durum ve şartlara göre dil, topluluk duygusu, kan bağı (etnik), müşterek kültürel, tarihî, toplumsal, dînî, ahlâkî, vb. çok çeşitli faktörlerin arasından özellikle değerlerin çok önemli rolünün bulunduğu anlaşılmaktadır.”¹³

Gencin ergenliğe has kimliği oluşturmada en önemli dayanağı ve referansı birtakım özdeşim örnekleridir. Ergen, çocukluktan çıkmanın ve sosyalleşmeye başlamanın sağladığı konum sebebiyle ailesi dışında çevresinde ve toplumda beğendiği onun gibi olmak istediği kişilerle özdeşleşmeye çalışarak kimliğini şekillendirir. Bu özdeşim örnekleri arasında, din de yer alır. gencin kimliğini oluşturmada “Ben neyim?”, “kimim?” sorularına cevap bulmak için başvurabileceği referans özelliğine sahiptir. Din, bir izah sistemi olması ve güven duygusunu kazandırması yönüyle gencin kimliğini oluşturmada katkıda bulunurlar.¹⁴

Gencin kimlik gelişiminin önemli bir özelliğini, oluşturan kendine ve başkalarına olan güven duygusu, bireyin karşılaştığı güçlüklerle karşı başa çıkabilecek gücü bularak kendine ve başkaları tarafından aldatılmayacağı hissiyle de çevresine güven esasına dayanır. Güven duygusu, kişinin bebeklik döneminden itibaren başta annesi olmak üzere çevresiyle olan ilişkileri ve onların tutumları çerçevesinde müspet ya da menfi tarzda gelişir. Gençlik döneminde de kendine güven duygusu, çocukluk döneminin izleriyle birlikte, kimliğini kazanma çabalarındaki başarı veya başarısızlığına bağlı olarak gencin dünyasında önemini korur.

Gencin çocukluktan sıyrılıp ergenliğe adım attığında önemli çabalarını oluşturan kendi değerlerini bulma, anne babadan bağımsız olabilme ve kendi başına sorumluluk kazanabilme, yetişkinlik rolünü benimseme gibi kimliğini oluşturacak olan temel hususlardaki sıkıntılar onun çocukluk dönemine ait çatışmaların da yeniden canlanmasına neden olur. Çocukluk döneminde temel güven duygusu sağlıklı gelişmişse ve kimlik arayışı esnasında sıkıntıları yoğunlaşmışsa, kendine güven duyabileceği insanlar ve sığınabileceği din veya ideoloji veya yahut da bir felsefe arar.¹⁵

Bu çaba, onun kimliğini oluşturacak bir referansı kabul etmesini

Genç tarafından referans olarak kabul edilen din gencin kendine ve başkalarına güven

duygusunu kazanmasında, öncelikle birtakım değerlere bağlanma ve aşkın bir varlığa inanma duygusu etrafında bütünleşmiş fertlerle kaynaşma imkânını sağlar.

ve kimliğini ona göre şekillendirmesini de sağlar. Genç tarafından referans olarak kabul edilen din gencin kendine ve başkalarına güven duygusunu kazanmasında, öncelikle birtakım değerlere bağlanma ve aşkın bir varlığa inanma duygusu etrafında bütünleşmiş fertlerle kaynaşma imkânını sağlar. Böylece fert birtakım değerlere bağlanma ve bir Allah inancı etrafında bütünleşmiş

fertlerin bulunduğu topluluklarla birlikte olmakla kendine ve başkalarına güven duymaya başlar. Güven duygusunun oluşmasında birtakım değerlere bağlanma ve Allah'a inanmanın sağladığı ciddiye fikriyle aynı inancı paylaşan insanların arasında bulunmanın getirdiği huzurun etkisinin olabileceği ileri sürülebilir. Ayrıca gencin güven duygusunun pekişmesinde dinin maddi teşkilatları ve faaliyetleri de önem taşır. "Din, cemaat anlayışı, toplu ibadet ve ayinleriyle her an ferdin yalnız olmadığını kendisine hissettirecek ona güven verir. Dinin teşkilatı vasıtasıyla icra ettiği müşterek dinî faaliyetler, ferdin ciddiyet ve güven duymasında, dolayısıyla cemiyet ve âlem karşısında kendisini kuvvetli hissetmesinde çok önemlidir.¹⁶

Böylece din, gence birtakım değerler sunma ve aynı değerler, pratikler etrafında bütünleşen bir topluluk içinde bulunma, bun-

lara katılma imkânı sağlayarak gencin içinde bulunduğu toplumda kendisinin de bir yerinin anlamının olduğu ve toplumdaki statüsünü belirlemede yardımcı olacağı fikrini kazandıracığından kendine güven duymasını sağlar. Ayrıca, dinin olumlu katkılarıyla kazanılan güven duygusu gençte kendini bağımsız bir birey olarak görmesine de yardımcı olacaktır. Genç kazandığı güven duygusu ile kendi kendine bilinçli olarak karar verebilme ve davranabilme, sorumluluk yüklenebilme ve kendini başkalarından ayrı bir birey olarak algılayabilme özelliklerini kazanabilecektir.

Genç, kimlik arayışı içinde özdeşleşme örneklerinden "hayatın anlamı, amacı nedir?", "nereden geldim, nereye gidiyorum?", "ben ne olacağım?" gibi sorulara yeterli veya hiç cevap bulamadığında bir izah sistemi olması sebebiyle din veya ideolojiye başvurarak mevcut sorularına cevap bulmaya çalışır. Böylece din, ergenlik dönemi gencinin hayat anlayışını kazanmada referans noktasını oluşturur.¹⁷

Genç, kimlik oluştururken dini referans olarak almakla hayat, varlık vb. ile ilgili zihnine takılan konularda bilgiler edinir. "Hayat nasıl başladı?", "ben nasıl dünyaya geldim?", "nerede gidiyorum?", "hayatın başlangıcı, sonu, hedefi ve manası nedir?" gibi sorularla hayatın temel dinamiklerini kavramak ister. Dinde mevcut inanç esasları ile "ferdin,

cemiyet ve bütün âlem içindeki yeri, bunlar karşısındaki durumu” açıklanır. İnanç sistemiyle din, ferdin “anlama ve bilme” ihtiyacını, hiçbir varlık sahasını dışarıda bırakmayacak şekilde karşılar. Fert, bu inanç sistemiyle aynı zamanda karşısında bulunduğu alabildiğince karmaşık âlemi, “bir manalar bütünü” olarak idrak eder. Mesela, Tanrı inancı sayesinde insanın ve diğer varlıkların Tanrı karşısındaki durumu, münasebetleri ele alınır ve belli bir izah tarzı ile hayatın portresi çizilmeye çalışılır. Yine dindeki ahiret inancı ile “nereye gidiyorum?” sorusuna cevap verilmeyle çalışılır. İşte genç, dinin hayat, varlık, yaratılış vb. konular ile ilgili izahları sayesinde dünya görüşünü oluşturma sürecine girer.¹⁸

Din aynı zamanda bir “yaşama tarzı” da teklif ettiğinden ferdi doğumdan ölüme kadar kuşatır. Doğumdan başlayarak yetiştirme tarzı, aile şekli aile içi münasebetler ve ferdin diğer insanlarla münasebetleri vb. içtimai ilişkiler ve

olaylar hakkında bilgilendirmede bulunur, kaideler koyar. Bu itibarla hayat tarzını oluşturma çabasında olan genç, dinin ferde yaşam tarzı ile ilgili sunduğu bilgilerden yararlanarak hayat anlayışını oluşturmaya çalışır. Dini referans alarak hayat felsefesini oluşturmaya çalışan genç, aynı zamanda toplum içerisinde ne yapacağını, insanlara nasıl faydalı olacağını, hangi mesleği seçeceğini de belirlemeye çalışır. Ayrıca, kendinden hoşnut olma ve cinsiyetini benimseme fikri, oluşturduğu hayat felsefesi ışığında şekillenir.¹⁹ Böylece dinin kazandırdığı hayat felsefesi gencin cinsel kimliğini benimsemeye de etkili olacaktır.

Dipnot

1. Bkz. Mustafa Naci Kula, Kimlik ve Din, Ayışığı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 21.
2. Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara, 1998, s. 116
3. Kula, s.38
4. İhsan Çapcıoğlu, “Gençlik Dönemi Kimlik Arayışının Demokratik Değer-

lerin ve İletişim Becerilerinin Etkisi”, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.2, Sy, 1. 2018, s. 59.

5. Cole, Morgan, Çocuk ve Gençlik Psikolojisi, (Çev. Belkıs Vassaf), İstanbul, 1968, s. 259.
6. Zeynep Karlık, Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Kriz Terapisi Üzerine Düşünceler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2021, s. 14.
7. S. Canat, Ö. Uçan, H. Yazar, “Kriz Yaşantısı Olarak Ergenlik Dönemi ve Ergenlik Döneminde Kriz Yaşantıları”, Kriz Dergisi 17 (3), 2009, s. 3.
8. Kula, s. 57
9. Robert S. Feldman, Yaşam Boyu Gelişimin Keşfi, (Çev. Neslihan Güney Kahraman & Cemre Yavuz), Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 260-261.
10. Feldman, s. 293-294.
11. Feldman, s. 284.
12. Mithat İnan, Toplum, İdeoloji, Gençlik, Gündoğan, Ankara, 1986, s. 75.
13. Ali Çoşkun, “Din ve Kimlik”, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24, sy. 1, 2003, s. 6.
14. Şerif Mardin, Din ve İdeoloji, İletişim Yayınları, Ankara, 1982, s. 24.
15. Mardin, s. 25.
16. Kula, s. 78.
17. Kula, s. 79.
18. Hökelekli, s.117, Kula, s. 79.
19. Kula, s. 80.

Değerler Krizi, **gençlik ve** *Ahlak Eğitimi*

Prof. Dr. İbrahim TURAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Anabilim Dalı

Joan Chlaramonte, bugünün gençlerinin ellerinde olanla, sahip olmayı istedikleri arasında derin bir uçurumun var olduğu zaman diliminde yaşadıklarını¹ söylerken aslında kapitalizmin yaratma-yıkma paradoksallığına vurgu yapmıştır. Nitekim kapitalizm ve onun yarattığı mutluluk (haz)/hayal kırıklığı onun iki önemli değerine dayanmaktadır: Tüketim ve iktidar. Kapitalizm bir taraftan üretip bunları tüketime sunarken, diğer taraftan yeni isteklerin yaratımına odaklanmaktadır. İsteklerin sürekli yaratımı ve bunların elde edilmesinin sağlanması, hiçbir zaman tam olarak tatmin sağlama-

Kapitalizmde esas olan tüketimdir ve bu edimin gerçekleştirilmesi, sonsuz bir istekler zincirinin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla bireyin yararı tam olarak hiçbir zaman sağlanmaz.

yacaktır. Nitekim kapitalizmde esas olan tüketimdir ve bu edimin gerçekleştirilmesi, sonsuz bir istekler zincirinin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla bireyin yararı tam olarak hiçbir zaman sağlanmaz. Kapitalist üretimin gerekçesi tam da bu hiçbir zaman doyum sağlamayan, ancak sağlayacağı düşünülerek tüketime yönelen yarar eğilimidir.

Bugünün gençleri geçmişe oranla daha yarırcı, daha hedonist ve daha egoist bir görünüm arz ederken, küreselleşmenin ve onun araçlarının etkisine daha açık hale gelmektedir.

Kapitalizmin yarattığı sürekli tüketme arzusu popüler kültür araçlarıyla daha görünür ve arzuların kılınırken, onun yaratacağı yıkım ve tahribat ise görmezden gelinmektedir. Bu yıkım ve tahribatın içinde önemli hususlardan birisi de ahlakıdır. Nitekim postmodern bir anlayışla bulandırılan, iyi ile kötünün tarifinin zorlaştığı bir ahlak anlayışının egemen olması bugünün temel problem alanlarından biri haline gelmiştir. Bu durumu, bilim anlayışı içinde modern dönemin tek biçimli ahlak sistemine tepki ya da alternatif olarak yayılmaya başlayan rölativizmin etkisinde gelişen bir tür ahlaki rölativizm olarak tanımlamak da mümkündür. Nitekim Erich Fromm, endüstri çağının başlangıcından itibaren insanoğlunun, sınırsız bir gelişmenin ona istediği her şeye ulaşabilme imkanı vereceğine yönelik büyük hayallerle kandırıldığını, aslında hayalin sonunun büyük bir yıkım olduğunu ifade etmiş bunu iki temel nedene bağlamıştır. Bunlardan birincisi; yaşamın tek amacının maksimum hazza ulaşmak olarak görülmesi, diğeri ise sistemin kendi varlığını sürdürebilmesi için desteklemek zorunda olduğu, bencillik, açgözlülük ve sahip olma ihtirasıdır.²

Dünyada siyasal-politik gelişmelerin yanında sosyo-kültürel hayata ilişkin kitle iletişim araçları üzerinden baş döndürücü değişim yaşanmaktadır. Ancak eğitim anlayışındaki değişim nispeten çok daha yavaş ve aksak bir görünüm arz etmektedir. Bu nedenle burada şu soru sorulmadan sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün görünmemektedir:

Gençler, popüler kültürün ürettikleri/dayattıkları üzerinden bir yaşam biçimini tercih ederken var olan kültür kalıplarıyla, olmasını hayal ettikleri farklı/yeni/yabancı kalıplar arasında sıkışıp kalmanın şaşkınlığını/krizini yaşamaktadırlar.

Biz örgün eğitim kapsamında çocuklarımıza ve gençlerimize okullarda 4. sınıftan itibaren 12. sınıf sonuna kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi vermenin yanında seçmeli olarak Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Kur'an- Kerim dersleri veriyoruz. Bütün bunlara ilave olarak yaygın din eğitimi kapsamında camilerde yaz Kur'an kursları veriliyor. Buna rağmen gençlerin hem dini hem ahlaki gelişimi konusunda bir türlü istenen sonuca ulaşamıyor. Dolayısıyla kapitalizmin kendi hege-

monik baskısını ve etkisini sürdürmek ve bunu kalıcı hale getirmek üzere kurguladığı enstrümanlar karşısında eğitimin yaşadığı çaresizlik hali bugünün eğitimini yeni sorgulamalara açık hale getirmektedir.

Bu makalede günümüz gençliğinin karşı karşıya kaldığı kriz durumu, ahlak ve eğitim bağlamında ele alınmaktadır. Çalışmada ilk olarak, değişim, kriz ve ahlak ilişkisine değinilmekte, ikinci olarak, popüler kültür ve değişim ilişkisine odaklanılmakta ve son olarak da ahlaki kriz karşısında eğitimin imkanı tartışılmakta ve ahlak eğitimi açısından bir değerlendirme yapılmaktadır.

1. Değişim, Kriz ve Ahlak

Sanayi devrimi sonrası insanlığın değerlerdeki yozlaşma ve ahlaki başkalaşım şeklinde kendini gösteren sorunları, onu bazı arayışların içine itmiştir. Özellikle 19. yüzyıl modern toplumunun esintileri, aile içindeki akrabalık bağlarının kopmasından, anneliğin kurumsal bir kimliği ifade etme biçimine kadar sosyal yaşamın pek çok alanında kendini göstermektedir. Bireyi toplumsal bağlarından koparma ve yalnızlaştırma gibi çeşitli riskleri içinde barındıran bu durum, değerlerin ve toplumsal ahlakın informel bir şekilde öğrenildiği kurumları kökünden sarsma ve bir anomi meydana getirme potansiyeline sahip görünmektedir. Esasında "modern toplum" ifadesi; toplumun önceden beri gelen durumunun değiştiğini ve farklılaştığını ifade etmekle birlikte kanaatimizce bu farklılaşmanın yönünün nereye doğru evrildiğini anlamaya çalışmak daha önemlidir. Ancak burada bizi ilgilendiren en önemli husus, modern

olarak ifade edilen dönemin modern öncesi döneme göre ahlaki dayanaklarını farklılaştırmış ve bu farklılaşmanın da tüm dünyayı etkiliyor olmasıdır. Ahlakın temel noktalarından birisi olarak, insanın, eylemleri konusunda hangi kıstasları kendisine referans alacağı veya böyle bir referans noktasına ihtiyaç olup olmadığı hususları bizim de temel tartışma alanlarımızı oluşturmaktadır.

Şüphesiz sağlıklı bir toplum, hiç değişmeyen ya da çok hızlı değişme gösteren değil, istikrarlı bir değişim gösteren toplumdur. Burada asıl olan, zamanın değişimi ile değerlerin mahiyetindeki değil formundaki değişikliktir. Nitekim toplumsal yaşamda ortaya çıkan ani, hızlı ve dengesiz değişimler toplumla beraber bireylerde de bir bunalım ve çatışmaya yol açmaktadır.³ Ahlaki bir değeri ideal olarak benimseyen bir toplumda gerçek hayatta bu ideali yaşatacak araçlar yoksa bu durumda toplumun koyduğu ve ideal ölçüye uyacak bireyler yerine ona isyan eden, tavır alan ve direnç gösteren bireylere rastlanacaktır. Bu durumda karşımıza çıkan şey ise anomidir. Anomi, toplumbilim literatüründe "toplumun ve bireyin geleneksel ahlaki normların dışına çıkarak kuralsız bir yaşam biçimine doğru evrilmesiyle, ahlaki normların zayıflaması, ardından bireyin topluma bağlılık duygusunun aşınması ve sonuçta genel bir karışıklık, çöküntü ve çatışma durumu" olarak kendini göstermektedir.⁴ Anominin, değişen toplumla olan bağı daha çok ekonomik ve sosyal temeller üzerinden yürürken, bunun sonucunda ortaya çıkan kural tanımazlık hali ise ahlak ile doğrudan ilişkilidir.

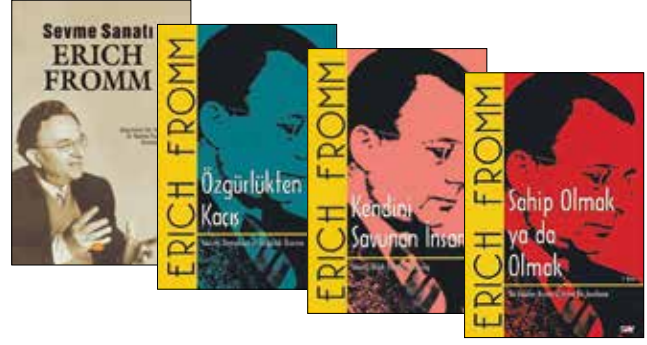
2. Popüler Kültür ve Değişim

Günümüzde birey ve toplum üzerinden farklı etkiler meydana getirme gücüne sahip olan ve ekonomiden sağlığa, eğitimi den kültüre kadar farklı alanlarda yapay kültür üretme gücü ve potansiyeline sahip olan popüler kültür, toplum üzerinde oldukça etkili olmaktadır.⁵ Bu noktada değişim sürecinin en fazla etki ettiği alanlardan birisi de ahlak ve değerlerle doğrudan ilişkili olan kültürel değişimdir. Küresel çağda kültürün bütün öğeleri aynı yönde ve aynı hızda değişmemekte, farklı öğeler farklı hızla ve farklı yönlerde değişim göstermektedir. Bu anlamda sosyal çözümlenme, çatışma ve ahlaki yozlaşma gibi olumsuz durumlara neden olan kültür boşluğu, özellikle maddi kültürün (bilim, teknoloji, yapılar, giyim, vb.) manevi kültürden (inançlar, değerler, semboller, normlar vb.) önce değişim gösterdiği durumlarda yaşanmaktadır. Bu süreçte yaşanan hatalı toplumsal iletişim (kuşaklar arası iletişimsizlik, reddetme, kayıtsızlık vb.) çatışan ilgi ve değerler toplumsal çözülmeyi şiddetlendirirken, bu çözümlenme sonuç itibarıyla bireylerde bazı ahlaki olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir.⁶ Bu çözümlenme aynı zamanda bir toplumun hızlı değişim geçiren kesimlerinde görülen, bir nevi normsuzluk durumunu ifade etmektedir.⁷ Bu nedenle özellikle gençler, popüler kültürün ürettikleri/dayattıkları üzerinden bir yaşam biçimini tercih ederken var olan kültür kalıplarıyla, olmasını hayal ettikleri farklı/yeni/yabancı kalıplar arasında sıkışıp kalmanın şaşkınlığını/krizini yaşamaktadırlar. Bu bağlamda popüler kültürün etki ajanlarının en

yoğun görüldüğü alanlar olarak; yabancılaşma, kimlik bunalımı ve tüketim üzerinde durmak yerinde olur.

Yabancılaşma: Burada ayrı bir başlık açılması gereken bir konu da bu noktada popüler kültürün dayatmalarıyla gençlerin kültürel yabancılaşmasıdır. Sosyal çözümlenmenin doğal sonuçları arasında gösterilen yabancılaşma, toplum ve kültüre karşı bireyde meydana gelen kayıtsızlık, bireylerin kendilerinden ve değerlerinden uzaklaşması olarak tanımlanmaktadır. Seeman'a göre yabancılaşmanın en önemli belirtileri, güçsüzlük duygusu, yaşamın anlamsızlığı ve yalnızlık duygusu, normsuzluk (belli olaylar karşısında nasıl davranacağına ilişkin yerleşik kurallarının olmaması), kendini soyutlama ve kendine yabancılaşma şeklinde sıralanmaktadır.⁸ Hâkim kültürlerin alt kültürler üzerinde yarattığı tahribat, geleneksel toplum normlarıyla Batının talepleri/dayattıkları arasına sıkışmışlığın bir sonucu olarak kriz doğurmaktadır. Kültürel değişim konusunda her ne kadar hakim bir Batı etkisinden söz edilebilirse de son yıllarda gençler arasında yaygınlaşan Kore menşeli K-Pop,⁹ EMO¹⁰ (sıkıldığında kaçmak) gibi farklı akımların kültürel etkileri kadar psikolojik etkileri sebebiyle de uzmanlar tarafından tehlikeli olarak görülmektedir.

Kimlik Bunalımı: Popüler kültür, sahip olduğu imkanlarla bireylerde tüketim kültürünü yaygınlaştırırken, diğer yandan tüketimin ifşa edilmesini araçsallaştırarak bunun üzerin-

Erich Fromm, endüstri çağının başlangıcından itibaren insanlığın, sınırsız bir gelişmenin ona istediği her şey ulaşabilme imkanı vereceğine yönelik büyük hayallerle kandırıldığını, aslında hayalin sonunun büyük bir yıkım olduğunu ifade etmiştir.

den varlığını devam ettirme yolunu açmaktadır. Günümüzde bunun en yaygın kullanımı da sosyal paylaşım siteleri üzerinden gerçekleşmektedir. Her anını sosyal medya üzerinden paylaşan bireyler, paylaşımlarının ne kadar beğeni aldığı ile mutlu olmaya çalışmaktadırlar. Başka bir ifadeyle gerçek ilişkiler kurarak mutlu olmaya çalışmak yerine sanal iletişimle kendilerini avutmaya çalışmaktadırlar. Oysa gerçek kişilerle kurulan iletişim, Twenge'nin ifadesiyle, sıcak ev yemeği ile karnını doyurmaya benzer iken, sosyal medya üzerinden kurulan sanal ilişkiler abur cuburla karnını doyurmaya benzemektedir.¹¹ Bu noktada günümüz gençleri paylaşımlarının ne kadar beğeni aldığına bakarak, bu ilişki biçimi üzerinden kendilerini tanımlamaktadırlar. Gö-

Yoğun bir sosyal medya kullanımı ve onun üzerinden yaratılan hayali kimlikler kişilerde daha derin ve onarılması her geçen gün güçleşen bir bunalım hali meydana getirmektedir

teborg Üniversitesi'nden bir grubun bin kişi üzerinde sosyal paylaşım siteleri konusunda yaptığı ankete göre, başkalarının hayatlarını Facebook üzerinden takip eden internet kullanıcıları, bunları kendi hayatlarıyla kıyasladıktan sonra bunalıma giriyor. Araştırmayı yapan gruptan Leif Dent, bu durumu sahte bir hayata benzeterek, "Facebook'ta insanlar, hayatlarının en güzel anlarını ve en güzel resimlerini paylaşır. Bu paylaşımlar diğer insanların yanılmasına sebep olur çünkü paylaşımı yapan insanın gerçek hayatını veya mutsuz anlarını Facebook'ta göremezsin. Başkalarının sanal hayatını kıskanmak, sosyal paylaşım siteleriyle beraber insanları etkileyen problemler arasına girdi" demektedir.¹² Ergenlik öncesi ve ergenlikte sosyal ağların

ve teknolojinin sürekli ve uzun saatler kullanılması kaygıya, depresyona ve daha başka psiko-patolojik sorunlara neden olabilmektedir. Kaldı ki intihar ve depresyon, önceki nesillerde genellikle orta yaşların başında görülen bir durum iken, şimdilerde gençler arasında sık yaşanan bu durum, ergenlikten yetişkinliğe geçişle birlikte ortaya çıkmaktadır. Gençlik dönemi bireylerinin depresyondan geçmesi belki normal bir durumdur ancak 1980'lerdeki normal okul çocukları 1950'lerin çocuk psikiyatri hastalarından çok daha yüksek bir depresyon oranına sahiptirler.¹³ Dolayısıyla bu kadar yoğun bir sosyal medya kullanımı ve onun üzerinden yaratılan hayali kimlikler kişilerde daha derin ve onarılması her geçen gün güçleşen bir bunalım hali meydana getirmektedir

Tüketim: Popüler kültürün bireye dayattığı en önemli hususlardan biri de tüketim kültürüdür. Bu kültürü oluşturmak için önce bireyler tüketim hazır hale getirilir, yani önce bir pazar oluşturulur, ardından da ürünler tüketilmek üzere pazara sürülür. Popüler kültür ürünleri, bireylere geçici mutluluk sunarak onları kendisine bağımlı hale getirmektedir. Bu da onun aslında varoluş sebebinin tüketim kültürü oluşturmak olduğu anlamına gelir. Öte yandan "değişim" sloganı üzerinden yola çıkan popüler kültürün temel prensiplerinden biri, çabuk kullanım ve hızlı tüketimdir. Dolayısıyla bütün kurgulamalar tüketim üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak tüketirken, var olan değerlerin içinin boşaltılarak anlamsızlaş-

tırılması da söz konusudur. Popüler kültür ve modern hayat inanan/inanmayan herkese maddi olarak çok geniş imkanlar sunsa da, manevi olarak insanın yaşamını olumlu etkileyecek herhangi bir katkı sunmamış, hatta insanın ruhsal yönünü daha olumsuz ve karmaşık bir hale sokmuştur. Özellikle popüler kültürün en yaygın araçlarından biri olan reklamlar üzerinden sürekli olarak vurgulanan tüketim kültürü artık çocuk ve gençlerin doyumsuzluğunu belirgin bir şekilde arttırmaya devam etmektedir. Bu noktada Tarhan, günümüzde Batı toplumlarında sıkça rastlanan ve ülkemizde de belirtilebilirini görmeye başladığımız üç temel sorunu üç kelime ile ortaya koymaktadır. Bunlar; Hedonizm, Egoizm ve Konfortizm'dir. Ona göre, "Zevkçiliği, bencilliği ve kişisel rahatını yücelten bireylerin çoğunlukta olduğu hiçbir aile mutlu olamaz, hiçbir kurum devam edemez ve hiçbir toplum ayakta kalamaz." Bu üç hastalığın sonucunda ise, ortaya çıkabilecek muhtemel sonuç günümüzde yaygın olarak görülen Kaliforniya Sendromudur.¹⁴ Bu sendromun belirtileri ise, insanların tembelleşmesi, lüks ve eğlencenin yüceltilmesi, görev ve sorumluluk duygusunun azalması, israfın, aç gözlülüğün ve doyumsuzluğun yaygınlaşması, sosyal ilişkilerde saygının ve empatinin değerini yitirmesi, bencilliğin teşvik edilmesi ve intihar girişimlerinin artmasıdır.¹⁵ Bu bağlamda, popüler kültürün bireyin bilinçaltına yerleştirdiği "tüketikçe mutlu ol" sloganı, tüketim ve mutluluk kavramlarını yan yana kullanırken, esasında bir mutluluk tüketimini ifade etmektedir.

Popüler kültürün, bireyi tüketim kültürünün bir parçası olarak içinde bulunduğu topluma, değerlere ve geleneğe yabancılaştırma olasılığının yanında kimlik bunalımı ve kişilik sorunlarına neden olması, sadece birey açısından bakılacak bir durum olmayıp onun ailesi ve diğer çevresiyle olan iletişimde çatışmaya sebebiyet vermektedir. Bu noktada ortaya çıkan çatışma, bazen sözlü tartışmalarla biterken, bazen evden kaçmalarla ve hatta daha ileri boyutta çocukların ebeveynlerine karşı fiziksel şiddeti ile sonuçlanabilmektedir. Bu tür tutumların oluşmasında popüler kültürün en önemli aracı tabiatıyla kitle iletişim araçlarıdır. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, günümüzde ebeveynler, çocuklarını aşırı derecede özgür bir ortamda yetiştirme gayreti içindedirler. Bu da gençlerin bencil ve narsist eğilimler göstermelerinde önemli bir etken olmaktadır. Twenge'nin ifadesiyle, çocuğuna sabah kalktığına, "süt mü içmek istersin yoksa meyve suyu mu, mavi kazağını mı giymek istersin yoksa kırmızı kazağını mı?" diye soran bir ebeveyn, aslında farkına varmadan çocuğundaki bencillik duygularını açığa çıkarmaktadır.¹⁶

Sonuç olarak popüler kültürün, kitle iletişim araçları vasıtasıyla çocuk ve gençler üzerindeki etkileri her geçen gün artarak devam etmektedir. Bu sürecin misenformasyonla (hatalı bilgilendirme, gündem kaydırma) başlayıp, dekültürasyonla (kültürsüzleştirme) devam etme ve sonunda alienasyon (yabancılaşma) ve daha ileri safhada asimilasyonla (özünü kaybetme) neticelenme ih-

timali her geçen gün daha belirgin bir hal almaktadır.¹⁷

3. Ahlaki Kriz Karşısında Eğitim

Eğitim felsefesinin temel amaçlarından biri "nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz" sorusunun cevabını bulmaya yönelik sorgulamalar yapmaktır. Bu anlamda eğitimde farklı felsefi yaklaşımlar ortaya konulurken her bir yaklaşım, bireyi farklı kabiliyetleri açısından yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Örneğin ortaçağ boyunca birçok fikrin yanında felsefi ve teolojik temellerle beslenen "Daimicilik", idealizm ve realizmi temele almaktadır. İdealizm, bireyi iyiye, doğruya ve güzele yöneltmeyi amaçlarken, eğitimin, bireyin doğuştan getirdiği yeteneklerinin farkına varmasına yardımcı olması için bir enstrüman olarak düşünülmektedir. Bu düşünceye göre birey önce insan sonra işçi veya memurdur. Bu nedenle ona önce insani değerler öğretilmelidir. Bu anlayış, eğitimden yalnızca meslek eğitiminin anlaşılmasını, dolayısıyla materyalizme özgü bir tüketim kültürü oluşturulmasını modern dönemin en büyük hastalığı olarak kabul etmektedir.¹⁸ Realizme göre ise, eğitimin ve okulun temel fonksiyonu, öğrencilere bilgi aktarmak ve onların zihinsel yeteneklerini geliştirmektir.¹⁹

Öncülüğünü John Dewey'in yaptığı pragmatizm ise, deneyci bakış açısıyla, soyut ve değişmez kuramlar yerine ampirik araştırmayı temele almaktadır. Bu anlamda pragmatist eğitim felsefesi, insan bilgisinin mutlak kesinlikten ziyade kanıtlara

dayalı genellemeleri içerdiğini düşünmekte ve metafizik açıklamalara karşı çıkmaktadır.²⁰ Dewey'in Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıl (1924) Türkiye'ye gelerek Türk eğitim sistemi hakkında hazırladığı rapor doğrultusunda eğitim sisteminin Dewey'in görüşleri dikkate alınarak hazırlandığı, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Amerikan eğitim sisteminin izlerini taşıdığı ifade edilmektedir.²¹ 1933 yılında din derslerinin kaldırılmasının ardından okullarda hümanist ahlak anlayışı benimsenmiş, ahlak öğretiminin, örgün eğitim kurumlarında bir ders olarak mı, yoksa yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji dersleri içerisinde mi yer alması gerektiği tartışılmıştır.²² Hatta 1943 tarihinde toplanan II. Milli Eğitim Şûrası'nda okullarda ahlak terbiyesinin geliştirilmesi meselesi, şûranın birinci gündem maddesi olmuş ve milli ahlaka vurgu yapan "iyi vatandaş" yetiştirme ilkesini öngörecek şekilde bir rapor hazırlanmıştır. Sayılan bu gelişmeler ışığında Türk milli eğitim sisteminin Batı eğitim sistemlerinden etkilenerek, dini ya da metafiziği dışlayan pragmatist eğitim felsefesini benimsediği açıktır. Her ne kadar programların genel içeriği ve yapısı üzerinde farklı zamanlarda önemli olduğu düşünülen değişiklikler yapıldıysa da bu etkinin izlerini devam ettirdiği ortadadır.

Günümüzde artarak devam eden ahlaki sorunlar karşısında eğitimin pozitivist bir bakış açısıyla, metafiziği dışlayarak ortaya koyduğu performans artık ciddi anlamda sorgulanması gereken bir konudur. Esasında bu durum, yalnızca günümüz eğitiminin temel sorunlarından birisi

Nitekim günümüzde ABD ve Kıta Avrupası'nda ortaya çıkan karakter eğitimi, değerler eğitimi, barış eğitimi, vb. çabalar genç kuşakların artık pozitif bilimlerle mükemmelere ulaşamayacağını, bunun yanında ahlaki bir kişiliğe de sahip olmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

değildir. Zira 18. yüzyıldan itibaren eğitim felsefesinde ortaya konulan yaklaşımlara bakıldığında, daha çok pozitivist anlayışa dayalı olarak genç kuşaklara bilgi yığmak ve mevcut bilgiyi bilimsel ve teknolojik gelişmelerle desteklemek şeklinde bir yöntem takip edildiği görülmektedir. Nitekim Darwinizmin biyoloji alanında getirdiği evrim teorisinin insan bilimlerine uyarlanmasıyla birlikte “sosyal Darwinizm” aracılığıyla ahlak da dahil olmak üzere her şeyin değişebileceği fikri, Batı üniversitelerinden Amerika'ya sirayet eden felsefe ve mantıksal pozitivistimin, ahlaki ve değer kavramını yok sayarak sadece ampirik bilgiye yer veren ve onun dışında bir şeyi kabul etmeyen yaklaşımı, değerlerde bir yozlaşmayı

getirirken, aslında bu durum, gençlik için geleceğe yönelik ahlaki sorunlar yumağı olarak geri dönmüştür.²³ Nitekim günümüzde ABD ve Kıta Avrupası'nda ortaya çıkan karakter eğitimi, değerler eğitimi, barış eğitimi, vb. çabalar genç kuşakların artık pozitif bilimlerle mükemmelere ulaşamayacağını, bunun yanında ahlaki bir kişiliğe de sahip olmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çabaların temel önermesi, bireyin zihni kadar duygularının da geliştirilmesinin gerekliliğidir. O halde böyle bir durum karşısında genel eğitimin yanında ahlak eğitiminin katkısı ne olabilir? Bu bağlamda üzerinde düşünülmesi gereken temel konu, ülkemiz açısından okulda verilen din eğitiminde dini ve ahlaki değerlere ne kadar yer verildiği ve bu değerlerin içselleştirilmesi için ortaya konulan çabaların yeterli olup olmadığıdır. Bu da ülkemiz açısından ağırlıklı olarak lise çağını kapsayan ergenlik döneminin ahlaki problemleri karşısında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) derslerinin içerik olarak yeterliliğini tartışmaya açmaktadır.

Sorunların çözümünde formel eğitimin tek başına yeterli olamayacağı açıktır. Okulda ahlaka dair alınan bilginin ve yüklenen duygunun sosyal yaşamda da karşılık bulması lazımdır. Eğer aile başta olmak üzere diğer sosyal çevrede geleneksel ahlaki ilkeler göz ardı ediliyorsa – ki çoğu zaman öyle- o halde okul ortamında bireylere verilen ahlaki bilginin gerçekte karşılığı yetersiz demektir. Dolayısıyla yaygın eğitim kanallarının da bu süreçte işe ko-

şulması, ahlaki toplumun inşası açısından önemlidir. Bu noktada ifade etmek gerekir ki, ahlakın bilgisini öğretmek, uygulama alanına sahip olmadığı sürece bireyin ahlaki davranması için yeterli değildir. Zira İslam eğitim geleneğinde bireyin eğitimi ruh-zihin-beden açısından desteklenmektedir. Buna karşın günümüz eğitim sistemleri bireyi yalnızca zihinsel açıdan tasnif etmekte ve onun potansiyelini bu tasnife göre ölçmektedir. Doğal olarak böyle bir tasnif bireyin ahlaki kişiliğinin oluşumunda eksik kalmaktadır.

Sonuç

Günümüz toplumlarında hızlı sosyo-kültürel değişimler, ahlaki farklılaşma ve yozlaşmayı gündeme getirmektedir. Bireyi toplumsal bağlarından koparma ve yalnızlaştırma gibi çeşitli riskleri içinde barındıran bu durum, değerlerin ve toplumsal ahlakın informel bir şekilde öğrenildiği kurumları kökünden sarsma ve ahlaki açıdan kaotik bir durum meydana getirme potansiyeline sahip görünmektedir. Ahlak eğitimi konusunda Batının ahlak paradigmalarını, gelenekle uyumluluğuna bakılmaksızın öncelemek, ahlak eğitimini bütünüyle Batılı yaklaşımlar ışığında ele almak; gelenekte var olanla, verilmek istenen arasında bir çatışma doğurmuş ve sonuçta bir ahlaki anomi meydana gelmiştir. Okullarımızda uzunca bir süre verilmeye çalışılan ahlak eğitimi yaklaşımı, dinin dışarda bırakıldığı ve daha çok makbul vatandaşın inşasına yönelik bir anlayışı içinde barındırmıştır.

Bu süreçte gençler başta olmak üzere toplumda yaşanan ahlaki yozlaşmayı minimize edebilmek için yalnızca örgün eğitim kurumlarında verilen din derslerinin ya da değerler eğitiminin yeterli görülmesi beklenemeyeceği gibi yukarıda belirtildiği üzere eğitimde felsefi anlayışın da ciddi şekilde tartışılması önemlidir. Yanı sıra toplumsal yapı içerisinde geleneksel ahlaki norm ve değerlerin korunmasını ve kuşaklara aktarılmasını sağlayacak bir sosyal yapının tesis edilmesi, bilginin duygu ve davranışa dönüşmesi açısından önemlidir. Ahlak eğitiminin bilgi boyutundaki sorumluluğu okullar üstlenmesi gerekirken, duyguya ve davranışa dönüşmesini sağlayacak olan kurumlar ise başta aileler olmak üzere bir bütün olarak toplumun kendisidir.

Kaynakça

- "Sosyal medya gençleri kimlik krizine sokuyor", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25459573/> (e.t. 15.02.2014).
- Altıntaş, E. (2012). "Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik", Psikolojik Danışma ve Rehberlik, ed. Gürhan Can, 13. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları, 1-29.
- Bilgiseven, A. K. (1986). Genel Sosyoloji, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Cevizci, A. (2012). Eğitim Felsefesi, 2. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Coşgun, M. (2012). "Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1/1, 840-841.
- Doksat, K. (2008). "İntihar ve Dehşet Görüntülerinin Ruhsal Etkileri", Radyo ve Televizyonlarda Şiddet ve İntihar Haberlerinin Sunumunun Toplum Üzerindeki Etkileri Sempozyumu, 23 Mart 2002, 2. Baskı, Ankara: Öncü Basımevi.
- Fromm, E. (2016). Sahip Olmak ya da Olmak, çev. Aydın Arıtan, 5. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Gutek, G. L. (2006). Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, çev. Nesrin Kale, 3. Basım, Ankara: Ütopya Yayınları.

- Güngör, E. (1995). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- <https://www.haberturk.com/yasam/haber/156696-genclerin-yeni-akimi-emo> (e.t. 09.12.2021)
- <https://www.sabah.com.tr/roza/guncel/k-pop-akimindan-etkilenen-genciler-korkunc-gercekleri-anlatti-onlara-benzemek-icin-her-seyi-yaptim> (e.t. 09.12.2021)
- Karaca, F. (2001). Psiko-Sosyal Açından Yabancılaşma ve Dini Hayat, İstanbul: Bil Yayınları.
- Kaygısız, İ. (1997). "Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri", Eğitim ve Yaşam, Kış Sayısı.
- Köse, B. (2012). "Geçmişten Günümüze Aile", Değişen Toplumda Değişen Aile, ed. Nurşen Adak, Ankara: Siyasal Kitabevi, 15-38.
- Lickona, T. (1993). "The Return of Character Education", Educational Leadership, 51/3, 6-11.
- Merter, M. (2008). Dokuz Yüz Katlı İnsan, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Özdemirci, A. (2012). Popüler Kültür, Tüketim Psikolojisi ve İmaj Yönetimi, İstanbul: Beta Yayınları.
- Şimşek, Eyüp. (2012). "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Ahlak Öğrenme Alanlarının İncelenmesi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38, 189-214.
- Tarhan, N. "Üç Yuva Yıkıcı", <https://www.e-psikiyatri.com/uc-yuva-yikici> (e.t. 20.12.2021).
- Twenge, J. M. (2009). Ben Nesli, çev. Esra Öztürk, 3. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Dipnotlar

1. Jean M. Twenge, Ben Nesli, çev. Esra Öztürk, 3. Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009, s. 13.
2. Erich Fromm, Sahip Olmak ya da Olmak, çev. Aydın Arıtan, 5. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 19-21.
3. Erol Güngör, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 22-24.
4. Begüm Köse, "Geçmişten Günümüze Aile", Değişen Toplumda Değişen Aile, ed. Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, Ankara 2012, s. 30.
5. Bk. Ata Özdemirci, Popüler Kültür, Tüketim Psikolojisi ve İmaj Yönetimi, Beta Yay., İstanbul, 2012; Melek Coşgun, "Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1/1 (2012), ss. 840-841.

6. Ersin Altıntaş, "Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik", Psikolojik Danışma ve Rehberlik, ed. Gürhan Can, 13. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara 2012, s. 14.
7. Faruk Karaca, Psiko-Sosyal Açından Yabancılaşma ve Dini Hayat, Bil Yayınları, İstanbul, 2001, s. 44.
8. Melvin Seeman, "On the Meaning of Alienation", American Sociological Review, vol: 24, (1959), s. 783'ten aktaran, Amiran Kurtkan Bilgiseven, Genel Sosyoloji, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986, ss. 301-308.
9. <https://www.sabah.com.tr/roza/guncel/k-pop-akimindan-etkilenen-genciler-korkunc-gercekleri-anlatti-onlara-benzemek-icin-her-seyi-yaptim> (e.t. 09.12.2021)
10. <https://www.haberturk.com/yasam/haber/156696-genclerin-yeni-akimi-emo> (e.t. 09.12.2021)
11. Twenge, Ben Nesli, s. 153.
12. "Sosyal medya gençleri kimlik krizine sokuyor", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25459573/> (15.02.2014).
13. Twenge, Ben Nesli, s. 148.
14. Kaliforniya Sendromu hakkında bk. Mustafa Merter, Dokuz Yüz Katlı İnsan, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2008, ss. 427-437.
15. Nevzat Tarhan, "Üç Yuva Yıkıcı", <https://www.e-psikiyatri.com/uc-yuva-yikici> (20.12.2021).
16. Twenge, Ben Nesli, ss. 106-107.
17. Kavramlar hakkında bk. Kerem Doksat, "İntihar ve Dehşet Görüntülerinin Ruhsal Etkileri", Radyo ve Televizyonlarda Şiddet ve İntihar Haberlerinin Sunumunun Toplum Üzerindeki Etkileri Sempozyumu, 23 Mart 2002, Ankara, Öncü Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 2008, s. 95.
18. Ahmet Cevizci, Eğitim Felsefesi, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 27-29.
19. Gerald L Gutek, Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, Çev. Nesrin Kale, 3. Basım, Ütopya Yayınları, Ankara 2006, s. 26, 51.
20. Bk. Cevizci, Eğitim Felsefesi, ss. 126-130.
21. İbrahim Kaygısız, "Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri", Eğitim ve Yaşam, Kış 1997, s. 6.
22. Eyüp Şimşek, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Ahlak Öğrenme Alanlarının İncelenmesi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 38, Yıl: 2012, s. 196
23. Thomas Lickona, "The Return of Character Education", Educational Leadership, vol: 51, no: 3, 1993, ss. 8-9

Gençlik Dönemi inanç sorunları bağlamında *Ateizm*

Doç. Dr. Arif KORKMAZ

Necmettin Erbakan Üniv. Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

Türkiye 21. yüzyılda pek çok ekonomik, politik, toplumsal... sorun ve tartışma ile beraber bazı dini sorun ve tartışmalara da sahne olmaktadır. Bu tartışmalardan biri de Konya'da 03-04 Mart 2018 tarihinde gerçekleştirilen İmam Hatip Öğretmenleri Zirvesi & Gençlik ve İnanç Çalıştayı Sonuç Bildirgesi ile gündeme gelen "deizm-ateizm" tartışmasıdır. Söz konusu çalıştay için kamuoyuna yapılan çağrıda şu ifadeler yer almaktadır: "Türkiye toplumunda özellikle gençlerde ortaya çıkan itikadi kafa karışıklıkları ve ateizm-deizmin hızla artma eğilimi göstermesi sa-

20. yüzyıla kıyasla küçük de olsa deizmin ve ateizmin yükselişe geçtiği ve bu problemin gençleri de etkilediği görülmektedir. Bu çerçevede, problemi reddederek görmezden gelmek yerine teşhis ve tespit ederek gerekli çözüm önerileri üretmeye çalışmanın daha doğru bir strateji olacağı söylenebilir.

hada gençlerle en çok temas eden kişiler olarak din eğitimcilerinin neredeyse tümünün tespit ettiği bir gerçektir. Bu çerçevede din eğitimcileri, akademisyenler ve uzmanlar tarafından yapılacak tartışmanın konunun tanımlanması ve çözümlenmesi hususunda verimli olabileceği kanaatindeyiz. Bu ihtiyacı yaşayan siz din eğitimcilerini, özellikle İHO/İHL meslek dersleri öğretmenlerini İmam Hatip Öğretmenleri Zirvesi & Gençlik ve İnanç Çalıştayı'na bildiri sunumları ve müzakere önerileriyle katılmaya davet ediyoruz..."

Bu bağlamda Çalıştay'ın konu başlıklarından bazıları şunlardır: ■ Gençlerdeki inanç sorgulamaları ve din dersleri kitapları, ■ İtikat öğretiminde kullanılan dilin gençlere uygunluğu.

İmam Hatip Öğretmenleri Zirvesi & Gençlik ve İnanç Çalıştayı için kamuoyuna yapılan çağrıda "Örnek Paylaşım ve Müzakere Konuları" başlığı altındaki konu başlıklarından bazıları ise şunlardır: ■ Gençlerdeki inanç bunalımı, ■ İnanç sorgulamalarında gençlere rehberlik, ■ Öğrencilerin öğretmeni aciz bırakan soruları, ■ Bugünkü nesle kendi dilinden konuşmanın sınıftaki somut karşılığı, ■ Ders kitaplarındaki içerikle inanç öğretiminin bugünkü neslin diline ve zihnine yakınlığı, ■ Din eğitimcisinin dili, gençlerin dili, ■ Sosyal medyada dinsizlik propagandası, ■ Yeni bir din dili ihtiyacı (İKDAM, 2017). Bu çerçevede, 03-04 Mart 2018 tarihinde gerçekleştirilen ve MEB Din Öğretimi Genel Müdürü ile Diyanet İşleri Başkanlığı Başkanlık Müşaviri'nin de katıldığı "İmam Hatip Öğretmenleri Zirvesi & Gençlik ve İnanç Çalıştayı"nda yapılan konuşmaların ve sunulan bazı bildirimlerin sahipleri ve başlıkları şunlardır: ■ Prof. Dr. Adnan Bülent Baloğlu (Diyanet İşleri Başkanlığı Başkanlık Müşaviri), "Sanal Dünyanın Seyyar Ateistleri"; ■ Muhammet Yılmaz (Eğitimci-Yazar, İstanbul), "Sorgulayan Gençliğin Dini Arayışları"; ■ Nazlı Tutku Kalfa (Mustafa Kemal Anadolu Lisesi DKAB Öğretmeni, İzmir), "Öğrencilerin Öğretmeni Aciz Bırakan Soruları";

03-04 Mart 2018 tarihinde gerçekleştirilen İmam Hatip Öğretmenleri Zirvesi & Gençlik ve İnanç Çalıştayı Sonuç Bildirgesi ile gündeme gelen “deizm–ateizm” tartışması kamuoyunda yankı bulmuştur.

■ Doç. Dr. Soner Duman (Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), “İnanca İlişkin Sorulara Karşı Etkili Bir Yaklaşımın Usulü Üzerine”; ■ İbrahim Veli (TİDEF Koordinatörü, İstanbul), “Yeni Bir Din Dili İhtiyacı mı? -” (Öncü Eğitimciler, 2018). Bu çerçevede, 4 Mart 2018 tarihinde Konya Öğretmenevi’nde gerçekleştirilmiş olan “Gençlik ve İnanç” konulu çalıştayı Sonuç Bildirgesi’nde yer alan tespitlerin bazıları şunlardır: ■ İtikadi anlamda sorunları olan gençlerde özellikle deizm – yani Allah’ın hayata müdahalesini reddet-

mek – inancı ön plana çıkarmakta, ateizm bu bağlamda daha geride kalmaktadır. ■ Gençler arasında en çok sorulan itikadi sorulardan biri, kötülük meselesi çerçevesinde neden Tanrı’nın yeryüzünde kötülüklere müdahale etmediği ve sessiz kaldığı sorusudur. Bununla birlikte kader, Allah’ın zâtı ve tasavvuru, sa-

bır, tevekkül gibi konuların pek çok kişi tarafından doğru anlaşılması itikadi sorunları artırmaktadır. ■ Din ve bilimin çeliştiği düşüncesini besleyecek dini anlatımlar öğrencilerde itikadi sorunlara neden olmaktadır. ■ Dini anlatan kişiler arasında yaşanan tartışmalar ve sunulan dini bilgilerdeki tutarsızlıklar gençlerde din düşüncesinin saygınlığına zarar vermektedir. ■ Din eğitimcisinin İslam itikadını öğretirken bireyi özgürleştiren ve ona tercih hakkı veren yönünü vurgulaması gerekmektedir. Aksi takdirde gençler dinden uzaklaşabilmektedir. ■ İmam hatip liselerinde inanç tabanlı bir eğitimden ziyade ibadet tabanlı bir din eğitimine ağırlık verilmektedir. Pek çok öğretmen itikat yönünden yeterli olduğu ön kabulüyle hedef kitlesine hitap etmekte fakat öğrencilerin zihninde hem yaşının gereği olan inanç sorgulamaları hem de çevre ve sosyal medya kaynaklı pek çok soru bulunabilmektedir. Öğrenci öğretmeninden ve arkadaşlarından çekindiği için inanca dair kafasına takılan soruları soramamakta, öğretmen de pek çok zaman bu ihtiyacı fark edememektedir. Öğrenci cesaretini toplayıp

soru sorabildiğinde de genellikle uygun bir dil ile yeterli ve temellendirilmiş cevaplar alamamaktadır. Bazı eğitimciler soruları geçiştirmekte, bazıları bastırmakta, bazıları da tatmin edicilikten uzak cevaplar verebilmektedirler. Öğretmen dini hükümlerin ancak düşünce ve duygu dünyasında neden iman ettiğini tam anlamıyla idrak etmiş bireylerde anlam kazanabileceğini unutmamalıdır. ■ Ortaokullarda ve liselerde din eğitiminde kullanılan ders kitapları bilgi, kullanılan dil, dizgi ve görsellik açısından yeterli değildir. Dini söylem ve yaklaşımlar bugüne hitap etmeyen bir şekilde sunulmakta, bu nedenle hedef kitlenin inanç hususundaki ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Ders kitapları bu hususlar dikkate alınarak yeniden kurgulanmalıdır. ■ Kellam ve Akait başta olmak üzere tüm din derslerinin güncel inanç meseleleri göz önünde bulundurularak uygun dil ve somut etkinliklerle daha erken sınıflarda verilmesi, ders kitaplarının eşgüdümünün sağlıklı yapılarak farklı sınıf seviyelerinde gereksiz tekrarların çıkarılması... din eğitimin niteliğini artıracaktır. ■ İnanç öğretimine yönelik yeni usul ve yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle soru–cevap, beyin fırtınası ve örnek olay yöntemlerinin inancın inşasında etkisi büyüktür. ■ Öğretmen, günümüz inanç problemlerine dair alanında uzman kişiler tarafından hizmet içi eğitimlerle, sene sonu ve sene başı seminer dönemlerinde ve belirli aralıklarda atölye uygulamaları şeklinde pratik eğitimlerle desteklenmelidir. Bu eğitimler esnasında çok yönlü

bakış açısını sağlamak için farklı bilim dallarından da yardım alınabilir. ■ İlahiyat Fakültelerinde verilen teorik eğitim öğretmen adayları için bir alt yapı oluşturması açısından yeterli sayılabilir. Fakat mevcut eğitimde günümüz kelimelerine dair verilen teorik eğitim yeterli olmamakta, yanı sıra pedagojik formasyon ve uygulama açısından eksiklikler bulunmaktadır. İlahiyat fakültesi müfredatlarının teorik ve pratik açıdan ihtiyaca göre güncellenmesi gerekmektedir. Bu yetersizliği gidermek için öğretmenin kişisel okumalar yapması, sempozyum, çalıştay, konferans gibi etkinliklere katılarak kendini geliştirmesi gerekmektedir (İktibas, 2018).

DKAB ve İHL meslek dersi öğretmenlerinden oluşan 50 kişilik bir çalışma grubu tarafından hazırlanan ve yukarıda bazı maddelerine yer verilen Gençlik ve İnanç Çalıştayı Sonuç Bildirgesi'nin kamuoyuna yansımalarının ardından Türkiye'de konuyla ilgili aylar süren bir tartışma başlamış ve bu süreçte siyasetçilerden gazetecilere, akademisyenlerden sıradan vatandaşlara varıncaya kadar pek çok kişi tartışmaya katılmıştır. Bu bağlamda, konuyla ilgili pek çok televizyon ve tartışma programı yapılmış, köşe yazısı yazılmıştır... Bu tartışmalarda kimileri Sonuç Bildirgesi'ndeki tespitlerin doğru olduğunu ve 2000'li yıllarda Türkiye'deki bazı gençlerin giderek deizm, ateizm gibi düşünce akımlarına ilgi gösterdiğini iddia ederken; kimileri de söz konusu tespitlerin yanlış olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, kendisi de İmam Hatip Lisesi

mezunu olan ve İslam tarih, sanat ve kültürü üzerine pek çok araştırması bulunan İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Görevlisi Profesör Dr. İhsan Fazlıoğlu söz konusu çalıştayıdan yaklaşık iki hafta sonra Teknik Elemanlar Derneği (TEKDER) İstanbul Şubesi'nin düzenlediği bir panelde şunları söylemiştir: "15 Temmuz'dan [2016] bu yana benim odama 17 tane başörtülü deist bile değil Tanrıtanımaz [ateist] öğrenci gelip benimle bu konuları konuştular. Başörtülü, öyle geleneksel değil, bildiğin başörtülü... Aileleri de örtülü aile ama Tanrı'ya inanmıyorlar. Ortak neden sahnede dini temsil ettiğini söyleyen insanların eylemleri[dir]. Mesele bu kadar ciddidir. Bu sonuçlarla yüzleşmezsek 30 yıl sonra çok farklı şeyler konuşuyor oluruz" (T24, 2018).

Konya'da 03-04 Mart 2018 tarihinde gerçekleştirilen "İmam Hatip Öğretmenleri Zirvesi & Gençlik ve İnanç Çalıştayı"ndan yaklaşık 10 ay önce 12-13 Mayıs 2017 tarihinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde düzenlenen İlahiyat Fakülteleri XXII. Kelam Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı "Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu" adıyla gerçekleştirilmiş ve bu sempozyumda genel olarak deizmin tarihsel arka planı, temel iddiaları, deizmi doğuran nedenler ve sonuçları, agnostisizmin Tanrı ve din tasavvuru, ateizmin temel argümanlarından biri olarak görülen "kötülük problemi", çağdaş din karşıtı akımlar ve imam hatip liselerinde okuyan öğrencilerin inanca dair soru ve sorun-

ları gibi konular ele alınmıştır. Bu bağlamda, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Fatma Günaydın "İmam Hatip Liselerinde İnanç Soru(n)ları" adlı bir bildiri sunmuştur. Günaydın bildirisinde 10 yıl görev yaptığı İstanbul/Ataşehir'deki Esatpaşa Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. ve 12. sınıf öğrencileri tarafından inanç konularında kendisine yöneltilen sorulardan örnekler vererek imam hatip liselerinde eğitim gören öğrencilerin de inanca dair ciddi soru ve sorgulamalarının olduğunu belirtmektedir. İmam hatip öğrencilerinin Günaydın'a yönelttiği inanç sorularından bazıları şunlardır: ■ "Neden inanırsınız?" sorusuna verilen cevaplar benim için büyük problem. Çünkü bu soruya cevap olarak "içimizdeki inanma isteği, zayıflığımız, benliğimizin toprakta yok olmayı kabullenmemesi" gibi açıklamalar yapılıyor. Eğer benliğimizde bir inanma ihtiyacı varsa yanlış bir şeye inanma ihtimalimiz artmaz mı? Yani ben korkuyorum ya da aklım doğayı algılayamıyor ve bunun sonunda "Bir ilah var." diyorum. Zaten Müslüman bir ailede doğdum... Ya O şey yoksa? İnanç benim psikolojimin ürettiği bir şeyse... ■ Allah bizi test amaçlı dünyaya gönderdi. Bu ego değil midir? Bu gönderiş bir tatmin olma [aracı] değil midir? Peki, o zaman bizim inandığımızın Yunan mitolojisindeki kızdığına insanları doğa ile korkutan Zeus'tan ne farkı var? En zor olan beni dinden uzaklaştıran şeyin ne olduğunu bilmemişim. ■ Her şeyin yaratıcısı Allah, onun yaratıcısı kim? ■ Allah her şeyi bildiği halde neden bizi yarattı? ■

Bizler Müslüman ailede doğduğumuz için Allah'a inanıyoruz. İnanmayan aileden doğanların suçu ne? ■ Allah'ın varlığını bir ateiste nasıl ispatlayabiliriz? ■ Kur'an'da kadın ve erkek niçin eşit değil? ■ Ya bizim dinimiz hak din değilse? ■ Allah neden bir kuluna eziyet verirken diğerine rahatlık veriyor? Rabbimiz neden bu konuda eşit davranmıyor? ■ Kaderde cennete ve cehenneme gideceğimiz belliyse neden ibadet

İlahiyat Fakültelerinde verilen teorik eğitim öğretmen adayı için bir alt yapı oluşturması açısından yeterli sayılabilir. Fakat mevcut eğitimde günümüz kelimelerine dair verilen teorik eğitim yeterli olmamakta, yanı sıra pedagojik formasyon ve uygulama açısından eksiklikler bulunmaktadır.

ediyoruz? ■ Allah bizi neden yarattı? Neden ibadet etmemizi istiyor? Neden bizi imtihan ediyor? Diğer dünyada ibadet etseydik, neden bu dünyaya gönderildik? ■ Bir şeyin olması için Allah'ın "Ol" demesi yeterliyken neden çeşit çeşit melek yaratmış? ■ Bir namaz kılmayan "iyi" insan var ama bir de namaz kılan "kötü" insan var. Hangisinin yaptığı daha doğru? ■ Kur'an'ın değişmeden geldiğini nereden biliyoruz? ■ Hadislerin değişmediğini nereden biliyoruz? ■ Allah'ın ihtiyacı yokken bizi niçin test etmekte? ■ Allah kötülöklere neden engel olmaz? ■ İnanmak fitri bir şeyse neden ateistler var? ■ Dinde zorlama yok ise neden Hz. Muhammed, "Dinden dönen öldürölsün." diyor. Bu hadis dinde zorlama olmadığını belirten ayetle çelişiyor. Peygamberimiz neden böyle söylemiş? ■ Ya Hıristiyan veya ateistler haklıysa? ■ Allah'ın varlığı, Peygamber ve Kur'an ile ilgili vesveseler yaşıyorum. ■ Ya Hz. Muhammed hastaysa, şizofren ise ya da otizm vb. gibi bir rahatsızlığı varsa. Düşünsenize, bütün bunlar uydurmaymış. Aslında okuma yazma bili-

yormuş, hepsini Hira mağarasında düşünüp planlamış, mucizeler de Tabiat Ana'nın ona sunduğu mucizeler ya da tesadüften ibaretmiş? ■ Allah neden kötüyü yarattı? ■ Allah hepimizin doğru yolda olmasını istiyorsa neden şeytanın bize vesvese vermesine izin veriyor? ■ Allah kalplerini mühürlediği insanları niçin cehennemle cezalandırıyor? ■ Yahudi ve Hıristiyanlara ya da ateistlere dinimizi nasıl savunacağımız hakkında bilgiler verilmiyor bize. ■ Allah neden var? ■ Kelimelerinde mucize konusunu görüyoruz ama hiçbirinin delili yok. Sadece anlatılıyor, bana göre delil yok. ■ Tanrı var mıdır? Varlığının delili var mıdır? Bu konuda çok rahatsızım. ■ Allah niçin önceki kitapların bozulmasına izin vermiştir? ■ İnsan Allah'a neden inanır? ■ Allah cezalandırırken affediciliği ne oluyor? ■ Allah hepimizin cennete gitmesini istiyorsa neden günahlar var? ■ Rabbimiz bize şah damarı kadar yakınsa bunu biz neden hissedemiyoruz? ■ Allah bizim günah işlememize neden engel olmuyor? ■ Kalplerin mühürlenmesi iradeyi yok etmez mi? ■ Allah bizi yaratmasaydı ne ile uğraşırđı? ■ Allah nasıl biri? ■ Öldükten sonraki hayatla ilgili şüphelerim var. ■ Eğer bir şekli yoksa melekler, şeytan ve Peygamberimiz Allah'ı nasıl gördü? Nasıl iletişim kurdular? ■ Kişinin hesap zamanı şartları dikkate alınır mı, bazıları dindar çevrede doğuyor bazıları değil. ■ Oruçluysen adam öldürürsek orucumuz bozulur mu? ■ Şu anda camdan atlasam ecelimi ben mi belirlemiş olurum (Günaydın, 2017: 321-326)? Günaydın, ateist ve deist internet sitelerinde

yer alan sorularla imam hatip öğrencilerinin kendisine yönelttiği soruları karşılaştırmakta, kendi öğrencilerinin önemli bir kısmının bu soruları ateist ya da deist internet sitelerinden öğrenmiş olabileceklerini belirtmekte ve eklemektedir: Her ne kadar bir kısmı öğrenilmiş sorular da olsa öğrencinin bu problemi içselleştirme ve soruları kendi sorusu haline getirme ihtimali oldukça yüksektir... Sorulardan anlaşılan odur ki imam hatip liselerinde eğitim almış öğrencilerin en temel inanç konularında dahi anlamaya ya da anlamlandırmaya yönelik olarak kat etmeleri gereken mesafeler mevcuttur. Yani bu sorular akait/kelem derslerini hiç görmemiş öğrencilere ait değildir. Temel dini bilgiler dersi ve akait/kelem dersinin bir kısmını işlemiş olan öğrencilerdir bunlar. “Allah’ın varlığına dair delil var mı?” diye soran öğrenci aslında hudüs delilini, imkân delilini, gaye-nizam delilini derste görmüş olarak bu soruları yöneltmektedir. Öğrenci, mesela “Neden bir yaratıcı var?” sorusunu hudüs delili ile tanıştıktan sonra da sormaya devam etmektedir. Kader meseleleri, şer problemi gençlerimizin en temel sorularıdır ve yine ders kitaplarının içeriği ile bu soruları arasında kendisini rahatlatıcı bağlantılar kurmakta zorlanmaktadırlar. Dolayısıyla gençlerimizin en azından bir kısmı dört yıllık bir dini eğitimden sonra “Allah bizi niçin yarattı?” gibi ya da “Ben imtihan olmak istemedim ki” gibi problemlerle mezun olup gitmektedir... Hayati Hökeleklî’nin araştırmasında dini şüphe oranı İmam Hatip Liselerinde % 12, genel liselerde

% 30’dur... Günaydın’a göre, gençlerdeki dini şüphe nedenleri şunlardır: (1) Dindarlarda görülen eksikliklerin dine bağlanması, (2) bilgisizlik ve yanlış bilgi, (3) anne-baba ile yaşanan çatışmalar, (4) kötülük problemi, (5) din-bilim çatışması, (6) kültür dersleri ile inanç konuları arasında bağlantı kurma zorluğu, (7) dini kuralların sebep ve hikmetleri anlatılmadan dikte edilmesi. Örneğin bazı kız öğrencilerimiz niçin örtünmek zorunda olduklarını bilmelerine rağmen sürekli uyarı ile karşılaşmaktan son derece rahatsız olduklarını belirtmektedirler... Öğrencilerin arasında pesimist olanların yani dinini iyi yaşayamadığı için kesin olarak cehenneme gideceğini düşünenlerin sayısı az değildir. Daha da önemlisi her sınıfta yaratılmamış olmayı tercih eden birkaç öğrenciye rastladığımı söyleyebilirim. Allah Teâla’nın en güzel hediyesi olan var olma bu öğrenciler için bir şanssızlık olarak algılanmaktadır. Doğal olarak hemen bütün meslek derslerinde dini kuralları ve bunları yapmayanların günaha gireceğini öğrenen öğrenci son derece günahkâr olduğu şeklinde bir hallet-i ruhiyeye sahip olabilmektedir. Ve bu insanın yaşı henüz 16-17’dir. Hayatın ileriki dönemlerinde ciddi imtihanlarla karşılaşan böyle bir insanın, üstelik de dini eğitim almış böyle bir bireyin ne denli ağır varoluşsal sıkıntılar yaşayabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerektir. Dolayısıyla öğrencilerimizin sayıları az olmayan önemli bir kısmı inanca dair soru ve sorunlara sahip olarak mezun olup gitmektedir... Öğrencimize akletmeyi, sorgulamayı öğre-

teceğiz diye her türlü tartışmalı mevzuyu gündeme getirip kafalarını gereksiz yere karıştırmak onların inanç yolculuğunu daha seviyeli bir noktaya taşımamaktadır (Günaydın, 2017: 326-334).

Görüldüğü üzere, Türkiye’de deizm/ateizm tartışması her ne kadar 2018’de Konya’daki “İmam Hatip Öğretmenleri Zirvesi & Gençlik ve İnanç Çalıştayı” ile başlamış olsa da aslında ondan önce 2017’de Van’daki “Din Karşısı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu”nda da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, konuyla ilgili olarak “Türkiye’de deizm tartışması: Muhafazakâr gençlik dinden uzaklaşıyor mu?” başlığıyla BBC Türkçe’de 20 Nisan 2018’de yayınlanan bir haberin ayrıntılarına bakmak meselenin “ciddiyetini” göstermesi açısından faydalı olabilir: Merve bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni. 20’li yaşlarının sonlarında. Kendisini agnostik olarak tanımlıyor. “Tanrı var mı, yok mu bilmiyorum, beni çok da ilgilendirmiyor artık.” diyor. Kırmızı bir başörtüsü takıyor. “Beni Müslüman olarak tanımlayan tek şey bu başörtüsü artık.” diyor. Gerek ailevi nedenlerle gerekse yaptığı işten ötürü başörtüsünü çıkarmadığını söylüyor. “Belki 1-2 yıla başörtümle de vedalaşabilirim ama şimdi buna gerek duymuyorum.” diyor. Merve’nin babası imam. Muhafazakâr bir aileden geliyor. İmam hatip lisesi mezunu. İlahiyat fakültesinde okumak istemediği için “Bari öğretmen olayım.” diyerek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği üzerine eğitim almaya karar vermiş. Dinle ilgili araştırmalarının

ve kendi tabiriyle “bilinçlenmesinin” de o döneme denk geldiğini söylüyor: “Benim radikale kaçan bir Müslümanlığım vardı. Daha birkaç yıl öncesine kadar erkeklerle tolaşmazdım bile. Kendimi Müslüman olarak tanımlıyor, hayatımı o şekilde yaşamaya çalışıyordum. Beş vakit namazımı kılıyordum. Nafileleri yerine getirmeye çalışıyordum. Orucumu tutuyor, Kur’an okuyor, ilmihal bilgileri olsun, hadis olsun, o tarz şeyleri tamamlamaya çalışıyordum. Tefsir, hadis derslerine gidiyordum”. Merve dinle ilişkisinin yıllar süren bir sorgulama sonucunda değiştiğini, belli başlı kırılma noktaları yaşadığını – zaman zaman gözyaşları içinde – anlatıyor. Bütün bu süreç Merve için hiç de kolay geçmemiş. Çevresinden, arkadaşlarından uzaklaşmış. Dertlerini, kafasını kurcalayan soruları ailesiyle konuşamamış. Giderek yalnızlaşmış. Bir sabah büyük bir depresyonun kucağında uyanmış. Saatlerce ağlamış. Bari dua edeyim demiş. Sonrasını şöyle anlatıyor: “İçimden Tanrı’yla konuşmaya başladım: “Bak ben bu haldeyim, bana bir çıkış yolu ver”. Ama onu söylerken fark ettim. “Dua ettiğimde bir muhabatım var mı, yok mu, şüphedeyim.” diye düşündüm. Dedim, “Ben bugün ya delireceğim ya intihar edeceğim”. Sabah uyandım. Sanki o gün, o gece hiç yaşanmamış gibi. Sonra oturdum düşündüm. Dedim “Ben artık inanmıyorum resmen”. İmanın şartlarını düşündüm. Dedim, “Ben inanmıyorum ya cennete cehenneme”. Merve ilk önce dua etmeyi bırakmış. Ardından namaz kılmayı. Oruç tutmaya ise daha bu yıl son vermiş. Ailesi hala bu ya-

şadıklarının bilmiyor... Ders verirken bazen çocuklar sorular soruyorlar, “Öğretmenim başörtüsü takmak gerçekten gerekir mi? Ben büyüdümde saçım görünürse günah olur mu”? “Şu an ona karar vereceğiniz bir durum yok, 18 yaşına gelin, ne isterseniz yaparsınız.” diyorum. Böyle cevap vermek beni rahatlatıyor” (Girit, 2018).

Anadolu’da bir kentte bulunan Bekir muhafazakâr yapıdaki bir üniversitede bir ilahiyat fakültesi öğrencisi. 20’li yaşlarının başındaki Bekir imam-hatip lisesi mezunu ve aynı zamanda medrese eğitimi diye tabir edilen dini eğitimi de almış. Yakın bir tarihe kadar radikal İslamcı akımları, IŞİD ve el-Kaide benzeri örgütleri sempatiyle izliyormuş. Bekir bugün kendisini ateist olarak tanımlıyor: “Lise 3’te medrese eğitimi de alıyorduk ve medresede olan bir arkadaşım vasıtasıyla girdim ben deizm ve ateizm muhabbetine. O da aynı şekilde radikal İslam’dan yana olan bir insandı, kendi çabalarıyla

yabancı kitapları okumaya başladı. Deizmi ilk o anlattı bize. İslam Peygamberi’nin insanlara davranışlarını, kendisine salavat getirtmesini, çok sayıda kadınla evliliklerini, Yahudileri öldürmesini, bir sürü konuyu daha eleştirmeye başladı arkadaş. Yavaş yavaş benim de kafama takılmaya başladı. Önce İslamiyet’i mantığa dayandırmak istiyorduk ittire kaktıra, baktık olmuyor. Sonra mantık olarak yorumlamaktan çıkarttık, Tanrı’ya inanmaya başladık sadece, deist olduk yani”. Bekir, ilahiyat fakültesine geldiğinde hala deist olduğunu, namazı, orucu bıraktığını, ancak daha sonra Tanrı’nın varlığını da sorgulamaya başladığını ve ateizme yöneldiğini söylüyor. Bekir’in ailesi halen bu düşüncelerini bilmiyor: “Aileme ben ateist olduğumu söyleyemem. Babam başında takkeyle gezen bir adam. Annem günde yedi vakit namaz kılar. Beş vakit, üzerine kuşluk namazı, bir de gece namazı. Gerçekten muhafazakâr bir aile yapımız var. Söyleyemem” (Girit, 2018).

Peki Türkiye’de Tanrı inancı ve ateizmle ilgili diğer araştırmalar ve göstergeler nelerdir? Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2013 yılında yapılan Türkiye’de Dini Hayat Araştırması sonuçlarına göre, “Allah’ın var ve bir olduğuna inanıyorum ve bundan hiçbir şüphe duymuyorum.” diyenlerin oranı % 98,7’dir. Ancak eğitim düzeyi yükseldikçe Allah’a inanma oranlarının azaldığı görülmektedir: Allah’ın varlığına inananların oranı okur-yazar olmayanlarda % 99,7 iken, lisans ve üstü mezunlarda %

94,8'e gerilemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014: 11). KONDA Araştırma Şirketi'nin 2008 ve 2018'de gerçekleştirdiği Hayat Tarzları Araştırması'nın sonuçlarına göre ise, söz konusu 10 yıllık zaman dilimi içerisinde Türkiye'de 'dindar' olduğunu söyleyenlerin oranı % 55'ten % 51'e, 'sofu' olduğunu söyleyenlerin oranı % 13'ten % 10'a gerilemiştir. Araştırmada inanç bölümünde oransal olarak en yüksek sıçramayı ise 'ateistler' kaydetmiştir. Son 10 yılda, kendisini 'ateist' olarak tanımlayanların oranı üç kat artarak % 1'den % 3'e yükselirken; kendini 'inançsız' olarak niteleyenlerin oranı % 1'den % 2'ye çıkmıştır (KONDA, 2018). Uluslararası Ateist Birliği (Atheist Alliance International) dünyada kaç ateist olduğunu ve bu kişilerin demografik yapısını belirlemek için "atheistcensus.com" adresinde bir anket düzenlemektedir. 2012 yılında başlayan ankete 6 Temmuz 2019 tarihi itibarıyla dünya çapında toplam 290.627 kişi katılmış olup; Türkiye, 15.889 kişi ile ankete en çok katılım sağlayan dördüncü ülkedir (Atheist Census, 2019a). Araştırma verilerine göre, ankete Türkiye'den katılanların % 78'i erkektir ve % 64,2'si kendini "ateist", % 13,1'i "agnostik", % 8,1'i "dinsiz", % 6,8'i "özgür düşünür" olarak tanımlamaktadır. Türkiyeli katılımcıların % 84,3'ü Müslüman ailelerde yetişmiş iken, sadece % 13,1'i dinsiz ailelerde büyümüştür. Ankete katılanların % 71,9'u üniversite veya yüksekokul, % 16,4'ü yüksek lisans veya doktora, % 7,9'u ise lise mezunudur. Bu rakamlar ankete katılan Türkiyeli ateistlerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğunu göstermek-

tedir. Katılımcıların % 14,5'i 15-24, % 51,6'sı 25-34, % 23,4'ü 35-44 yaş grubunda yer almaktadır (Atheist Census, 2019b). Aslına bakılırsa, Türkiye'de gençler arasında septik, agnostik, deistik ve ateistik fikirlerin artma eğiliminde olduğunu gösteren bazı veriler deizm/ateizm tartışmasının patlak verdiği 2018'den çok önceleri yapılan bazı boylamsal araştırmalarda da yer almaktaydı: Örneğin, din sosyoloğu Prof. Dr. Mehmet Bayyigit'in Türkiye'nin en büyük üniversitelerinin başında yer alan Selçuk Üniversitesi (Konya) öğrencileri üzerinde 1988 ve 2001 yılında iki kez gerçekleştirdiği anket uygulamasının sonuçlarına göre, "Allah'a inanıyor ve bu konuda akli ve mantıki deliller buluyorum." diyenlerin oranı 1988'de % 60,9 iken, 2001'de % 43,7'ye gerilemiş; buna karşın "Allah'a inanıyorum fakat bu konuda çözemediğim hususlar var." diyenlerin oranı 1988'de % 7,4 iken, 2001'de % 11,1'e çıkmıştır (Bayyigit, 2011: 88). Bu verilere göre, 1980'lerden 2000'lere geldiğinde rasyonel Tanrı inancında gerileme ve septik/sorunlu inanç oranında artış söz konusudur.

Sonuç olarak, yukarıdaki bilgi ve belgelere bakıldığında 21. yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla Türkiye'de ateist olma oranınının 20. yüzyıla kıyasla küçük de olsa yükselişe geçtiği ve bu problemin gençleri de etkilediği görülmektedir. Bu çerçevede, problemi reddederek görmezden gelmek yerine teşhis ve tespit ederek gerekli çözüm önerileri üretmeye çalışmanın daha doğru bir strateji olacağı söylenebilir.

Kaynakça

- Atheist Census (2019a). Atheist Census Project of Atheist Alliance International: Global Statistics. <http://www.atheistcensus.com/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019
- Atheist Census (2019b). Atheist Census Project of Atheist Alliance International: Country Data / Turkey. <http://www.atheistcensus.com/country>, Erişim Tarihi: 06.07.2019
- Bayyigit, Mehmet (2011). Gençlik ve Din. 2. Bs. Konya: Yediveren
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2014). Türkiye'de Dini Hayat Araştırması. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
- İK DAM (2017). İmam Hatip Öğretmenleri Zirvesi & Gençlik ve İnanç Çalıştayı. http://www.ikdam.org/haber_bak.asp?c=1029782F8B891D56DB-270F77E18B8955F99621C3937C-DF2, Erişim Tarihi: 04.07.2019.
- Girit, Selin (2018). "Türkiye'de deizm tartışması: Muhafazakâr gençlik dinden uzaklaşıyor mu"? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43832877>, Erişim Tarihi: 09.07.2019.
- Günaydın, Fatma (2017). İmam Hatip Liselerinde İnanç Soru(n)ları. Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm. Ed.: Vecihi Sönmez vd.. Van: Ensar Neşriyat, ss. 321-335.
- İktibas (2018). "Gençlik ve İnanç" Çalıştayı Sonuç Bildirgesi. <http://iktibasdergisi.com/2018/04/03/genclik-ve-inanc-calistayi-sonuc-bildirgesi/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019.
- KONDA (2018). 10 Yılda Ne Değişti? Dindarlık. <https://interaktif.konda.com.tr/tr/HayatTarzlari2018/#7thPage/1>, Erişim Tarihi: 06.07.2019.
- Korkmaz, Arif (2019). Ateizmin Psiko-Sosyolojisi / 21. Yüzyıl Türkiye'si Örneği I: Teorik Çerçeve. Konya: Palet Yayınları
- T24 (2018). Prof. İhsan Fazlıoğlu: Mesele ciddi, başörtülü ateistler var!, <https://t24.com.tr/haber/prof-ih-san-fazlioglu-mesele-ciddi-basortulu-ateistler-var,585123>, Erişim Tarihi: 06.07.2019

Gençliğin Günümüz *Teknolojileri ile* *Etkileşiminde Değerler*

Dr. Öğretim Üyesi Tuba Nur UMUT

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe Tarihi Anabilim Dalı

Kültürel değişim ve dönüşümün başat faktörleri dönem dönem farklılık gösterse de uzun bir zamandır bu faktörlerin en belirleyicilerinden biri şüphesiz teknolojilerdir. Sanayi devriminden itibaren üretimin çehresini, çalışma biçimlerini, mekân mefhumunu dönüştüren teknolojiler günümüzde yaşam pratiklerinden değerlere, dünya görüşüne ve varlığı algılama tarzına kadar çağımız insanına birçok açıdan tesirde bulunmaktadır. Eğitimden

Teknolojilerle bağlantılı olarak ortaya çıkan/çıkabilecek değerler alanına dair sorunlara ilişkin gençlerde bir duyarlılık ve farkındalık oluşturmak; onları inisiyatif almaları noktasında cesaretlendirmek hem günümüz hem de gelecek için oldukça önemlidir.

ticarete, iletişimden iş hayatına pek çok deneyimimiz teknolojiler aracılığıyla yeni biçimler almakta, dönüşmektedir. Yeni çerçevede teknolojiler günlük yaşamlarımızda bizlere yardımcı olan belirli aygıtlar olmanın ötesine geçmiş, araçsal rolünü inşai role bırakmış görünmektedir. Nitekim çağımızı teknoloji çağı, dijital çağ, algoritma çağı gibi ifadelerle tavsif etmekle var oluşumuzu anlamlandırmada teknolojilerin belirgin rolüne atıfta bulunmaktadır.

Teknoloji çağının ya da daha özelde dijital çağın “yerlileri”¹ olarak nitelenen günümüz gençliğinin deneyimlerinin de ikamet ettikleri bu zeminde şekillendiği açıktır. Bu aynı zamanda günümüz gençliğinin yaşam tecrübelerinin daha önceki nesillerin tecrübelerinden farklı ortamlarda şekillendiğini de ortaya koyar. Bu durum, gençliğe ilişkin yapılacak bir araştırmada veya belirlenecek politikalarda söz konusu zemini dikkate almanın gerekliliğini gösterir. Zira gençlik ile ilgili hususlar her neslin meselesi olması itibarıyla kadim olsa da ve bir açıdan devamlılık arz etse de günceli ve yeni şartları, imkanları gözetmesi itibarıyla de yenidir. Bu çerçevede çalışmamız, gençlerin yeni olanla, günümüz teknolojileri ile etkileşimlerinde ortaya çıkan bir boyutu ele alacaktır. Değere duyarlı bir varlık olan insanın özelde gençliğin, değerlerini bu yeni ikamet zeminin nasıl etkilediği sorusuna cevap ararken onların değerlerini yansıtabilme imkânına da işaret edecektir.

Sanal Evrende Gerçekliğe Tutunmak

Zaman zaman teknolojilere dair abartılı korkular zaman zaman da abartılı beklentiler gündeme gelse de esasında teknolojiler müphem karakterleri ile bizim için değişken bir yapı sunarlar. Her teknoloji, şekillendirdiği bağlamı farklı tarzlarda etkilediği için farklı pratiklerin ortaya çıkmasına sebebiyet verir.

Bu çerçevede çağdaş teknolojilerin her birinin temin ettiği imkanlar ve ortaya koyduğu tehditler ayrı ayrı ele alınmalıdır. Sözelimi dijital teknolojiler özelinde kişiyi geliştirici-yetiştirici uygulamalara, kaynaklara erişim, sağlık güvenliğini tehdit eden pandemi gibi durumlarda durmaksızın eğitime ve etkileşime devam edebilme imkanı temin etme gibi avantajlar, bu değişken karakterin bir boyutunu sunar. Fakat yeni ikamet zemininin dijital karakteri, sanallaşma eğiliminin teşviki ve gerçek hayattaki etkileşimin yerini büyük ölçüde sanal etkileşimlere bırakması da dikkate alınacak diğer boyutu teşkil eder.

Son günlerde gündemde yer bulan ve kurgusal, sanal bir kamusal alanı, yapay bir evreni karakterize eden “metaverse”² sanal gerçekliklerin fiilî gerçekliği basıkılması ve kendini esas gerçeklik olarak sunması gibi bir durumla bizleri karşı karşıya bırakacak gibi görünmektedir. Sanal gerçeklik, deneyimi elbette bir şekilde genişletecek, yeni etkileşim imkanları temin edecek; fakat gerçekliği sanal olanda deneyimlemek, gerçeklik ile etkileşimin de git gide sınırlı bir hal almasını beraberinde getirecektir. Dreyfus’un ifade ettiği şekliyle, gerçekliği sanal üzerinden anlamlandırdığımız durumda aynı fiziksel çevrede olmayan kişilerle iletişimin artmasına mukabil var oluşa iliş-

kin pek çok hususiyeti kaybetme riski söz konusu olacaktır. Zira beden ve aşılması hedeflenen fiziki gerçeklik bizi sınırlandıran bir yapı olmanın ötesinde hem manevi hem de entelektüel yaşantımızda rol oynayan bir ikamet alanıdır.³ Dolayısıyla sanal bir gerçeklikte ikamet, gelecek nesli, günümüz gençliğini birçok imkandan mahrum edebilecektir. Gençlerin yetişmesinde tesiri olan kültür ve aile ile etkileşimin, sosyalleşmenin baltalanma riskini de beraberinde taşıyacaktır. Yahut söz konusu zeminde gençler küresel değerlerle, “meta-verse değerleriyle” hemhal olurken kendi kültürünün kök saldıdığı değerlerinden uzaklaşarak dijital dünya vatandaşları halini alabileceklerdir. Üstelik gerçeklik sanal olana aktarılırken simüle edilecek, böylelikle deforme olacak ve Baudrillard’ın daha önce seslendirdiği şekliyle gerçeklik gibi algılanmak istenen “hipergerçeklik”, gerçekliğin yerini alacaktır. Gerçekliğin sonsuz tarzda, sayıda yeniden üretimi böylelikle mümkün olacaktır.⁴ Muhtemelen yakın gelecekte en çok tartışılacak meselelerden biri bu tür bir hipergerçekliğin bizler için ne anlam ifade edeceği hususu olacaktır. Bu çerçevede değerleri yaşamak/korumak için ilk adım belki de onların tezahür edeceği zemine, gerçekliğe tutunmak olacaktır.

Mevcut haliyle dijital dünya özellikle dini duyarlılığı olan ve dini değerlerin yol göstericiliğinde yaşamaya çalışan gençler için zaman zaman değerler çatışması doğurmakta ya da gençleri benimsedikleri değerlerin içini boşaltarak tezahür ettirme durumunda bırakmaktadır.

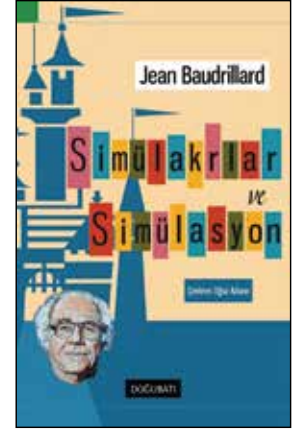
Ahlaki Boyutları İtibariyle Teknolojiler ve Ahlaki Bir Dijital Dünya İmkânı

Gerçeklik algısına dair bir dönüşümü seslendiren teknolojilerin elbette ahlaki alan ile de yakın bir ilişkisi vardır. Gelecek senaryolarında da mevcut durumda da teknolojilerle ilgili gelgitlerin özellikle değerler alanı ile ilişkili olarak gerçekleştiğini ifade ediyoruz. Zira teknolojiler hızla gelişirken teknolojilere ilişkin felsefi ve ahlâki değerlendirmeler aynı ölçüde ve hızda yapılamamakta ve bu durumda ortaya çıkan boşluk sebebiyle yeni durumda değerler alanı ile ilgili hususlarda yönümüzü belirlememiz zorlaşmaktadır. Bu tür değerlendirmelerin önemi büyüktür; zira teknolojiler ahlaki bir önemi haizdir. Hatta ahlak teorilerinin ve değerler alanına ilişkin araştırmaların; teknolojilerle insan etkileşimleri, teknolojilerin ahlaki kararlardaki rolü gibi hususlar dikkate alınmadan sürdürülemeyeceği felsefi düşüncede bir süredir ifade edilmektedir.⁵ Teknolojilerin insan ile etkileşime girerek deneyimlerini, eylemlerini şekillendirmedeki rolü, bizim ahlaki yaşama pratiklerimize de bir şekilde katıldıkları, belirli şekilde eylememiz, davranışımızı değiştirmemiz noktasında ikna edici tarzda ahlaki kararlarımıza tesir ettikleri anlamına gelir.⁶ Bu açıdan teknolojiler değerlerimizi, ahlaki kararımızı bütünüyle belirlemese de ilişkiler ağını etkilemekle bir

şekilde kararlarımızı şekillendirebilmektedir. Bu yönlendirme beraberinde yönlendirilen davranışın ahlaki statüsünün, ahlaki faillik, sorumluluk gibi kavramların nasıl ele alınacağı sorularını beraberinde getirir.

Ahlaka ilişkin bu yeni durumların nasıl yorumlanacağına yönelik bir çaba sadece teorik zeminde tartışılmamaktadır. Yeni teknolojilerle ortaya çıkan ahlaki problemler uygulamalı etiğin biyoetik, roboetik, enfomasyon etiği, nanoteknoloji etiği, yapay zekâ etiği gibi uygulamalı alt alanlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu alt disiplinlerde teknolojilerin tasarımı, kullanımı ve toplumsal etkisi ile bağlantılı belirli ahlaki sorunlar araştırılmaktadır. Bu bağlamda teknolojilerin ahlaki değerleri nasıl yükleneceği, algoritmaların ahlaki değerleri gözeterek kodlanması, sorumlu bir tasarım ve sorumlu bir kullanımın imkânı gibi hususlar ele alınır.

Teknolojilerin aracılık rolleri ile ahlaki kararlara etkisini kabul etmek, teknoloji tasarımında, algoritmalarda değerlerin gözetilmesini ve tabii ki bu konulara duyarlı olma gereğini de beraberinde getirmektedir. Zira günümüzde bu meselelerin ele alındığı sosyal bilimlerdeki tartışmalar teknolojik ürünleri ve süreçleri değerlendirmenin ve ahlâki talimatlarla sorgulamanın sadece kabul edilebilir değil aynı zamanda gerekli olduğunu da göstermek-

Gerçeklik sanal olana aktarılırken simüle edilecek, böylelikle deforme olacak ve Baudrillard'ın daha önce seslendirdiği şekliyle gerçeklik gibi algılanmak istenen "hipergerçeklik", gerçeğin yerini alacaktır. Gerçeğin sonsuz tarzda, sayıda yeniden üretimi böylelikle mümkün olacaktır.

tedir. Toplumsal katılımıla teknolojiler, az ya da çok öngörülebilir bir şekilde şekillendirilebilir ve yeniden üretilebilir addedildiği için teknolojilerin şekillenmesinde, karar verme ve kontrolünde katılımın ve farkındalığın artmasına vurgu yapılmaktadır.

Teknolojiyi yoğunlukla kullanmanın yanında teknoloji geliştirme çabasında olan bir ülkenin mensupları olarak bu çerçevede, teknolojilerin yakın ve uzak etkilerini dikkate almanın gerektiği günümüzde, bize mahsus değerleri esas alarak tartışmalara katılmaya gençleri sevk edilecek, teknoloji inşasının değerlerimizle şekillendirilebilmesine katkı sağlayabilecektir.⁷ Bu çerçevede gençlerin, yerlisi oldukları bu mecrada ortaya çıkan/çıkabilecek kısa ve uzun vadeli problemlerin farkında olarak eleştirel bir tutum takınması ve sunulduğu şekliyle kabul etmenin ötesinde yeni ikamet alanını yönlendirici ilkelere ve değerleri tesis etmeye gayret göstermesi önemlidir. Bu

çaba, gençliğin maddi ve manevi donanımına olumlu yönde katkı sunacaktır. Bununla birlikte İslam kültüründen tevarüs ettiğimiz değerlerin bu mecralarda yaşatılmasının nasıl mümkün kılınacağı ve değerlerimizle çelişen değerlerle karşılaştığımızda nasıl bir yol izleneceği soruları da bu mecrada karşılaştığımız/karşılaşacağımız hususlardandır. Bu tür çatışmalara dijital dünya üzerinden ana hatlarıyla işaret edebiliriz.

Dijital Dünya ve Dini/Ahlaki Değerler

Mevcut haliyle dijital dünya özellikle dini duyarlılığı olan ve dini değerlerin yol göstericiliğinde yaşamaya çalışan gençler için zaman zaman değerler çatışması doğurmaktadır ya da gençleri benim-

sedikleri değerlerin içini boşaltarak tezahür ettirme durumunda bırakmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere teknolojilerin belirli şekilde eyleme noktasında motive edici rolü, söz konusu teknolojinin karakteri ile oldukça ilişkilidir. Bu çerçevede dijital dünyanın popüler kültürü üreten ve yayılımında rol oynayan bir yapıya sahip olduğu malumdur. Bu yapıların büyük ölçüde seküler olmakla karakterize edilmesi, manevi değerleri değerden düşüren bir yaklaşımın öne çıkmasını beraberinde getirmektedir. Yahut böylesi bir ortamda din ve dini değerlerin popüler kültürde tüketim nesnesi, motifi haline gelebildiği, popüler kültür formlarında karakterize edilerek araştırmaya da dikkati çekmektedir.⁸

Bu durum ise değerlere ilişkin bağlılıkta ve onların tezahüründe yüzeyselleşmeyi beraberinde getirmekte, sözgelimi kişileri sloganik tweetlerle bir değer dünyasını, bir davayı yansıttığını düşünmeye itebilmektedir.

Dijital dünyada beğeni, tıklanma sayısı gibi niceliksel değerler niteliğin, ahlaki olanın önüne geçtiği için gençliğe rol model olarak sunulan kimselerin ahlakî karaktere sahip erdemli bireyler olmasına gerek yoktur; bu bağlamda değerleri yaşamak-yaşatmak, başarılı, ahlaklı olmak gibi değer ölçütleri bulunmamaktadır. Onların “fenomen” olmaları yeterlidir. Benzer şekilde söz konusu platformlarda maddiyata yegâne zenginlik olarak odaklanan bir dünya sunulurken insan olmaya yeterince dikkat çekilmemektedir. Üstelik bu tür platformlar ahlaki bir varlık olan insanı fiziksel görünümüne indirgemeyi tetiklemekte, bedeniyle barışık olmayan gençlerin gerçeklikten ve kendilerinden uzaklaşarak mükemmel ve güzel görünen, kusursuz sahte profiller inşa etmesine sebebiyet verebilmektedir. Böylesi bir kurumsal dünya Hökeleklî'nin de dikkat çektiği gibi gençlerin iyi vakit geçirmesini temin ederken onları gerçek dünyadan uzaklaştırır, düşünme ve nitelikli seçme alışkanlıkları yerine, renkli vaatlerde bulunan bir gerçeklik sunar. Üzerinde düşünülmesi gereken, çözüm bekleyen sorunların adeta başka

bir evrene ait olduğu duygusu uyandırır. Tek tip düşünen, giyinen ve aynı şeylerden zevk alan kişiler meydana getirir.⁹ Gençlerin gündemini şekillendiren dijital platformların kontrolü ve denetim mekanizması yeterli olmadığı için dini değerler hakkında alaycı, küçümseyici içeriklerin yaygın şekilde yer bulması, çarpık aile ilişkilerini meşru, zararlı alışkanlıkları özendirici gösteren yayınların iltifat görmesi de gençlerin değer dünyaları açısından olumsuz etkiler doğurabilmektedir.

Dijital dünyanın “görünür olma”yı, gösterişi teşvik ederek eylemlerimizi yönlendirmesi de geleneksel değerlerimizden “tevazu”yu oldukça geri plana atmakta ve egoizmi geliştirirken adeta “fark edilmeme” talebini olumsuz bir husus olarak yansıtmaktadır. Görünmek için seferber olmayı, her anını paylaşmayı adeta teşvik eden Google yöneticisinin “saklayacak bir şeyiniz varsa paylaşmayın” ifadesinde kendisini açık ettiği üzere sosyal medyada her şeyin aleni kılınması istenmektedir; böylece eğer paylaşmıyorsanız “şaiyeli addedilecek bir şey yapıyorsunuz” imajı oluşturulmaktadır.¹⁰ Kullanıcıların gönüllü olarak görünür olduğu bu platformlarda “görünüyorum öyleyse varım” düsturu ile hareket edilmekte, nafile ibadetlerin dahi paylaşıldığı, hayırseverliğin adeta şova dönüştüğü bir durum ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca her şeyi

paylaşmaya sevk eden dijital dünyaya “mahremiyet” dediğimiz değeri boşa çıkarmakta, özel alan, mahrem dediğimiz hususları gönüllü olarak kamusal kılmaya teşvik etmektedir.

Sosyal medyanın görünür olmaya yönelik teşviki, esasında kullanıcıyı metalaştırmasıyla oldukça ilgilidir.¹¹ Özgürlüğe talip olan gençler dijital dünyanın bu imkânı temin ettiğini düşünse de esasında teknolojiler dijital dünyada gözetleme araçları olarak işlevini sürdürmekte, gözetlemeyi totaliter ya da baskıcı bir şekilde yapmadan kişileri kendi verilerini ifşa etmeye sevk etmektedir. Böylelikle kullanıcılar kişisel verilerini başkalarının kullanımına “gönüllü” olarak sunmaktadır. Ni-

Her şeyi paylaşmaya sevk eden dijital dünya “mahremiyet” dediğimiz değeri boşa çıkarmakta, özel alan, mahrem dediğimiz hususları gönüllü olarak kamusal kılmaya teşvik etmektedir.

Netflix platformu yöneticisinin “rakiplerinin diğer platformlar olmadığını; tek rakiplerinin uyku olduğunu” dile getirmesi, insanların bütün vakitlerini alma amaçlarını aşikâr kılması bakımından manidardır.

hayatında kişisel eylemlerimiz, tercihlerimiz depolanarak alınır satılır verilere indirgenmektedir. Oysa kişisel verilerin, mahremimizin, yönelimlerimizin, tercihlerimizin metaya dönüştüğü durumda onların kötü amaçlar dahilinde kullanılma riski her zaman mevcuttur. Dijital yerlilerin tercihlerini, eylemlerini gösteren dijital ayak izlerinin aşikâr kılınmasının beraberinde ne gibi olumsuzluklar getirdiği malumdur. Örnekleri ile son zamanlarda sıklıkla karşılaştığımızdan bu hususu “ihtiyat” erdemini gözeterek gündemimize almalıyız.

Geleneksel değerlerimiz açısından çatışma doğuran bir durum da dijital dünyanın bağımlılık oluşturabilmesiyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Dijital uygulamaların başarısı insanların o platformda mümkün olduğunca fazla vakit geçirmesi ile ölçüldüğü için uygulama geliştiricileri, kullanıcıları ekran başında tutmayı temin edecek her türlü yola başvurmaktadır. Netflix platformu yöneticisinin “rakiplerinin diğer platformlar olmadığını; tek rakiplerinin uyku olduğunu” dile getirmesi, insanların bütün vakitlerini alma amaçlarını aşikâr kılması bakımından manidardır.¹² Gençlerin hususen pandemi sürecinde eğitim hayatının da dijital ortama taşınmasıyla ekran karşısında geçirdiği süre fazlaşmış, dijital ortamların bağımlılık oluşturma riski de bu ölçüde artmıştır. Sürekli paylaşma ya da dijital oyunlarla iştigal etmenin de tetiklediği böylesi bir bağımlılık tedavi edilmesi gereken bir rahatsızlığa evrilebilmekte, ama bu aşamaya gelmese de “boş zamanın kıymetini bilme” tavsiyesinin görmezden gelinmesini, vakit israfını beraberinde getirmektedir.

Dijital dünya değer dünyamız açısından tasvip edemeyeceğimiz şiddetin yeni formlarını, sanal ortamda dışlama, aşağılama, karalama, linç etme gibi eylemleri içeren “siber zorbalık” gibi kavramsallaştırmaları da gündemimize dahil etmiştir. Gerçek kimliklerin giz-

lenebiliyor oluşu siber zorbalığı kolaylaştırmaktadır. “Kul hakkı”nın bu tür zorbalıklara ilişkisine ise yeterince dikkat çekilmemektedir. Oysa sanal dünyadaki eylemlerimiz, gerçek mesuliyet alanlarına dahil olmuştur. Nitekim insanları zan altında bırakan bir haberin yayılmasına aracılık etmek ya da bir başkasının mahremiyetini ihlal eden herhangi bir “paylaşım”, böylesi bir paylaşımı “beğenme”; yeni çerçevede suizan, iftira, gıybet gibi değer dünyamız açısından kınanan fiiller ile ilişkili hale gelmiştir. Hak ihlalinin çok kolay yapılabilirdiği bu tür platformlarda, eylemin ahlaki sonuçlarını göz önünde bulundurma gereği elzemdir.¹³

Sonuç Yerine

Şimdiye kadar dikkat çektiğimiz noktalardan hareketle teknolojilerle bağlantılı olarak ortaya çıkan/çıkabilecek değerler alanına dair sorunlara ilişkin gençlerde bir duyarlılık ve farkındalık oluşturma; onları inisiyatif almaları noktasında cesaretlendirmenin hem günümüz hem de gelecek için önemli görüldüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca halihazırda teknolojilerin aktif kullanıcısı olan gençlerin hususen dijital mecra da yer ve yönlerini bulabilmeleri için uygun değerlerle donanmaları mühimdir. Değerleri ile çatışan durumlarda popüler kültürün sunduğu gelip geçici trendleri aşan ve yaşamlarına daha derin manalar katacak ahlaki/dini de-

ğerlerle bağ kurabilmek gençliğe, dolayısıyla gelecek nesillere anlamlı bir katkı sunacaktır. Tüm bu hususlar, gençlerin yetiştiği ailede verilen eğitimde ya da gençliğe ilişkin politikalar tesis edilirken dijital dünyayı göz önünde bulundurma lüzumunu gösterir. Bu çerçevede internet güvenliği, kişisel bilgilerin paylaşımı, mahremiyet gibi hususların aile eğitimi dahilinde verilmesi ve dijital okur yazarlığın eğitim müfredatlarına dahil edilmesi mühimdir. Dijital okur yazarlık bilindiği gibi dijital ortamda bazı becerilerin ve değerlerin kuşanılmasını hedefler. Başta dijital dünyanın yerlilerine, gençlere, ama tüm kullanıcılarına bu eğitim dijital dünyadaki potansiyel tehdit ve tehlikelerden korunmak yanında kanaatimizce ahlaki değerleri haiz birer mukim olma bilincini de içerecek şekilde verilmelidir. Dijital okur yazarlık eleştirel olmaya özellikle vurgu yapmalı; değere, bilginin niteliğine ve gerçekliğe ilişkin farkındalığı temin ederken her anımızı kaplamasına izin vermeyerek dijital dünya ile aramıza mesafe koyabilmeyi de sağlamalıdır.

Dipnotlar

1. Marc Prensky, "Digital Natives, Digital Immigrants", On The Horizon, 9:5, Ss. 1-6.
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Metaverse> (10.12.2021)
3. Hubert Dreyfus, İnternet Üzerine, Çev. Metin Demir, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, Ss. 15, 18.

4. Jean Baudrillard, Simularklar Ve Simulasyon, Çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı, 2011, Ss. 13-15.
5. Shannon Vallor, Technology And The Virtues: A Philosophical Guide To A Future Worth Wanting, New York: Oxford University Press, 2016; Peter-Paul Verbeek, Moralizing Technology: Understanding And Designing The Morality Of Things, Chicago: University Of Chicago Press, 2011; Bruno Latour, Pandora's Hope: Essays On The Reality Of Science Studies, Cambridge: Harvard University Press, 1999.
6. Verbeek, Moralizing Technology, Ss. 1-2, 12.
7. Tuba Nur Umut, "Tekno-Bilime Dair Çalışmalara Katkı Sunan Disiplinlerarası Bir Alan: Sts", Açık Medeniyet, Sayı 14, Haziran 2019, S. 65.
8. Ekmel Geçer, Sosyal Medya Ve İletişim Psikolojisi, İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019, Ss. 78-79.
9. Hayati Hökelekli, Çocuk, Genç Aile Psikolojisi Ve Din, İstanbul: Dem, 2009, S. 164.
10. M. Raşit Akpınar, "Ahlak Ve Hukuk Ekseninde Sosyal Medya", Sosyal Medya Ahlakı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, S. 31.
11. Zygmunt Bauman, David Lyon, Akışkan Gözetim, Çev. Elçin Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013, S. 40.
12. <https://www.independent.co.uk/Life-Style/Gadgets-And-Tech/News/Netflix-Downloads-Sleep-Biggest-Competition-Video->

Dijital dünya değer dünyamız açısından tasvip edemeyeceğimiz şiddetin yeni formlarını, sanal ortamda dışlama, aşağılama, karalama, linç etme gibi eylemleri içeren "siber zorbalık" gibi kavramsallaştırmaları da gündemimize dahil etmiştir. Gerçek kimliklerin gizlenebiliyor oluşu siber zorbalığı kolaylaştırmaktadır.

- Streaming-Ceo-Reed-Hastings-Amazon-Prime-Sky-Go-Now-Tv-A7690561.Html (15.12.2021).
13. Tuba Nur Umut, "Dijital Dünyayı Anlamak: Varlık, Bilgi Ve Değer Üzerine Bir Değerlendirme," Dijital Yayıncılık, 8.Dini Yayınlar Kongresi Kitabı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, S. 112.

Gençlerin gözüyle Tasavvuf*

Prof. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Foto: Muslafa YILDIZ

* Bu metni hazırlarken "Günümüz Tasavvuf Meseleleri, KDY AKADEMİ, İstanbul 2021" başlıklı çalışmamızdan geniş ölçekli alıntılarda bulunduk.

Peygamberlerin dini tebliğ ederken gözettikleri hususlardan biri, hitab ettiği kesimin seviyesidir. Farklı algı, bilinç düzeyleri, coğrafya, kültür gibi etmenler dinle ilgili yorum çeşitliliğini beraberinde getirmektedir ki tarih boyunca tüm dinler için bu normal bir süreçtir. Bu durumun İslam özelindeki tezahürlerinden biri Hz. Peygamber'in sünnet algısındaki çeşitliliktir. Hz. Peygamber'le (s.) aynı dönemde, coğrafyada yaşamış, sohbetinde bulunmuş

Tasavvufu diğer ilim dallarından ayıran ve tartışılan bir mevzu haline getiren yönlerden biri, onun suistimale çok daha açık olmasıdır. Zira tasavvufi eğitim sevgi, güven ve teslimiyet üzerine oturmaktadır.

sahabenin bile sünnet algısı birbirinden farklılık arz edebilmektedir.

İslam, Kur'an'ın nazil olduğu Hicaz bölgesine münhasır bir din değildir. Semavi bir din olarak onun evrenselliğinin tezahürlerinden biri, hitab ettiği kitlenin örfünü, kültürünü İslamileştirmesidir. İslam'ın farklı coğrafyalarda tanınması, ortaya çıkan sorunların çözümü ve dinin savunulması adına fıkıh, kalam, hadis, tefsir gibi ilimlerin kurumsallaşması ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

Diğer İslami ilimlerin izlediği sürecin benzeri, tasavvuf için de geçerlidir. Genel anlamıyla dinin ihsan boyutunu da kendine konu edinen fıkıhın fıkıh-ı zâhire indirgenmesi; batınî yorumlara karşı Kur'an ve sünnet eksenli yaklaşımın sınırlarının belirlenmesi ihtiyacı, tasavvuf ilminin teşekkülünü zorunlu kılmıştır.

Din gibi dini derunî boyutuyla yaşama arzusu da fitrîdir. İnsanın bu yönü yaşamının her alanını etkilemiştir. Bu manada din, toplumların kültür ve medeniyetini şekillendiren ana etmenler arasında yer almıştır. Din, bireyler ya da toplumlar tarafından çıkarlarını maskeleyen kullanılabilmemiş ya da ehil olmadığı halde manevî otorite kabul edilen kişilerce suistimal edilebilmiştir. Sufi ulema, suistimallerin önüne geçmek adına, bir ilim dalı halinde teşekkülünden, manevî eğitim yöntemlerine kadar geniş bir yelpazede tasavvufun Kur'an ve sünnet çizgisindeki sınırlarına dikkat çekmişlerdir.

Kur'an ve sünnet çizgisinden ayrılarak sapma olarak nitelendirilebilecek kimi fraksiyonlar, tasavvuf ve tarikatlar konusunda alan dışı konumundakilerin bilgi eksikliğinden kaynaklanan ön yargılar, kendilerini sûfî olarak nitelendiren ama tasavvufun mahiyeti konusunda yeterli bilgi birikimi bulunmayanlar ile son

Kur'an ve sünnet ahlâkını hayata geçirmek durumundaki Müslümanların, ihtilafa düştükleri konuları sözlü veya yazılı tartışılarken müsamaha ve itidalle hareket etmeye özen göstermeleri elzemdir.

iki yüz yıldır İslam coğrafyasındaki konjonktürel durum, tasavvuf ve tarikatlar hakkındaki değerlendirmelere kaynaklık edebilmiştir. Bu bilgi edinme kaynakları, konuyla ilgili tartışmaların ana eksenini de belirlemiş, tasavvufun meşruiyeti etrafındaki tartışmalar, neticesi kimi zaman baskı, tehdit ve hatta yasaklamalara kadar varan uygulamalara dönüşebilmiştir. Başka bir ifadeyle “Mevcuttan hareketle mübah memnu kılınmaz.” ilkesi göz ardı edilebilmiştir.

Hangi sebeple ve gerekçesi ne olursa olsun insanın fitrî yönüne dair yasaklamaların olumlu netice vermediği, günümüzde tüm dünya ölçeğinde gözlenebilmektedir. Dolayısıyla suiistimale veya dejenerasyona uğradığı düşünülen bir yorum biçimi konusunda yapılacak temel uygulama, eğitim ihtiyacının giderilmesidir. İşte bu ihtiyaçtan hareketle biz de lisans eğitimleri sonrası gerek gündelik gerekse iş yaşamlarında tasavvuf ve tarikatlara dair sorulara muhatap konumundaki İlahiyat Fakültesi öğrencilerimizin ağırlıklı olarak karşılaşılabilecekleri soru ve sorunlara sağlıklı çözümler üretmelerinde onlara katkı sağlamayı hedefledik.

Bu çerçevede, 2011-2015 yılları arasında Hitit Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde eğitim gören yaklaşık yedi yüz elli İlahiyat Fakültesi öğrencimizin görüşüne başvurduk. Dönem başında, henüz tasavvuf dersleri işlenmeden

önce tasavvuf ve tarikatlarla ilgili merak ettikleri, dönem sonunda ise böyle bir çalışmada yer almasının kişisel ve mesleki yaşamında faydalı olacağını düşündükleri soruları bir araya getirdik. Yaklaşık seksen sorudan yine anketle belirlediğimiz en çok merak edilen kırk dört meseleyi ilk planda ele alıp değerlendirdik. Benzer yöntemi, terim ve özlü sözlerin tespiti için de uyguladık. Zengin bir terminolojiye sahip tasavvufi kavramlar ve özlü sözlerden anlamı dışında kullanılanlar ile yanlış algıya sebebiyet verebilecek nitelikte olanları tercih ettik. Tespit edilen soruların cevaplandırılmasında temel tasavvuf kaynaklarından, günümüz çalışmalarından ve öğrencilerimizin konuyla ilgili lehte-aleyhteki değerlendirmelerinden faydalandık.

Tasavvufi meselelere dair böylesi bir çalışmada karşılaştığımız zorluklardan biri, ele aldığımız konuların her birinin kapsam ve sınırlılıklarının belirlenmesiydi. Zira kimi konular hakkında sadece tasavvuf alanında değil, diğer disiplinlerce de birden fazla makale, tez ve te'lif eser bulunmaktaydı. Konuların her birini detaylarıyla incelemek, böylesi bir çalışmanın sınırlarını aşacağından, öğrencilerimizin konuyla alakalı ilk elden bilgi ihtiyacını karşılamak üzere, “Efrâdını câmî, ağıârını mânî.” prensibi göz önünde bulundurmaya çalıştık.

Hedef kitlemiz İlahiyat Fakültesi öğrencileri olmakla birlikte tasavvufu ilgili mevzuları merak edip de ıstılaha aşına olmayanlar

için bazı terimlerinin sözlük ve terim anlamına dipnotlarda yer verdik. Konuların tasnifinde bütünlüğü ve tasavvufun tarihi sürecini göz önünde bulundurmaya çalıştık. Farklı başlıklar altında ele alınabilecek konuları, tekrara düşme kaygısıyla sadece bir başlık altında inceledik. Ele alınan konularla alâkalı hadislere başvurulurken tahrîç ve değerlendirmesinde sahih kaydı bulunanları referans kabul ettik. Eserde öğrencilerimizin merak ettikleri mevzuları bölümlere göre şöyle kategorize ettik.

Birinci bölümün “Tasavvuf ve Tarikata Dair Meseleler” başlığı altında; Tasavvuf nedir?, Tasavvuf, ayrı bir din midir?, Kur’an’da ve hadislerde tasavvuf kavramı yer almakta mıdır?, Sûfî müelliflerin hadisleri kullanım şekli hakkında neler söylenebilir?, Hicri ilk iki asırda insanların zühde ve tasavvufa yönelmelerinin sebepleri nelerdir?, Ruhbanlık ve tasavvuf aynı şey midir?, Tasavvufta akıl ve kalp ilişkisi hakkında neler söylenebilir?, Tasavvufun diğer ilimlere göre geç teşekkül etmesinin sebepleri nelerdir?, Tasavvuf ve tarikat arasındaki farklar nelerdir? Tarikat-şeriat ilişkisi konusunda neler söylenebilir? Tekke ve zâviyeler hangi ihtiyaçtan doğmuştur?, Tarikat çeşitliliği neden kaynaklanmaktadır? Tarikatların Benzeşen ve ayrılan yönleri nelerdir?, 5. Tarikat ile cemaat bir midir? Sorularına yer verdik.

İkinci bölümün “Manevî Eğitime Dair Meseleler” başlığı altın-

da; Tarikatların eğitim yöntemleri nelerdir?, Tarikata intisap, herkes için gerekli midir?, Tarikata giren âhirette kurtuluşu garantilemiş midir?, Tarikata girmek isteyene ne tür tavsiyelerde bulunulabilir?, Zikir çeşitleri nelerdir? Bu çeşitlilik neden kaynaklanmaktadır?, Tarikatlar cehrî ve hafî zikir yöntemlerini Allah Resül’ünün (s.) hangi uygulamalarına dayandırır?, Tarikatlarda sâlike verilen vird sayısı neye göre belirlenmektedir? Sorularını ele aldık.

Üçüncü bölümde, “Mürîd ve Mürşide Dair Meseleler” başlığı altında; Kâmil ve mükemmil bir mürşidin ne tür özelliklere sahip olması beklenir?, Ricâlu’l-gayb ne demektir?, Kişi, herhangi bir tarikatın seyr ü sülûk yöntemini kendi başına ya da kitaplardan okumak suretiyle uygulayabilir mi?, Hz. Musa ve Hızır (as.) kıssası şeyhe teslimiyette ölçü olur mu?, Şeyhe teslimiyetteki ölçü nedir?, Birden fazla mürşide bağlanılabilir mi?, Mürîdin, manevî eğitimi süresince mürşidinin yanında bulunması gerekir mi?, Rabıta nedir, ne değildir?, Tevessül şirk midir?, Şeyh, mürîdin her halinden haberdar mıdır?, Mürşidin himmet ve tasarrufta bulunması ne demektir?, Teberrük nedir, ne değildir?, Türbe ziyaretlerinde ölçü nedir?, Tasavvufta kadının yeri nedir? Sorularına cevap aradık.

Dördüncü bölümde “Tasavvufi Kavramlar ve Özlü Sözler” başlığı altında öncelikle aşağıdaki kavramlara yer verdik:

Fenâ ve bekâ ne demektir? Vecd ve cezbe nedir? Aralarındaki farklar nelerdir?, Telvin ve temkin ne demektir?, Vahdet-i vücud ne demektir? Vahdet-i şühuddan farkı nedir?, Keşf ve ilhâmın tasavvuftaki yeri nedir? Keşf ve ilhâmın herhangi bir kontrol mekanizması var mıdır?, Rüyanın tasavvuftaki yeri nedir?, Kerâmet ne demektir?

Aynı bölümde değerlendirdiğimiz özlü sözler ise şunlardır: “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.”, “Mürîd, şeyhine gassal elindeki meyyit gibi teslim olmalıdır.”, “Bir lokma, bir hırka.”, “Bütün tarikatların sonu, Nakşbendîliğin başıdır.”

Bir bakıma moderatörlük neticesi ortaya çıkan bu uzun soluklu çalışmanın sonuç kısmını bir bütün halinde paylaşmak istiyoruz.

“Tasavvuf ya da genel adıyla mistisizm, din gibi insanın fitrî bir yönüdür. Kimilerinde bu yön baskın çıkıp davranışsal boyuta geçerken kimileri için bu yoğunlukta bir ihtiyaç arz etmemektedir. Hz. Peygamber’in dünya-âhîret saadeti için muhataplarının durumuna göre farklı farklı tavsiyelerde bulunuşu da bu duruma işaret etmektedir. Nitekim bazı sahabeler farz ibadetlerle yetinirken bazıları dini daha derûnî boyutta yaşama eğilimi göstermişlerdir.

Benzer durum tüm ilim ve sanat dalları için de geçerlidir. Herkes bir sanat veya edebiyat dalıyla ilgilenebilir. Kişinin bir ressam, müzisyen ya da edebiyatçı olarak nitelendirilebilmesi için yaratılı-

şından gelen potansiyelini gün yü- züne çıkarması beklenir.

Tasavvufu diğer ilim dalların- dan ayıran ve tartışılan bir mevzu haline getiren yönlerden biri, onun suistimale çok daha açık olmasıdır. Zira tasavvufi eğitim sevgi, güven ve teslimiyet üzerine oturmaktadı- r. İşte bu unsurların sınırları konu- sundaki bilgi eksikliği, konuyla ilgili karşılaşılan sorunların temel sebebidir.

Aslında, sufilerin tasavvuf tanı- mı, konuyla ilgili tartışmalara ışık tutacak niteliktedir. Buna göre ta- savvuf, İslam'ın ruh hayatı ve İslam peygamberinin şahsında temsil ettiği manevî otoritenin kurum- sallaşmış ve günümüze kadar yay- gınlaşarak gelmiş şeklidir. Konusu marifetullah; gayesi sâlikleri ihsân denilen Allah'ı görüyormuşçasına kulluk şuuruna erdirmek, Kur'an'ı Allah Resülü'nün (s.) yaşadığı gibi yaşamaya çalışmaktır. Dolayısıyla tasavvuf bir din değil, ait olduğu İslam kültürü içinde kendine has yöntemlerle insanı kemâle erdir-meyi hedefleyen kurumlaşmış ya- pıya sahip bir sistemdir.

Dini, ihsan boyutunda yaşamayı hedef edinen tasavvufun hüma- nizm, yoga, meditasyon gibi tecrü- belere indirgenmesi, onun özün- den uzaklaştırılmasıdır. İslam asıl, İslami yaşantının uygulanmasını, insanın kâmil manada mü'min ol- masını, kesretten vahdete ulaşma- yı hedef edinen tasavvuf ise fer'dir.

Kur'an ve hadislerde istilâh an- lamıyla tasavvuf ve tarikat kelime-

leri geçmemektedir. Bu durum, bir disiplinin İslam dışı olduğu anla- mına gelmez. Zira fıkıh, hadis, tef- sir, kelâm gibi ilim dalları da İslam toplumunun içinde bulunduğu şartlardan dolayı bu alanlardaki ihtiyacı karşılamak üzere yöntem, terminoloji ve literatürleriyle son- radan teşekkül etmişlerdir. Hatta Kur'an'ı okuma usulü diyebileceği- miz tecvid bile sonradan oluşmuş bir ilimdir. Dolayısıyla bir şeyin İs- lam'dan olup olmaması hususun- daki esas kriter, onun aynı kelime- lerle ve terim anlamıyla Kur'an'da veya hadislerde geçmesi değil, nass ve sahih rivâyetlerin ifade ettiği anlama, gerçekleştirmeyi amaçladığı hedeflere uygunluktur.

Tasavvufla ilgili tartışmaların bir diğer nedeni, onun diğer ilim- lere göre geç teşekkül etmesidir. Bunun temelde iki nedeni vardır. İlki tasavvufun, farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaşan İslam dünyasında diğer ilim dalları (fi- kih, kelam ve hadis) gibi acil çö- züm bekleyen sorunlarının bu- lunmayışıdır. İkincisi ise tasavvuf terminolojisinin nazari ilimlerden farklı olarak tecrübeye de bağlı oluşudur. Başka bir ifadeyle, bilgi edinme yöntemlerindeki farklılık ve dönemin sosyo-kültürel yapısı onun geç teşekkülünün nedenleri arasında sayılabilir.

Tasavvuf, aynı zamanda bir ah- lâk ilmi olması hasebiyle İslam fi- lozoflarınca diğer ilimlere referans konumunda, bir çatı ilim olarak da nitelendirilmiştir. Tasavvuf ve diğer ilim dalları, birbirini tamamlayan

bir bütündür. Buna işaret babında "Tefakkuhsuz tasavvuf, -yani za- hiri ilimler olmaksızın tasavvufa yönelmek- insanı zındık yapar, ta- savvufsuz tefakkuh ise insanı fâsık yapar." ifadesi kullanılmıştır.

Şeriat, tarikat, hakikat, marifet şeklindeki kategorizasyon, tasav- vufun uygulamalı bir ilim şekli oluşuna da dikkat çekmektedir. Birer eğitim kurumu hüviyetini ka- zanan tekkeler, tasavvufun kurum- laşmış şekli kabul edilen tarikatlar vasıtasıyla insanların meslek ve yaş gruplarına, yaşadıkları bölgelere, ruhi eğilim ve kültür düzeyle- rine, içinde buldukları bölgenin sosyo-kültürel durumuna göre yö- neldikleri mekânlara dönüşmüştür.

Dini daha derûnî boyutta ya- şama arzusunun sadece tarikatlar vasıtasıyla gerçekleştirilebileceği- ni iddia etmek de doğru bir tespit sayılmaz. Zira bu, aynı zamanda bir meşrep meselesidir. Böyle bir ih- tiyaç hissetmeyenler için Kur'an'a ve sünnete ittiba yeterlidir. Kaldı ki tarikata girsin ya da girmesin peygamberler ve onların müjdele- dikleri dışında hiç kimsenin imanla vefât garantisi bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle salt bir tarikat ya da cemaate mensubiyetle, kişi- nin akıbeti hakkında emniyet hissi uyandırılmamalıdır. Bu izah, tari- katlara mensubiyetin dine aykırı ya da bu kurumların faydasız olduğu şeklinde de yorumlanmamalıdır.

Tarikatlardaki manevî eğitimin sevgi, güven ve teslimiyet üzere gerçekleştirilmesi, mürid-mürşid ilişkisine dair âdâbı da şekillendir-

miştir. Şeyh gözetimindeki manevî eğitim, beslenme uzmanı kontrolündeki diyetle ya da antrenör gözetimindeki egzersizlere benzetilebilir. Bireylerin cinsiyeti, kan değeri, ağırlığı, yaşı vb. etkenler, söz konusu uygulamalarda belirleyici unsurlardır. Kişi elbette kendi başına da diyet ya da spor yapabilir. Herhangi bir bilgi sahibi olmadan faydalı zannettiği bazı yanlış uygulamalar, bireyin vücuduna, metabolizmasına zarar verebilmektedir.

Dini derunî boyutuyla tarikat bünyesinde yaşamak isteyenler için farklı eğitim yöntemleri uygulanmıştır. Müridin mürşidinin yanında eğitim görmesinin faydaları kabul edilmekle birlikte, müridlerin tamamının şeyhlerinin dizinin dibinde eğitim görmediği de bir vakıdır. Şeyhler, farklı bölgelerdeki müridlerini eğitmek için yetiştirdiği halife ve vekillerini göndermişler veya müridleriyle mektuplaşmışlardır.

Manevî eğitimde kullanılan bir diğer yöntem rabıtabdır. Rabıta insanın rol-model ihtiyacının müspet, yapıcı ve kâmil şahsiyetlere kanalize edilerek menfi yönelişlere engel olunmasıdır. Şeyhinin yanında takındığı edebi yalnız iken de sürdürmesi, nihâyetinde, "Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir."¹ âyetinin kişinin her ânına

¹ el-Hadîd, 57/4.

yansıması beklenir. Bu aşamaya gelen müridin tekrar mürişidine rabita yapması uygun görülmez.

Rabita ile alâkalı bir diğer tartışma konusu ise tevessüldür. Allah'a O'nun isim ve sıfatlarıyla, sâlih amellerle, Allah Resülü (s.) ve sâlih kişilerle tevessül konusunda ulema ittifak halindeyken vefât etmiş kişilerle, zaman ve mekân ile tevessül konusunda ihtilafa düştükleri görülmektedir. İhtilafa düşülen tevessül çeşitlerinde şu iki nokta kerâhete illet olarak ileri sürülmektedir:

Allah'tan başkasını mutasarrıf görüp kendisiyle tevessül edilene dua ederek ulûhiyet atfetmek,

Vefâtlarından sonra peygamberlerin ya da sâlih kulların Allah üzerinde bir hakkı olduğunu iddia etmek.

Aslında bu iki illet, sadece ihtilafı olan tevessül çeşitleri için

değil, üzerinde ittifak edilen tevessül çeşitleri için de ileri sürülebilir. Yani sâlih amellerle tevessülde de peygamberlerden hayatta iken dua istemekte de vasıtayı putlaştırmak veya Allah üzerinde hak iddia etmek gibi bir durum söz konusuysa böyle bir tevessül anlayışı da caiz olmayacaktır. Allah Resülü (s.) hayattayken de irtihalinden sonra da yegâne mutasarrıf Allah'tır. Bu bakımdan ilk üç çeşit tevessülde ittifak edilirken diğerlerinin kabul edilmemesinde böylesi bir illetin öne sürülmesi pek tutarlı görünmemektedir. Sufiler, tevhid hassasiyeti taşıdığına ve yegâne mutasarrıfın Allah olduğu şuuruyla yapıldığında, bahsi geçen tüm tevessül çeşitlerinin Allah'a yakınlığa birer vasıta olduğunu ileri sürerler.

Mürid ve mürişid arasındaki sevgi bağı, "Şeyh uçmaz mürid uçurur." söylemiyle de dile getirilen abar-

tılı yorumlara da sebebiyet verilebilmektedir. Şeyhin, müridin her halinden haberdar olması gibi bir anlayış bu yorumlar arasında gösterilebilir. Peygamberler için bile böylesi bir tasarruf ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleşir. Yakup (a.s.) oğlunun kokusunu Mısır'dan almış, yakınındaki kuyuda olduğu halde onun kokusunu hissetmemiştir. Hz. Ömer (r.a.), Sâriye'nin durumundan bir aylık mesafeden haberdar olduğu halde, yanı başındaki katilinden haberi olmamıştır. Benzer şekilde sâlih zatlar da müridlerinin hallerine muttali olabilirler ama bu lütf ve ikramın şeyhten değil, Allah'tan olduğunun bilinmesi elzemdir.

Salih zâtların eşyalarının teberrüken saklanması, türbe ziyaretleri gibi hususlarda insanların yanlış anlamaya varabilecek bazı tavırları da söz konusu olmaktadır. İyiliği emir, yanlıştan sakındırma bâbında dini açıdan problemlili olduğu düşünülen hususlara yönelik uyarılarda bulunulurken de uygun bir dil kullanılmalıdır. İbn Teymiyye, Allah Resülü'ne (s.) hürmetinden ötürü onun kabrine secde eden bir Müslümanın tekfirle suçlanamayacağını ama ona, bunun kerâhetinin anlatılması gerektiğini belirtir. Zira türbede dua eden bir mü'minin hangi anlayışla, maksat ve niyetle dua ettiğini başkaları bilemez. Me-seleye dışardan bakanların görevi, onun bu hâlini hüsn-i zan kuralına göre yorumlayıp şirk veya küfür saymamaktır.

İnsanın mistik yönünün suistimal edilebildiği gerçeğinden hare-

ketle, kötü niyetli kişilerin taciz ve sömürülerine maruz kalmama, ehil olmayan kişi ve tarikatlardan uzak durma konularında mürid adaylarına da sorumluluklar düşmektedir. Dinin öngördüğü kurallar ve içinde yaşanan toplumun örf ve âdetinde suizanna, fitneye, dedikoduya sebebiyet verebilecek tavırlardan sakınmak elzemdir.

Benzer yaklaşım, tasavvuf terimleri ve özlü sözleri için de geçerlidir. Uygulamalı bir ilim dalı olması hasebiyle tasavvuf terminolojisine vâkıf olmak, aynen ilaçların içeriğini bildiren prospektüslerde olduğu gibi bir eğitim sürecini ve âşinâlığı zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple terimlerin ve özlü sözlerin lafzî anlamlarından yola çıkarak değerlendirmelerde bulunmak bizi her zaman doğru sonuçlara götürmeyecektir.

Tasavvuf terminolojisinde birbirine zıt gibi görünen kavramlar, hakikatin farklı açılardan görünümünden, farklı makam ve mertebelerde söylenişinden ibarettir. Tasavvufun, “Günahını unutmamandır.” şeklinde ifade edilmesi gibi, “Tasavvuf, günahını unutmandır.” tanımı da doğrudur. Zira ilki seyr ü sülûkün başlangıcındaki sufileri kapsarken ikincisi, her an Allah’ın huzurunda bulunma şuuruna ermiş kişi için konsantrasyonunu bozma anlamına gelecektir.

Sonuç itibariyle ilim, çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Akıl, ilimde bir noktaya kadar tek başına işlev

görür. İlim, sadece duyular, nazariyat ve rivâyetle elde edilen zahiri bilgiden ibaret değildir. Sûflere göre keşf ve ilhâm denilen akıl ve kalp birlikteliğiyle maruz kalınan, marifet ya da hakikat denilen bir bilgi çeşidi daha vardır ki sufilere göre asıl olan budur.

Keşf ve ilhâm, müridin seyr ü sülûk yolunda farz ve nafilere devam, çile ve mücâhede ile ortaya çıkabilen tecrübî bilgilerdir. Bu durum, televizyon vericisinin sinyallerini almak amacıyla alıcının ortam ve şartlarının oluşturulmasına benzer. Keşf ve ilhâm, mücahade ve riyazet sonucunda meydana gelebilirse de her hâlükârda Allah’ın kuluna bir iltifatı kabul edilir. Diğer yandan sûfînin, nefis tezkiyesi ve kalp safâsı ile kendini bu iltifata hazır duruma getirmedeki esas gayesi, keşf ve ilhâma mazhar olmak değil, kulluktur.

Benzer durum rüya konusu için de geçerlidir. Tasavvufî düşüncede rüyanın marifet, hikmet, vaaz, irşad, uyarı vb. açıdan bilgi değerine haiz olduğu kabul edilir. Tarikatlarda rüyalar, kişinin iç âlemini, bilinçaltını teşhis ile doğru manevî eğitim yönteminin uygulanması açısından seyr ü sülûkün bir parçası olarak görülmüştür. Rüyalar Kur’an ve sünnet ekseninde kategorize edilip rüya ile bilgi edinmenin uygulanabilirliği noktasındaki sınırları belirlenirken rüyayı tabir etmek, sâlikin manevî eğitiminden sorumlu müşîdin görevleri arasında sayılmıştır.

Sonuçta, İslam mistisizminin temsilcileri konumundaki sufiler, suistimallerin önüne geçmek adına bir ilim dalı olarak teşekkülünden, manevî eğitim yöntemlerine kadar geniş bir yelpazede tasavvufun Kur’an ve sünnet çizgisindeki sınırlarına dikkat çekmişlerdir. Bütün bunlara rağmen yine kendini sufi olarak nitelendirenlerin yanlış uygulamaları ve içinde bulunulan dönemin siyasi, sosyal, dini ve kültürel açıdan konjonktürel durumu, tasavvufu ilgili tartışmaların, sorgulamaların günümüze kadar canlılığını korumasını beraberinde getirmiştir.

Bir ilim dalını, savunduğu fikirleri ve kurumlarını sorgulamak, onun kendi iç dinamiklerini harekete geçirerek dejenerasyona direnç göstermesi açısından elbette ki önemlidir. Bu sorgulama, insanın fitrî bir yönünü tamamen reddetme gibi bir ön kabulden hareket ederse bu durumda ihtilaf rahmete değil, tefrikaya dönüşecektir. Dolayısıyla hayatının her aşamasında olduğu gibi sosyal ilişkilerde de Kur’an ve sünnet ahlâkını hayata geçirmek durumundaki Müslümanların, ihtilafa düştükleri konuları sözlü veya yazılı tartışılarken müsamaha ve itidalle hareket etmeye özen göstermeleri elzemdir.

Soru-cevap tarzında te’lif ettiğimiz çalışmamızı, cevabını okuyucularımıza bıraktığımız bir soruyla bitirmek istiyoruz.

“Acaba tasavvuf olmasaydı ne olurdu?”

Lise Gencligi ve DİN

Nefide YÜCE

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Din Sosyolojisi
Doktora Öğrencisi

Toplumlar gençlik ruhuyla canlılıklarını korur, gelişir ve ilerlemesini gerçekleştirir. Çünkü gençlik denince akla kuvvet, çalışkanlık, zindelik, cesaret, heyecan ve enerji gelir. Gençlik ruhunun canlı tutulabilmesi ise gençlerin kendi kimlikleri ile mutlu, üretken ve bilinçli olarak yetiştirilmesine bağlıdır. Gençlik dönemi sıkıntılı bir süreçmiş gibi gözükse de aslında kişilerin yaşamlarına yeni anlamların katıldığı, bedensel, toplumsal ve ruhsal olgunlaşmanın yaşandığı bir süreçtir. Lise gençliği-

Gençlerin kendi toplumuna yabancılaşmaması için öncelikle çok kaliteli bir eğitim almaları sağlanmalıdır. Bu eğitim sürecinde gencin milli ve manevi değerlerle donatılmış, sağlam karakterli, bilgili, idealist, ufku açık, insana, doğaya ve olaylara duyarlı, güncel sorunları takip eden bireyler olarak yetiştirilmelerine özen gösterilmelidir.

nin ortalama 15-18 yaş aralığında olduğu düşünülürse; bu dönemin kişinin eğitim-öğretim hayatında en aktif olduğu, zihni melekelerinin daha iyi çalıştığı, enerjisinin doruğa çıktığı bir dönem olduğu söylenebilir.

Tarihsel süreçte hem dinler hem de düşünce akımları gençlere özel bir yer vermiştir. İslam dininde de gençlerin çok önemli bir yeri vardır.

Kur'an-ı Kerim'de gençler ve gençlik için "fetâ" kavramı kullanılır. Genç anlamına gelen fetâ, bülûğ yaşı ile olgunluk arasındaki ilk gençlik yıllarına denir.¹ Fetâ kökünden gelen fütüvvet; gençlik, kahramanlık, kerem, cömertlik anlamlarını içermektedir.

Kur'an'da bazı peygamberlerin sadece yaptıkları görevlerdeki başarılarından değil, genç yaşlarına rağmen örnek şahsiyetleri, güzel ahlakları ve samimiyetleri sıklıkla vurgulanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de gençlik dönemindeki mücadeleleriyle örnek verilen, tevhit mücadelesiyle öne çıkan Hz. İbrahim'dir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim için Allah'ın dostu, vefalı, dürüst, ağırbaşlı, O'nun rızasını gözeten, samimi bir müslüman ve Yüce Allah'a yönelen bir "hanif" idi² ifadeleri kullanılmıştır. Kur'an'da örnek verilen gençlerden biri de Allah'a teslimiyetin güzel bir örneğini gösteren Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'dir. Hz. Musa ve Hz. Süleyman'ın da gençlik dönemindeki mücadelelerinden bahsedilir. Hz. Musa Kur'an'da, bir genç olarak sorumluluk bilinci, hassasiyeti, mazlumdan yana olan tavrı ile öne çıkmaktadır.³ Hz. Süleyman ise bütün maddi olanaklara sahip olmasına rağmen, Yüce Allah'ın yolundan ayrılmayan dürüst, samimi, kibirlenmeyen ve şükreden bir genç olarak örnek gösterilir. Kur'an-ı Kerim'de örnek verilen gençlerden biri de Mısır'da putperestliğin yerine tevhit inancının kabul edilmesini sağlayan Hz. Yusuf'tur.

İlk gençlik yılları gelecek kaygılarının belirginleştiği, daha dünyevî ve somut hedeflere yönelindiği ve bu nedenle hayatın en az dindar olunan safhası olarak görülebilmektedir.

Kur'an'da genç peygamberler yanında gençlik yıllarında Allah'a inandıkları için zamanın hükümdarları tarafından yapılan baskılara boyun eğmeyen örnek gençlerden de bahsedilir. Kur'an'da "ashab-ı kehf" yani "mağara arkadaşları" olarak söylenen gençler de örnek gençler olarak verilir. Bu gençlerden "yiğit gençler" olarak bahsedilmektedir.⁴

Kur'an'da sadece genç erkeklerden değil, genç kadınlardan da bahsedilmektedir. Genç kadın-

lardan en dikkat çeken kişi muhakkak Hz. Meryem'dir. Kur'an'da "ıffetini korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi.) Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve Rabb'inin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi."⁵ İfadesi kullanılırken onun bir genç kız olarak yaptığı her işte Allah'a bağlılığı, samimi inancı ve her zaman Allah'a yönelmesi örnek gösterilmiştir.

Hz. Muhammed (S.A.V) ve Genç Sahabeler

Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'i Müslümanlara "üsve-i hasene"⁶, diğer bir ifadeyle rol-model olarak takdim etmektedir. Bir genç olarak Hz. Muhammed'i anlayabilmek için öncelikle içinde yaşadığı topluma bir göz atmak gerekir. Hz. Muhammed'in gençlik yıllarında yaşadığı toplumun büyük bir kısmı tek tanrı inancından uzaklaşmış müşrik bir toplumdur. Hz. Muhammed şirk ve cahiliye âdet ve geleneklerini reddetmiş, haniflik yani tek Allah inancı üzerine yaşamayı tercih etmiştir. Hem çocukluk hem de gençlik döneminde hiçbir zaman putlara tapmamış, onlar için kesilen kurban etlerinden yememiştir.⁷ Gençlik yıllarında da güzel ahlakı ve doğru davranışları ile öne çıkan Hz. Muhammed, iyi huylu, güler yüzlü, tatlı dilliydi. Güzel sözler söyler, yardıma muhtaç olanlara yardım eder, kimseyi incitmez ve rahatsız etmezdi. Aşırılıktan uzak durur ve her zaman orta yolu tercih ederdi.

Herkesine eşit yaklaşırdı. Kendi yaşadığı dönemde insanların sıklıkla kullandıkları içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklardan daima kaçınırdı. Aile büyüklerine her zaman saygılı davranır ve vefa gösterirdi. Çalışarak aile bütçesine katkıda bulunan bir gençti. Hz. Muhammed genç yaşında olmasına rağmen oldukça duyarlıydı ve özellikle de hak ve adalete çok önem verirdi. Daha yirmi yaşlarındayken Mekke'de kurulan "hılfu'l-fudul" yani "erdemliler topluluğuna" katılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu yönüyle duyarlı bir genç olarak Mekke'de zayıf ve kimsesizlerin hak ve hukuklarını savunmak, adaleti sağlamak ve zulme son vermek için kurulan bu topluluğun bir üyesi olmuş ve ona göre hareket etmiştir.⁸ Hz. Peygamber bu yönüyle günümüz gençlerine sosyal sorumluluk gerektiren durumlarda alacakları tavırlar konusunda da güzel bir örneklik teşkil etmektedir.

Hz. Muhammed peygamberlik görevi boyunca gençlere güvenmiş, onları cesaretlendirmiş, yol göstermiş ve gençlerin enerjisini doğru yönde kullanmalarına öncülük etmiştir. İslam tarihine bakıldığında Hz. Peygamber'in davetine cevap verenlerin önemli bir kısmının gençlerden oluştuğu görülmüştür. İslam tarihi ile ilgili kitaplar incelendiğinde otuz beş yaş ve üzerindeki müslümanların sayılarının oldukça az, geri kalan çoğunluğun ise otuz yaşın altındaki gençler olduğu görülür. Ör-

neğİN Hz. Ali 10, Abdullah b. Ömer 13, Zeyd b. Harise 15, Abdullah b. Mes'ûd ve Zübeyr b. el-Avvâm 16, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Erkam b. Ebi'l-Erkam ve Sa'd b. Ebi Vakkâs 17, Mus'ab b. Umeyr 18 yaşlarında İslam'ı kabul edip müslüman olan gençlerden bazılarıdır.⁹ Bu sahabeler arasında yaşları 15,16,17,18 olan ve günümüzdeki lise gençlerinin akranları diyebileceğimiz sahabe gençler de yer almaktaydı.

Genç Müslümanlar arasında sadece erkekler değil, genç kız ve hanımlar da vardır. ÖrneğİN Hz. Ömer'in kız kardeşi Hz. Fatıma, Hz. Ebu Bekir'in kızları Hz. Esmâ ve Hz. Aişe sadece birkaç örnektir.¹⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında yetişmiş ve bazı özellikleriyle öne çıkmış yüzlerce genç sahabe-den bahsedilmektedir. Bilgeliğİ ve kahramanlığı ile nam yapan Hz. Ali İslam'ı bilme, anlatma ve yorumlama konusunda bilge, İslam'ı savunma konusunda kahraman bir genç olmuştur. Mus'ab b. Umeyr (r.a.) 18 yaşlarında müslüman olmuş ve varlıklı bir aileden gelmesine rağmen birçok konforundan vazgeçmiş ve İslam'a davette çok önemli görevler üstlenmiştir. Mus'ab b. Umeyr (r.a.), İslam'ın ilk genç öğretmeni olma özelliğİyle ön plana çıkmıştır. Üsâme b. Zeyd (r.a.) zeki, iffetli, alçak gönüllü, takva sahibi, hak ve hukuka riayet eden, sevilen İslam tarihinde ordu komutanlığı denince ilk akla gelen genç sahibidir. Muaz b. Cebel (r.a.) İslam tarihinde Kur'an bilgisi,

si, İslam'ı yorumlamadaki becerisi ve yöneticiliğİ ile öne çıkan genç bir sahabe idi. Hz. Peygamber'den (s.a.v.) iki yüze yakın hadis rivayet ettiğİ.¹¹ bilinmektedir. Genç erkek sahabeler yanında Hz. Muhammed'in yanında genç kadın sahabeler de önemli görevler üstlenmişlerdir. Hz. Aişe zeki ve ezber yeteneğİ ile öne çıkmış kadın sahabelerdendir. Hz. Muhammed'in yanında yetişmesi onu önemli bir hadis alimi yapmıştır. Hz. Aişe (r.a.), Hz. Peygamber'in döneminden itibaren kadınların eğitim ve öğretimiyle çok yakından meşgul olmuştur. Ondandır dinleyen ve hadis nakleden pek çok kadın¹² sahabe olduğİ da bilinmektedir.

Hz. Muhammed'in Gençlere Yaklaşımı

Hz. Peygamber (s.a.v.) gençlere ayrı bir önem vermiş ve onlarla güzel bir iletişim kurmuştur. O, gençlere sadece görev vermekle kalmamış, aynı zamanda inançlı, ahlaklı, iffetli bir gençlik oluşturmak için de gayret etmiştir. Bundandır dolayı her fırsatta dile getirdiğİ "Hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Rabb'inin arşının gölgesinde barındırılacaklar arasında, Rabbine kulluk ederek tertemiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genci"¹³ sözleri ile gençlere yol göstermiştir. Hz. Muhammed'in bir peygamber, bir eğitimci, örnek bir insan olarak gençlere yaklaşımı, problem çözme yöntemi, olaylar karşısındaki tutumu bütün insanlık için örnek

Lise gençliğı ebeveynlerine ve eğitimcilerine göre teknolojiyi daha iyi kullanmakta ve sanal ortamda dolaşmayı sevmektedir.

olmuştur. Ayrıca Hz. Muhammed, gençlere çok önemli görevler vererek onların çalışkanlık, zindelik, dinçlik, cesaret, heyecan, kuvvet ve enerjilerini kimi zaman ilim tahsil etmeleri yönünde, kimi zaman stratejik görevleri tamamlamalarında veya kimi zaman da kendisinden daha tecrübeli ve yaşça büyük komutanların olduğİ orduların başında görevlendirerek göstermelerini sağlamıştır. Hz. Peygamber gençlerin yaşadıkları kişisel sorunlarla da yakından il-

gilenmiş ve yapıcı çözümler getirmişti. Hz. Muhammed döneminde çevresindeki gençlerde aşırı eğilimi olan gençlere rastlanıyordu. Dini duyarlılıkları son derece güçlü olan bu genç insanlar aşırı zühde varan dini yorum ve uygulamalar içerisinde bulunabiliyorlardı. Hz. Peygamber bunlarla yakından ilgilenmiş onları kırıp gücendirmeden anlayış ve hoşgörü içinde bu tutumlarından vazgeçmeleri konusunda kendilerini uyarmıştır. Günümüzde de gerek arkadaş çevreleri gerekse sosyal medya aracılığı ile aşırı eğilimli gruplarla olan iletişim nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşayan ve aileleriyle çatışan gençlerle karşılaşmak mümkündür. Bu gibi durumlarda hemen gence yüklenip onunla çatışmaktansa Hz. Peygamberin yaklaşımında olduğu gibi onları anlamaya çalışarak ve incitmeden problemin giderilmesine yardımcı olmak daha uygun olacaktır.

Günümüz Lise Gençliği ve Din

Lise gençliği gelişimsel açıdan bakıldığında ilk ergenlik yılları olarak adlandırılan bir dönemde yer almaktadır. İlk gençlik yılları gelecek kaygılarının belirginleştiği,¹⁴ daha dünyevî ve somut hedeflere yönelindiği ve bu nedenle hayatın en az dindar olunan safhası¹⁵ olarak görülebilmektedir. Aynı zamanda bu dönem dinî şuurun uyanması yanında dinin sorgulandığı ve bunun sonucunda kişinin bütün hayatını etkileyecek olan

Gençlik, Nurettin Topçu'nun deyişiyle geleceğin tohumudur ve bu tohumun özüne bakarak yarımları tahmin etmek hiç de zor değildir.

inanç ve tutumların kabul edildiği veya reddedildiği karar safhasını da içermektedir.¹⁶ Gençlik çağının başı olan ergenlik, dini açıdan da sorumluluğun başladığı bir dönemdir. Kimlik oluşturmada en kritik dönemin gençlik çağı olduğu¹⁷ düşünülürken günümüz lise gençliğinin dinî inançlarıyla dünyevî zevkleri arasında sıkışmış, kimlik ve değer krizi yaşadıklarını

söylemek mümkündür. Lise gençliğinin din anlayışının şekillenmesinde aile, çevre, akran grubu, sosyal medya gibi birçok etmen sayılabilir. Günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte dijitalleşme ve sanallaşma gençlerin gündelik yaşamlarında ve ilişkilerinde etkisini giderek artırmaktadır. Lise gençliği ebeveynlerine ve eğitimcilerine göre teknolojiyi daha iyi kullanmakta ve sanal ortamda dolaşmayı sevmektedir. Liseli gençler eylemlerinden haz almak, hayatı hızlı yaşamak ve farklı deneyimleri tecrübe etmek istemektedir. Son yıllarda tüm dünyada kişilerin yaşamının önemli bir parçası haline gelerek farklı bilgi, bakış ve düşüncelerin internet üzerinden paylaşılmasına imkân sağlayan sosyal medya uygulaması¹⁸ gençleri yeni kavramlarla tanıştırmaktadır. Gençler sos-

yal medya paylaşımları ile birçok dini konuya şüphe ile yaklaşmaya başlamışlardır. Türkiye’de yapılan araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlara göre özellikle bilimsel veriler üstünden din ve Tanrı inancının sorgulanması, kötülük problemi (beklenmedik ölümler, engellilik, ekonomik yoksunluklar, bireysel acılar, tacizler, tecavüzler vs.), ateist olsa bile iyi insanların neden cennete giremeyeceği meselesi; melek, cin, şeytan gibi metafizik varlıklara eleştirel yaklaşım, büyüsel-mitik uygulamalarla kitabî din arasında yaşanan bocalamalar, diğer din ve mezheplere yönelik ilgiler, geleneksel dine yönelik tenkitler, yeni dinsel ve manevî arayışlar, duanın işlevselliği problemi vb. hususlar¹⁹ ergenlerin en çok şüphe duyduğu konuların başında yer almaktadır. Günümüz gençleri doğal olarak merak ettikleri ve şüphe duydukları konularla ilgili sorgulamalar yapmaktadır. Medyanın din ile ilgili yayınlarında kimi zaman din adına verilen bilgilerin güvenilir kaynaklara dayanmaması, kimi zaman da kitle iletişim araçlarında öne çıkan kişilerin yayın yaptıkları din hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları gençleri yanılsız sürükleyebilmektedir. Bu durum bazı yanlış dini uygulamaların gençlerin gündelik yaşamına girmesine neden olabilmektedir. Bazı yayınların ise dini olayları ön yargılı veya ideolojik olarak ele almasıyla dinle ilgili kişiler, semboller ve simgeler amacının dışında değerlendirilebilmektedir. Çünkü bu araçlar, gençlerin hayatında dini

bilgileri aktarmada ve canlandırılan karakterlerin rol-model olarak ele alınması açısından son derece önemli bir yer tutmaktadır.²⁰

Değerlendirme

Günümüz lise gençliği, sigara, içki, kumar, uyuşturucu, zina, gösterişe, zevke, eğlenceye, modaya düşkün olmak, ben merkezli, paylaşmaktan uzak, kendi değerlerine yabancı, çevreye karşı duyarsız kalmak gibi tehlikelerle karşı karşıyadır. Günümüzde küreselleşmeyle birlikte ülkeler arası sınırlar ve mesafelerin önemi azalmış, farklı kültürlerdeki gençler sosyal medya aracılığı ile birbirlerinden daha çok etkilenmeye başlamıştır. Tüketim kültürü gençlerin küresel ürünlerle tanışmasını sağlamış ve bu ürünler kendileri ile birlikte yeni değerleri de taşımıştır. Gençlerin zamanla ait olduğu toplumdaki uzaklaşması, toplumsal değerlerini benimsememesi söz konusu olmuştur. Toplumsal değişmelerin, gençliğin üstesinden gelemeyeceği kadar hızlı olması, toplumsal belirsizlik ve güvensizlik ortamı, yetişkinlerin, gençlere gerekli ilgiyi gösterememesi gibi nedenlerle gençler kendi kültürlerine yabancılaşmaya başlamıştır. Gençler bu gibi tehlikelerin yaşamlarında neleri kaybettirebileceğini hesap edemiyor olabilir. Bu nedenle onlar için birtakım tedbirlerin alınması ve onlara yol gösterilmesi en önemli görevlerdendir.

Gençlerin esas ihtiyacı olan, para ve maddi olanaklar değil, sevgi, saygı ve kabul görmedir. Genç,

Tüketim kültürü gençlerin küresel ürünlerle tanışmasını sağlamış ve bu ürünler kendileri ile birlikte yeni değerleri de taşımıştır. Gençlerin zamanla ait olduğu toplumdaki uzaklaşması, toplumsal değerlerini benimsememesi söz konusu olmuştur.

ailesi, çevresi ve eğitim ortamında aradığı değeri görmeyince asi ya da pasif saldırgan davranışlar göstererek var olma savaşına girebilmektedir. Bu durumun aslında gencin yaşam serüveninde kimlik oluşturma sürecinin bir parçası olduğu unutulmamalı ve sakın yönetilmelidir.

Gençlerin kendi toplumuna yabancılaşmaması için öncelikle çok kaliteli bir eğitim almaları sağlanmalıdır. Bu eğitim sürecinde gencin milli ve manevi değerler-

Gençlerin esas ihtiyacı olan, para ve maddi olanaklar değil, sevgi, saygı ve kabul görmedir. Genç, ailesi, çevresi ve eğitim ortamında aradığı değeri görmeyince asi ya da pasif saldırgan davranışlar göstererek var olma savaşına girebilmektedir.

le donatılmış, sağlam karakterli, bilgili, idealist, ufku açık, insana, doğaya ve olaylara duyarlı, güncel sorunları takip eden bireyler olarak yetiştirilmelerine özen gösterilmelidir. Gençlerin manevi ve ahlaki yönlerini geliştirecek eğitimler asla ihmal edilmemelidir.

Günümüzde çoğulcu/açık toplumunun bir üyesi olan ve tüm dünyayla etkileşime giren gençlerin eğitiminde kapalı toplumlarda kullanılan eğitim yöntemleri yerine yeni eğitim yöntemlerinin gerekliliği her geçen gün daha da hissedilmektedir. Gençlerin kendilerini geleceğe hazırlamaları ve

bilgi toplumunun parçası olmaları ancak iyi bir eğitimle mümkündür. Eğitimde sadece okullar değil gençlerin yaşadıkları toplum, aileler ve gencin bizzat kendisinin birtakım sorumlulukları üstlenmesi gerekmektedir.

Gençlerin dini bilgilere ulaşması da çoğunlukla artık internet aracılığıyla olmaktadır. Bu nedenle dini bilgilerin aktarılmasında medyanın doğru ve aktif kullanılması bir gereklilik haline gelmiştir. Gençleri doğru bilgiye ulaştıracak kaynaklara nasıl ulaşabileceklerini sağlayan çalışmalar yapılmalıdır.

Günümüzde değişimin hızına yetişmek gerçekten çok zor. Bu hızlı değişim gençlerin problemlerinin de hızlı bir değişime uğraması demektir. Gençler dini konularda yaşadıkları sorunların tamamını çözmeden yeni sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Ülkemizde dini otorite olarak sayılabilecek kurumların da bu hıza yetişmesi ve kendini güncellemesi gerekmektedir. Gençlerin güncel dini sorunları için güncel çözüm önerileri geliştirilmelidir. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde hem din görevlileri hem gençler hem de gençlerin ailelerine verilecek eğitimlerin önemi büyüktür. Okullarda görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretmenlerinin de güncel dini problemlerle ilgili eğitimlerle desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü lise gençliğinin önemli bir bölümünün dini bilgiyle temas ettiği tek yer okullardır. Bu da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretmenlerinin ne kadar

önemli görevler üstlenebileceğini göstermektedir.

Gençleri dinin sadece ahirete bakan yönü ile tanıştırmak yerine dinin dünyaya bakan yönü ile de tanıştırmak günümüzde bir ihtiyaçtır. Çünkü özgürlük arayışının eğlencenin hazzın ve gösterişin gençler arasında bu kadar cazip olduğu bir dünyada sadece ibadetler üzerinden din anlatmak yeterli olmayabilir. Din ile gündelik yaşam arasındaki ilişki zamanın ruhuna uygun olarak geliştirmelidir. Lise gençliği için dinin gündelik yaşamla ilişkilendirilebileceği ve doğru şekilde aktarılabilirliği ilk ve en önemli ortamlardan biri aile ortamıdır. Günümüzde gençlerin bilgiye ulaşma tercihleri değişmiştir. Geçmiş dönemlerde aile büyükleri ve çevreden bilgilenme ilk sıralarda yer alırken gençler artık internetten bilgilenmeyi daha çok tercih etmektedir. Gençler internetten öğrendikleri bilgilerden dolayı zaman zaman aile ile çeşitli çatışmalar da yaşamaktadır. Bu durum aile ile gencin bilgi alışverişini de sekteye uğratmaktadır. Bu bağlamda aile ile iletişimi zayıflayan gençlerin, her türlü zararlı alışkanlık, fikir, inanç ve düşüncelerden korunmaları gereklidir. Bu nedenle gençlere yargılanmadan fikirlerini söyleme rahatlığının verilmesi önemlidir. Gençlerle, sevgiye, güvene ve iletişime dayanan sıcak bir ilişki kurabilen aileler bu sıcak ilişki aracılığıyla önemli değerleri aktarabilirler. Gençler gelişimsel özellikleri itibarıyla uygun bir ahlaki dini değerler sistemini oluşturmak ve kendine has bir

hayat felsefesi geliştirmek ihtiya-
cında olup bir arayış içindedir. Bu
hususla yardıma ihtiyaçları vardır.
Ebeveynlerle gençler arasındaki
tutarlı, istikrarlı, açıklayıcı, çocu-
ğun istek ve ihtiyaçlarını gözeten
anamlı iletişim, gencin dini de-
ğerleri içselleřtirmesini de kolay-
laştıracaktır.

Toplumlar değerleri ile ayakta
durur ve varlıklarını devam ettirir.
Ülkemizin geleceğini inşa edecek
olan gençlerin dini değerlerini
bilen nesiller olarak yetişmesi bu
nedenle çok önemlidir. Gençlik,
Nurettin Topçu'nun deyimiyile ge-
leceğin tohumudur ve bu tohumun
özüne bakarak yarınları tahmin et-
mek hiç de zor değildir. Günümüz
lise gençliğinin olumsuz anlamda
karşı karşıya kaldıkları fikir, inanç
ve dünya görüşleri karşısında sav-
rulmaktan kurtulabilmeleri için
hem kendini yöneten hem de de-
netleyen, bağımsız kararlar alabi-
lecek bir kişiliğe sahip olarak yetiş-
tirilebilmesi önem arz etmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Arslan, Mustafa (2009). Dindarlık Algı-
sını Şekillendirmede Kitle İletişim
Araçları. IV. Din Şûrası Tebliğ ve Mü-
zakereleri. (12-16 Ekim 2009, Anka-
ra). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
Yayınları, c. I, 363-364.
- Bahadır, Abdülkerim. (1994). Ergenlik
Döneminde Dini Şüphe ve Tered-
dütler. Bursa: Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe
ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din
Psikolojisi Bilim Dalı, Yayınlanma-
mış Yüksek Lisans tezi.
- Bayyigit, Mehmet. (1989). Üniversite
Gençliğinin Dinî İnanç Tutum ve
Davranışları Üzerine Bir Araştırma.
Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b.
İsmail el-Cu'fî. (1401) *el-Câmi-
u's-Sahîh*, İstanbul.
- Gander, Marry,J & Gardiner, Harry, W.
(2015). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. İs-
tanbul: Remzi Kitabevi.
- Hamidullah, Muhammed. (2011). *İslam
Peygamberi*. İstanbul: Beyan Yayın-
ları.
- Hökelekli, Hayati. (2005). *Din Psikoloji-
si*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- İbnü'l-Esir. (1970). *Üsdü'l-Gâbe*. Kahire:
C 7, 382.
- İbn Sa'd, Ebu. Abdullah. Muhammed
(1985). *eř-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut:
Dârü'l-kütübi'l-ilmiiye.
- Kandemir, Mehmet, Yaşar. (1988). Muaz
b. Cebel Maddesi, *Türkiye Diyanet
Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara:
TDV Yayınları. C 30, s. 338-339.
- Karagöz, İsmail. (2009). *Aile ve Gençlik*.
Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Ya-
yınları.
- Kayıklık, Hasan. (2005). Psikolojik Açı-
dan İman, İnanç ve Şüphe. *Ankara
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergi-
si*. 46/1.
- Komasyon, (2011) *Kur'an-ı Kerim Meali*,
Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,
Ankara.
- Kulaksızoğlu, Adnan. (1997). *Ergenlik
Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kita-
bevi.
- Miller, Patricia, H. (2017). *Gelişim Psi-
kolojisi Kuramları*. İmge yayınları.
- Sarıçam, İbrahim. (2007). *Hız Muham-
med ve Evrensel Mesajı*. Ankara:
DİB Yayınları.
- Weinberg, Tamar. (2009). *The new
community rules: Marketing on the
social rules*, USA: O'Reilly Media.

Dipnotlar

- 1 Bkz. Enbiyâ suresi, 59-60. ayetler;
Kehf suresi, 60-61. ayetler; Yûsuf su-
resi, 36. ayet.
- 2 Bkz. Hac suresi, 7. ayet; Nisâ suresi,
125. ayet; Âl-i İmrân suresi, 67, 120.
ayetler.
- 3 Bkz. Kasas suresi, 18-30. Ayetler.
- 4 Kehf suresi 9-26. Ayetler.
- 5 Tahrim suresi, 12. ayet.

- 6 Ahzab suresi, 21.ayet.
- 7 İbrahim Sarıçam, *Hız Muhammed ve
Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Yayınla-
rı.2007, s. 80.
- 8 Muhammed Hamidullah, *İslam
Peygamberi*, İstanbul Beyan Yayınla-
rı,2011, s.60-61.
- 9 Sarıçam, *Hız Muhammed ve Evrensel
Mesajı*, s.339.
- 10 İsmail Karagöz, *Aile ve Gençlik*, Tür-
kiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,
2009, s. 118-119.
- 11 M. Yaşar Kandemir, Muaz b. Cebel
Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Ansiklopedisi, C 30, s. 338-339.
- 12 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, C 8, s.
63.
- 13 Buhari, *Ezan* 36.
- 14 Bkz. Patricia, Miller, *Gelişim Psikolojisi
Kuramları*, İstanbul: İmge Yayınla-
rı,2017; Mary J.Gander, & Harry, W.,
Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*,
İstanbul: Remzi Kştabevi,2015; Ad-
nan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*.
İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015.
- 15 Bkz. Hayati Hökelekli, *Din Psikolo-
jisi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları,
2005.
- 16 Mehmet Bayyigit, Üniversite Genç-
liğinin Dinî İnanç Tutum ve Davra-
nışları Üzerine Bir Araştırma, Bursa:
Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989, s.38
- 17 Aysel Ekşi, *Çocuk, Genç, Ana Babalar*,
İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1990, s.66.
- 18 Tamar Weinberg, *The new community
rules: Marketing on the social rules*,
USA: O'Reilly Media,2009, s.1.
- 19 Abdülkerim Bahadır, Ergenlik Dö-
neminde Dini Şüphe ve Tereddütler,
Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim
Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans
tezi. Bursa,1994.; Hasan Kayıklık,
"Psikolojik Açından İman, İnanç ve
Şüphe", Ankara Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi ,2005,46/1
- 20 Mustafa Arslan, "Dindarlık Algısını
Şekillendirmede Kitle İletişim Araç-
ları", IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müza-
kereleri (12-16 Ekim 2009, Ankara),
c. I, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
Yayınları, 2009, s. 363-364.

Bir Durum Tanımı: üniversite gençliği *ve DİN*

Araş. Gör. Mehmet Emin SARIKAYA

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Sosyal bilimlerin üzerinde önemle durduğu olgulardan birisi 'kuşak' kavramıdır. Kuşak kavramını çağrıştıracak şekilde ifadelere, kutsal kitaplarda aynı zamanda Aristo ve Platon gibi filozofların eserlerinde hatta daha da öncesinde Mısır medeniyetine dair yazılı metinlerde rastlanılmaktadır. Buna mukabil modern kuşak araştırmalarının özellikle 1968 yılında yaşanan gençlik hareketleri çerçevesinde daha yoğun biçimde gündeme alındığı söylenebilir. İnsanoğlunun farklı biyolojik evreler içerisinde

Gençlik ve din ilişkisinin dinamik bir ilişki biçimi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkinin yapısal boyutunu oluşturan dini kaynaklar, kurumsal dindarlık ve kullanılan din dili ile inananlar arasında etkileşimsel süreçlerin yeni dini toplumsal gerçeklikleri doğuracağı aşikardır.

bebeklik, çocukluk, gençlik çağları neticesinde ebeveyn olduğu ve yeni nesillerin bu şekilde oluştuğu gerçeği göz önüne alındığında bu kavramın çok eski tarihlerden itibaren günlük veya terminolojik dilde bulunması olasıdır. Kuşak kavramına dair farklı tanımlamalar var olsa da genel olarak birbirine yakın tarihlerde doğmuş (örn. 1981-2000 arası doğanlar Y kuşağı şeklinde adlandırılır) toplumsal gruba bu ad verilir. Farklı kuşakların bir arada bulunması, bir kuşağın diğerinin yerine geçmesi, kuşakla-

rın arasında oluşan yaş ve tecrübe farkı toplumsal yasalar çerçevesinde düşünülebilir. Aynı zamanda kuşaklar arası farklılıklar toplumsal değişme denilen olguyu anlamayı kolaylaştırmaktadır. İnsanlar kendilerinden önceki kuşaklara nazaran dünyaya hangi pencereden baktıklarını kıyas edebilir.

Sosyal bilimlerde kuşak kavramının ve farklı kuşakların hangi kriter üzerinden belirleneceğine dair tartışmalar mevcuttur. Bu tartışmaların sonucunda bir insan topluluğunun kuşak olarak değerlendirilmesi için biyolojik ve sosyolojik şartların varlığı önemle vurgulanmıştır. Biyolojik açıklamalarda aynı zaman diliminde dünyaya gelme, benzer olgunlaşma düzeylerini yaşama ön plana çıkarılırken sosyolojik açıklamalar; kolektif bilinç, aynı toplumsal olaylarla muhatap olma, aynı dönem şartlarını paylaşmayı vurgular. Bununla birlikte aynı kuşağa mensup olan bireyler homojen bir grup olarak düşünülmemekte, kuşak içerisinde farklı tipolojilerin ortaya çıkabileceği kabul edilmektedir. Boomers, X, Y, Z vb. sembollerle adlandırılan tipolojilere odaklanıldığında kuşaklar içerisindeki güçlü kimlik ve aidiyetlerin merkeze konulduğuna ve marjinalleştirilen örneklerin görmezden gelinebildiğine de dikkat çekilmelidir. Aslında belirli bir kuşağa ait özelliklerin dünya genelinde ortak bir olguyu temsil etmesi etnosentrik bir okuma olarak değerlendirilebilir. Örneğin gelişmiş ve gelişmekte olan ülke-

Üniversite, tarihinin ilk örnekleri olan Doğuda Nisbus Akademisi, Harran ve Nizamiye Medreseleri; Batıda Bologna Üniversitesi kurumlarında bilginin ve hikmetin aranıldığı ve evrensel ilişkilerin geliştirildiği mekanlar olarak hayat bulmuştur.

lerdeki gençlere nazaran geli(e) memiş ülkelerin aynı dönemi paylaşan bireylerinin dünya görüşü ve toplumsal sorunlara çözüm önerileri farklılaşabilecektir. Ancak bu tarz genellemelerin, bilimsel araştırmalarda kimi zaman mecburi sebeplerle açıklandığı bilinmelidir. Kuşaklara dair genellemelerin, kuşak eğilimleri olarak farklı coğrafya ve ülke şartlarıncı değerlendirilmesi önemini korumaktadır. Buna mukabil, bir toplumda ortaya çıkan kuşakların, toplumun yaşadığı büyük tarihsel kırılmalarla oluştuğu;

'kuşak bilinci' çerçevesinde döneminin tecrübeleriyle yoğrularak gelecek kuşaklara inşa edilmiş toplumsal hafızayı miras bıraktığı ifade edilmelidir.

Kuşak kavramı açıklığa kavuşturulduktan sonra toplumda yeni kuşakları temsil eden gençlik olgusu analiz edilebilir. Gençlik, toplum içerisinde önceki kuşağa nispetle daha yakın tarihlerde dünyaya gelmiş ve farklı bir kuşağı meydana getiren aynı zamanda geçmiş kuşağın birikimlerinden haberdar olarak değişik bir toplum tasavvuru geliştiren bireyler olarak tanımlanabilir. Toplumda genç birey olarak adlandırılacak yaş aralığı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 15-24 yaş arası ile sınırlandırılmıştır. Psikolojik açıdan gençlik olgusunun soyut düşünme becerilerinin geliştiği, birey olma bilincinin arttığı, karşı cinsle ilişkilerin daha olgun bir zeminde gerçekleştirildiği, başkaları tarafından sosyal olarak kabul edilen davranışların ve değerlerin daha fazla önemsendiği, kimlik ve kişiliğin inşa edildiği ve tüm bu süreçler gerçekleşirken uyum ve çatışmanın sürekli olarak yaşanabileceği bir dönemi kapsadığı belirtilmektedir. Sosyolojik yönüyle gençlik, hem gençlerin çocukluktan yetişkinliğe geçerken yaşadıkları dönem ve bu döneme

dair ilişki ve davranışlar bütünü hem de toplum tarafından kurgulanmış ve atfedilmiş statüye denk düşmektedir. Gençlik, toplumdaki idealizmin, geleceğe dair umutların ve atılımların yansımasıdır. Gençlik olgusu aynı zamanda kendi içerisinde farklı kıstaslarla gruplanabilecek insan birlikteliklerini de kapsar. Eğitim yoluyla elde edilen statüler çerçevesinde bir sınıflama yapıldığında yazımızın örneklemini oluşturan üniversite gençliği karşımıza çıkmaktadır. Üniversite, tarihinin ilk örnekleri olan Doğuda Nisbus Akademisi, Harran ve Nizamiye Medreseleri; Batıda Bologna Üniversitesi kurumlarında bilginin ve hikmetin aranıldığı ve evrensel ilişkilerin geliştirildiği mekanlar olarak hayat bulmuştur. Ancak özellikle Batıda teşekkül eden üniversite sistemi günümüz modern eğitim kurumları olan üniversitelerin kapsam ve içeriğini şekillendirmiştir. Üniversite gençliğinin ilgileri, istekleri, kaygıları, ilişkileri, davranışları bu kurumun misyonuna uygun olarak evrensel sınırlara sahip olabilmektedir. Bu çalışma, üniversite gençliği ile din ilişkisini; dini kaynaklar, kurumsal din ve kullanılan din dili bağlamında makro bir okuma ele almayı amaçlamaktadır.

1. Üniversite Gençliği ve Gençlik Kültürü

Üniversite gençliği olarak toplumsal bir grup etiketi ortaya konulurken alt kültür alanı olan gençlik kültüründen de bahsedil-

melidir. Boş zaman değerlendirme faaliyetleri, tüketim alışkanlıkları, giyim-kuşam tarzları, sanat ve sporla dair tercihleri vb. pek çok yenilik ile kuşaklar arası farklılığı simgeleyen sembollere sahip olan bu kültür, modern endüstriyel çağın getirisi olan refah ve birey kültürü bağlamında toplumsal gerçekliğin apayrı bir boyutunu oluşturmaktadır. Bütün bu saydıklarımız gençlerin gündelik hayat pratikleri ve toplumsal ilişki biçimlerini temsil etmektedir.

İnsanlığın tecrübe ettiği kriz ve bunalım dönemlerinde yaşanan hızlı değişimler beraberinde kültürel ve ahlaki dönüşümleri getirir. Toplumsal ilişkilerin yeni bir zemin üzerinde şekillendiği bu zaman dilimleri, toplumda kendini muhafazakâr olarak tanımlayanlar dahil olmak üzere bireylere ve gruplara kültür değişimleri olarak yansımaktadır. Üst kültürde yaşanan bu değişimin marjinalleşmeye daha müsait olan alt kültürlerle etkisi çok daha belirgindir. Geçmişe dair seleflerine nazaran çok daha az bir yaşantı ve tecrübeye sahip olan gençler, kültür değişimlerini daha çabuk kabullenirler. Bununla birlikte gençler ve gençlik kültürünün içinde yaşanan toplumda, değişim dönemlerinin 'hız belirleyicileri' olarak işlevi vurgulanmalıdır. Böylece yerel veya küresel görünüşleri ile gençlik kültürü, toplumsal değişimin hız kazandığı zamanlarda farklı düşünce ve sanat akımları, ritüeller, organizasyonlar, sembolik düzenlemeler vb. olgu-

lar etrafında yeniden şekillenir. Bu süreçler yaşanırken genç kuşağın bilgi, kültür ve ahlak seviyesi yeni toplumun çerçevesini belirleyeceğinden gençlerden beklenenlerin uzunca bir listesi ortaya çıkar. Bu beklentilerin bir kısmı içinde yaşanan gerçeklik ile uyumlu iken aynı durum hepsi için geçerli değildir. Bu bağlamda gençlik kültürünün bir itiraz kültürü ve manifesto hareketi etiketine bürünmesi çokta zor görünmemektedir.

Batı kültürü merkezli gelişen modernizm ve tüm kültürleri etkisi altına alan modernite, belirli yaşam kalıpları, kamusal tarzlar ve gündelik pratikler ortaya çıkarmıştır. Genç kuşakların modern yaşama uyum sağlamadaki becerileri, halefleri olan kuşakların muhafazakâr taleplerinin önüne geçmiştir. Başta bilim olmak üzere iletişim, ulaşım, sağlık, teknoloji vb. alanlarda küresel çaptaki dönüşümler, modern kültür endüstrisinin başarısının altında yatan öncüllerdir. Ancak değişim ve dönüşümü belirli kıstaslarla sınırlamak mümkün olmamış ve modern dönem kendi aksülamelini yaratmıştır. Şeffaflığın bir dogma gibi algılandığı ve toplum düzenin kontrol prensipleri ile çevrildiği bu yeni dönem, postmodern veya geç modern 'hakikatler' çağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuralsızlığın bir kural halini aldığı bu çağ, sivrilmiş her şeyi düzleştirmeye ant içercesine büyük anlatıların karşısına akışkan bir enformasyon olarak dikilmiştir. Postmodern/geç modern dönemde

Z kuşağı gençleri, etkili hayal güçleri sayesinde hikayeleştirilmiş şeyleri daha kolay ve uzun süre hafızalarında tutmaktadırlar. Çok fazla görsel malzemeyle hemhal olmaları da onların bu yönünü geliştirmiş olabilir.

gösteri, beğeni, haz ve müstehcenlik olguları, gençlik kültürünün 'sınırlı, kurallı, sonuç odaklı' modern kültürün ötesinde 'ne o, ne o; hem o, hem o' tarzı mesafesizliğin şiddetiyle evrilmesine sebebiyet vermektedir. Bunun yanında gençlik, postmodern/geç modern dönemde yerelin, küresele meydan okuması neticesinde ortaya çıkan yeni toplumsal kurum, grup ve süreçleri yine 'hızla' benimsemektedir. Ancak bu yeni oluşumlar aslını yansıtmayan ve çoğu zaman unutturan 'taklitler'dir. Taklitler, bir süre sonra

toplumsal hafızanın hatırlama ve hatırlatma işlevlerinin zayıflamasına ve geçmiş ile gelecek arasında genç kuşak yoluyla kurulacak hafıza zincirinin hasar görmesine neden olabilecektir. Bu ise toplumun sürekliliğinin önündeki en önemli engellerden biridir.

2. Üniversite Gençliği ve Dindarlık

Gençlik ve gençlik kültürü dinamik bir değişimin tezahürlerine açıkken aynı zamanda ahlaki, manevi ve dini sabiteleri de tecrübe etmekte ve yorumlamaktadır. Bu çerçevede bir toplum ve topluluk içinde genç ve bu tecrübeyi biricik olarak yaşayan genç birey karşımıza çıkar. Din ve birey ele alınırken belirli bir dinin insan hayatında maddi ve manevi yönleriyle yer etmesi olan dindarlık en önemli bileşendir. Dindarlık, insanın davranışlarında içsel yani imanın yönlendirmesi ile yahut dış beklentiler yoluyla dışsal olarak görünüm kazanabilir. Üniversite gençliği ve din ilişkisi incelenirken söyleyeceklerimiz üniversiteli statüsüne sahip gençlerin içinde buldukları ve tecrübe ettikleri bu yaşam şeklinin dini yaşantılarında daha doğrusu dindarlıklarında nasıl tezahür ettiği. Din üniversite gençliği için anlamlı bir değişken midir? Din üniversite gençliğinin gündelik hayatında nasıl bir yere sahiptir? soruları beraberinde üniversite gençliğinde farklı din anlayışlarının bireysel ve toplumsal çıktılarını anlamayı gerektirmektedir. Ülkemiz, bütün dünyada

etkili olan ve özellikle gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkileyen hızlı değişimleri küreleşmenin etkisi altında aynı zaman diliminde tecrübe etmektedir. Değişimin bu denli hızlı oluşu içinde yaşanan zaman dilimini anlamlandırmayı, geçmiş ve gelecek dengesini kurmayı, toplumsal hafızayı korumayı zorlaştırmaktadır. Değişen toplumsal şartlar, üniversite gençliğinin de dini yönelim ve dindarlık algılarının farklılaşmasına neden olabilmektedir. Ancak yaşanan süreç, tek tip bir dindarlık tipolojisini üniversite gençliğinin tamamına genellemenin mümkün olmayacağını göstermektedir.

Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve dini yönelim ile ilgili yapılan pek çok empirik araştırma mevcuttur. Bilimsel araştırma kriterlerine uygun olarak alan uzmanlarınca gerçekleştirilen bu ça-

Üniversite gençliği arasında sosyal medya kullanmayan sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Gençler, sosyal medyada kendilerini daha rahat ifade ettiklerini düşünmektedirler.

lışmaların, üniversite gençliğinin dine ve dini inancın gereklerine bakışını yansıttığını söyleyebiliriz. Bu anlamda araştırmalarda, üniversite gençliğinin dindarlığı, geleneksel/ilmihâlcı, modern/hümanist veya popüler dindarlık gibi dindarlık tipolojileri altında değerlendirilmektedir. Batıda 1990'lardan bu yana gençlik ve din

araştırmalarında ortaya çıkan tablo Hristiyan ailelerden gelen gençlerin gün geçtikçe kurumsal dine aidiyetlerinin zayıfladığını göstermektedir. Ülkemizde ise 1998'den bu yana gerçekleştirilen çalışmalara paralel olarak 2013 yılında 221 katılımcı ile yapılan bir alan araştırması, "Dinî inancın gerekli olduğunu düşünürüm" seçeneğinin katılımcılarca en fazla tercih edildiğini, "Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım" önermesine katılım sayısının ise en az olduğunu göstermiştir. Araştırmacı bu veriden hareketle gençliğin dini kabul etmekte bir sorun yaşamadığını ancak ibadetler ile ilgili duyarsızlığın var olduğu sonucuna varmıştır.

Benzer bir çalışmanın (2018) verileri de bir önceki araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Bu araştırmaya katılan 355 üniversite öğrencisinin %96,3'ü Allah'ın varlığına inandığını ifade ederken ibadet boyutunda oruç tutanların oranı %88,2 iken namaz ibadetini yerine getiremeyenler oldukça fazladır. Katılımcılar, gündelik hayatın yoğunluğunun namaz kılmaya müsaade etmediğini düşünmektedir. Ülkemizde 1950'li yıllardan itibaren daha görünür olan bireycilik felsefesi daha çok eğitim kanalıyla aktarılmaktadır. Her ne kadar toplumsal geleneğimizde ailenin otoritesi devam etse dahi üniversite gençliğinin bireyci tutumları daha görünür hale gelmiştir. 2020 yılında yapılan bir çalışmada, kendini dindar olarak tanımlayan üniversite gençliğinin

'dini kişinin kalbinin derinliklerinde yaşadığı bir duygu ve kişiye özgü bir yaşam biçimi' şeklinde tanımladığı görülmüştür. Bu veriyle birlikte çalışmaya katılan yüksek din eğitimi alan ilahiyat öğrencileri, kurumsal dindarlığa daha sıcak bakarken Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin nispeten bireysel dindarlığı, kolektif dindarlığa tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite gençliğinde meydana gelen değişimleri anlamak adına gerçekleştirilen mikro ölçekli araştırmalar konuyu daha derinlemesine analiz etmektedir. Üniversite son sınıfta okuyan öğrenciler ile gerçekleştirilmiş yakın tarihli bir başka nitel araştırmada (2020), kendini dindar olarak tanımlayan öğrencilerin büyük bir kısmı, bu dindarlığı 'biraz dindar' olarak nitelemiştir. Çalışmadaki önemli bir diğer bulgu ise gençlerin ahlaklı olmayı, dindar olmaya öncelikleridir. Din değiştirme olgusunu inceleyen diğer bir saha araştırmasında ise gençlerin din değiştirmesinde ailenin dini hassasiyeti ve alınan din eğitiminin niteliği en önemli faktörler olarak vurgulanmıştır. Çalışmaya katılan gençlerin neredeyse tamamı ebeveynlerinin kendilerini Müslüman olarak tanımlayıp dine gündelik hayatlarında yer vermediklerinden bahsetmektedir. Özellikle sekülerleşme ve ailedeki dini hayat ilişkisine dikkat çeken çalışma, sekülerleşmenin aile kurumunu ve aile içi ilişkileri zayıflatırken çocuğun dini sosyalleşmesini engellediğine işa-

ret etmektedir. Ailenin dindarlık ve dini yönelim üzerindeki etkisini destekleyen başka bir araştırmanın verilerine göre gençlerin dini kimliklerini inşa ederken referans aldıkları kaynaklar sırasıyla aile, eğitim kurumları, sosyal çevre ve yazılı kaynaklardır. Teknolojinin hızla geliştiği ve yeni sosyal medya araçlarının hizmete sunulduğu günümüzde medya; aile, sosyal çevre, eğitim ve yazılı kaynaklarca inşa edilmiş dini kimliğe uygun bilgi mecralarına, kişi ve kurumlara ulaşmak ve düşüncelerin yönlendirilmesi noktasında kaynak rolü üstlenmektedir. Üniversite gençliği arasında sosyal medya kullanmayan sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Gençler, sosyal medyada kendilerini daha rahat ifade ettiklerini düşünmektedirler. Bu çerçevede ebeveynlerine veya kurumsal herhangi bir yapıya sormakta ve bu kaynaklardan elde etmekte zorlandıkları bilgilerin bir kısmına geleneksel medya aracılığı ile büyük bir kısmına ise yeni sosyal medya araçları yoluyla ulaşmaktadırlar.

3. Kurumsal Dini Yapılar ve Üniversite Gençliği

Üniversiteli gençlerin din ile ilişkisinin bir başka boyutunu dini kurumlar ile ilişkiler oluşturmaktadır. Üniversiteye başlayan gençlerin büyük bir kısmı devlet üniversitelerinde ve ailesinden ayrı olarak eğitimini sürdürmektedir. Üniversite öğrencisi olarak barınma ihtiyaçlarını yurtlar veya öğrenci

Diyanet'in üniversite gençliği ile teması sadece camiler ve din görevlileri ile değil aynı zamanda Türkiye Diyanet Vakfı'na ait yurtlar aracılığı ile de gerçekleşmektedir.

evleri karşılamaktadır. Gençlerin dindarlığı bu zamana değin edindikleri bilgiler ve ritüeller üzerinden ilerleyebilir. Ancak bu aşamada gençlerin bir kısmının dini gruplara ait barınma alanları olan özel yurtlar ve evlerle tanışması söz konusudur. Son yıllarda artan öğrenci sayısı ise devlet yurtlarının bu öğrencilerin tamamına kalacak yer sunmasını zorlaştırmaktadır. Meselenin gençlik ve din ile irtibatı dini gruplara ait barınma alanlarının, gönüllü veya zorunlu biçimde belirli dini ritüeller ile gençlerin karşılaşma süreçlerine eşlik ediyor oluşudur. Bu süreçte gençlerin dini bilgi edinme kaynakları çeşitlenmekte ve onlara seçim yapmanın sorumluluğu yüklenmektedir.

Gençler bagajlarında bulunan dini bilgi ve görgünün üzerine

inşa etmeleri gereken bilgilerle karşılaşmaktadır. Bu noktada seçim yapmayı reddetme, seçeneklerin tamamını değersiz bulma veya kendi seçeneğini oluşturma gibi farklı tercihlerden bahsedilebilir. Konunun bir başka boyutu ise üniversiteye başlayan gençlerin dini gruplar içerisinde radikal-selefi temelli gruplar tipolojisi altında sınıflanan aşırılıkçı yorumlarla karşılaşmaları ve bu düşüncelerden etkilenmeleridir. Bu akımların dindar ailelerin çocuklarını veya kültürel bir dindarlığa sahip gençleri farklı metotlarla etkilemesi söz konusudur. Bu tarz radikal hareketler uyguladıkları enformasyonda, gençlerin kimlik çatlaklarına hitap ederek 'Müslümanların yaşadığı zorluklar' çerçevesinde kimliksel adalet 'imkânı' sunmaktadır. Kendilerine saygı duymayan ve değersiz hissedilen kişilere, bu durumu düzeltmenin yolu olarak kendi ideolojilerini yüceltme ve tüm güçlülüğe erişim vadederler. Hiçbir suç işlememiş bile olsa bir gencin 'tarihsel günahları' sırtlanmasının ardından pişmanlık ve arınma imkânı olarak kendi uygulamalarını öne çıkarırlar. Topluluğun güven verici ortamına sığınması amacıyla 'topluluk öznesinin' oluşturulması, yaşam ve ölüm arasındaki sınırın değersizleştirilerek bu dünyanın kötülenmesi, gençlerin dönemsel olarak içine düştükleri anlamsızlığa karşı 'anlamı' ortadan kaldıran 'kiyametinin yakın olduğu imgesi' bu hareketlerde sıkça vurgulanmaktadır. Bu

araçlarla gençleri sosyalleşme süreçlerinde edindikleri dini bilgi ve yaşantıdan uzaklaştırmaktadırlar. Zira bilhassa eğitimli bir gençlik, makro planda toplum mikro planda o toplumdaki gruplar açısından dinamizm ve gücün sembolüdür.

Dini grupların faaliyetlerinin yanı sıra ülkemizde kurumsal dinin resmi bir kurum olarak temsilcisi olan Diyanet İşleri Başkanlığının rolü ise oldukça önemlidir. Bu konuyu ele alan bir çalışmada, tıp ve ilahiyat fakültesi öğrencilerinden oluşan katılımcıların, Diyanet'in kurum olarak varlığını benimsedikleri ve onayladıkları ancak kurumun çalışmalarından yeterince haberdar olmadıkları sonucu rapor edilmiştir. Okuduğunuz çalışmanın yazarının da içerisinde yer aldığı çoğunluğu Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin çocukları veya yakınları olan üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen çalıştayda (2021), Diyanet'in güvenilir bir kurum olarak algılandığı, faaliyetlerinde gençlerle daha fazla ilişki kurması, gençlere hitap eden bir dilin benimsenmesi yönünde benzer öneriler ortaya konulmuştur. Diyanet'in üniversite gençliği ile teması sadece camiler ve din görevlileri ile değil aynı zamanda Türkiye Diyanet Vakfı'na ait yurtlar aracılığı ile de gerçekleşmektedir. Yukarıda bahsedilen çalıştayda Diyanet Vakfı'ndan burs alan gençlerin, ahde vefa çerçevesinde kuruma karşı bir yakınlık besledikleri de ifade edilmelidir. Bu anlamda dinin sadece dini ya-

pılardan ibaret olmadığı sembolik ilişkiler yoluyla inananların inşa ettikleri dini anlam ve sembollerin varlığı ve önemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle üniversite gençliği ile dini kurumların temasında gündelik hayatın ve dilin değer içeren sembollerle ilişkilendirilerek sunumu daha sağlıklı iletişimin gerçekleşmesinde önemli bir adımı oluşturacaktır. Toplumsal değişimin bir ifadesi olarak kuşak farklarının dini kurum ve gruplarda yenilenme ve canlılığı tetikleyeceği de düşünülmektedir.

4. Kullanılan Din Dili ve Üniversite Gençliği

Üniversite gençliği ve din ilişkisinin önemli bir boyutunu ise kullanılan din dili oluşturmaktadır. Din dili, toplumsal şartların dikkate alındığı belirli terminolojilerle örülü bir inşa sürecidir. Geleneğimizde din dilini inşa ederken sevgi ve kapsayıcılığı ilke edinmiş Hoca Ahmet Yesevî, Mevlâna, Yûnus Emre gibi pek çok ilim ve irfan erbabı, geniş kitlelere ve farklı coğrafyalara dinin mana ve ruhunu en duru haliyle iletmiştir. Yapılan çalışmalar gençlerin hamasi söylemlerden, popüler siyasi tartışmalar ile gündeme gelen dini motiflerden uzak durmaya çalıştıklarını göstermektedir. Aynı zamanda gerçeküstü/menkıbevi anlatılardan da haz etmemektedirler. Din diline hakim olan sunî problemler, tahakküm edici bir üslup, yetkin olmayan kimselerin dini otorite olarak ortaya çıkması, yar-

gılayıcı, özensiz seçilen kelimeler ve vaaz biçiminde dini konuşmalara karşı mesafelidirler. Ancak din dili ve dini iletişimdeki en önemli problemlerden birisi sosyal medya platformlarında menkıbevi ve radikal din dilinin daha görünür olmasıdır. Buldukları her platformda yukarıda sınırları çizilen haliyle dini bir anlatıma, yoruma, söyleme muhatap olan gençlerde; popüler ve gündelik olanın üstünlük kurduğu modern ve postmodern süreçlere teslim edilmiş bir dinsel olarak tarif edilen din yorgunluğunun yaşanması muhtemeldir. Böylesi bir gündelikleşme, eğitilmiş gençlerin nazarında ulvi değerlerin basite indirgenmesine, dini değerlerin pragmatist bakış açısıyla tüketimine neden olacaktır. Bu nedenle dinin karizmatik bir olgu olarak inançlı bir bireyin hayatındaki merkezi rolü sarsılabilecektir.

Üniversite gençliği olarak tanımladığımız kuşağın büyük bir kısmının Z kuşağı olarak literatüre kazandırılan yeni nesil gençler olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede Z kuşağının hırslı, bireyselliğe önem veren, yeniliğe açık, yalnızlığı seven, özgün ve gerçekçi, bağımsız ve sabırsız, güven arayan, yardımsever, iyi niyetli, hoşgörülü, daha planlı ve eğitilmiş olmak gibi karakteristik özellikleri, din ile olan ilişkilerinde de kendini göstermektedir. Z kuşağı gençleri, etkili hayal güçleri sayesinde hikayeleştirilmiş şeyleri daha kolay ve uzun süre hafızalarında tutmaktadırlar. Çok fazla görsel malzemeyle hem-

hal olmaları da onların bu yönünü geliştirmiş olabilir. Anlık iletişimin Z kuşağının hayatlarının her anını kapsadığı bir zaman diliminde, daha içten, samimi ve interaktif yöntemler ve zenginleştirilmiş görsellerle oluşturulacak dini anlatımın etkisinin geleneksel metotlara nazaran daha kuvvetli olması muhtemeldir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de Hz. Peygamber'e hitaben "O vakit, Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şâyet Sen kaba ve katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi..." (Âl-i İmrân, 3/159) buyrulmuş içten ve samimi bir üslubun akla ve vicdana seslenmenin yolu olduğu vurgulanır.

Z kuşağının yaygın olarak kabul edilen aksine geleneksel kurumlarla ve bilgiyle bağını koparmadığı ancak yeni muhafazakâr düşünce sistemi içerisinde meseleleri yorumladığı söylenmektedir. Bu kuşağın, kurumsal din ile kurduğu ilişkiye dair ülkemizde yapılan araştırmalarda dindarlığı ibadet boyutu üzerinden değerlendirdikleri ancak gündelik hayatlarında ibadetlere zaman ayırmadıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda toplumsal yönü ağır basan Cuma ve Bayram namazları vb. ibadetleri takip ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak arkadaş seçimi gibi dinin toplumsal boyutuna dair durumlarda, Z kuşağının dini ikinci planda değerlendirdiği görülmektedir. Dini bilgiyi elde etme noktasında ise eğer güven ilişkisi tesis edilmiş ise (yazımızın önceki bölümlerinde

Ülkemiz, bütün dünyada etkili olan ve özellikle gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkileyen hızlı değişimleri küreleşmenin etkisi altında aynı zaman diliminde tecrübe etmektedir. Değişimin bu denli hızlı oluşu içinde yaşanan zaman dilimini anlamlandırmayı, geçmiş ve gelecek dengesini kurmayı, toplumsal hafızayı korumayı zorlaştırmaktadır.

üniversite gençliği ile alakalı ifade edildiği gibi) aileden bilgi alınmakta aksi halde internet yoluyla bu bilgilere ulaşmaya çalışılmaktadır. Dünya çapında gerçekleştirilen ve 20 ülkeden 20.088 katılımcının dahil olduğu kapsamlı bir araştır-

maya göre (bu araştırmada istatistik bilgilerin ortalamayı yansıttığı ve ülkeler için farklılıkların mevcut olduğu unutulmadan okunmalıdır) (2017), Z kuşağının %42'si için din önemli bir konu iken %39'u için din hiçbir önem ifade etmemektedir. Araştırma, diğer bazı çarpıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Gençler, arkadaş seçiminde karşısındaki kişinin dinine odaklanmamaktadır. Katılımcıların %56'sı (en fazla Türkiye'de %78 oranında hesaplanmıştır) bir dine karşı saldırgan davranışları ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedir. Son olarak katılımcıların %64'ünün eş-cinsel evlilikleri hukuki olarak tanımlamadığı görülmektedir.

Dinin üniversite gençliğinin gündelik hayatının farklı yönlerine etkisi de üzerinde konuşulmayı hak etmektedir. Din insan için sığınılacak güvenli bir liman olarak düşünülmektedir. Dinin bu fonksiyonu üniversite gençliği açısından ele alındığında, gençlerin din ile kuracakları sağlıklı ilişkinin, onları zararlı pek çok davranış ve alışkanlıktan uzak tutacağı söylenebilir. Özellikle günümüz modern toplumlarında, insan sağlığına ölümcül derecede etkileri bilimsel olarak ispatlanmış madde kullanımı, alkol tüketimi vb. zararlı alışkanlıkların oranı oldukça fazladır. Bu bağlamda gençlerin dini gerekçelerle bu tarz bağımlılık yapıcı maddelerden ve bunların tüketildiği ortamlardan uzak durması toplumsal açıdan oldukça önemli bir faydaya karşılık gelmektedir.

Tam da bu noktada dinen yasak olduğu kesin olmayan ihtilaflı konuların, gençlere baskı aracı olarak kullanılmasının dinin bu işlevsel yanını törpüleyeceği vurgulanmalıdır. Dini otorite bir başvuru ve aynı zamanda meşrulaştırma aracı iken otoritenin kaybı postmodern anlamda 'anything goes' 'ne olursa gider' tarzı bir vurdumduymazlığa kapı aralayabilir.

Sonuç olarak gençlik ve din ilişkisinin dinamik bir ilişki biçimi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkinin yapısal boyutunu oluşturan dini kaynaklar, kurumsal dindarlık ve kullanılan din dili ile inananlar arasında etkileşimsel süreçlerin yeni dini toplumsal gerçeklikleri doğuracağı aşikardır. Dini merkeze koyan, madde ile ilişkisinde manayı önceleyen, toplumsal ilişkilerini dini inancı doğrultusunda inşa eden, dinin ibadet boyutuna da yer ayıran dindarlık biçimi üniversite gençliği çatısı altında toplanabilen genç kuşaklar için yerini; bireyi ve insanlığı önceleyen, maddi unsurlara daha fazla önem veren, toplumsal ilişkilerinde dini inancını ön plana çıkarmayan, özgürlük kavramını, kurallara tercih eden, dinin ahlaki boyutunu vurgulayan yeni bir dindarlığa bırakmaktadır. Bu yeni dindarlık şekli toplumsal değişimin doğasında bulunan anlaşılması güç olmayan bir olgudur. Her değişim, beraberinde yeni fırsatları getirmektedir. Kapsayıcı, empati yapabilen, hak ve hukuka riayet eden ve en önemlisi kendi zemininde ve kendi gerçeklikleri

ile iletişime açık ilişki biçiminin, eğitimli üniversite gençleri açısından anlam ifade ettiği vurgulanmalıdır. Özetle, dini olanla insani olan karşı karşıya getirilmeden, dini yüceltmek adına dünya kötülenmeden, akli, dini alanın dışına itmeye kalkışmadan, bilimin açıklama ve dinin anlamlandırma boyutlarını birbiri yerine kullanmaya çalışmadan, dini ve kültürel olanı eşitlemeden, dinin ahlaki boyutunu örselemeden, Allah ve insan ilişkisini efendi-köle ilişkisinden ziyade bir sözleşme olarak algılayıp anlatarak söylemimiz ve eleştirilerimizde yıkıcı değil yapıcı olmayı tercih ettiğimizde bu iletişimin daha kolay sağlanacağı akli selim sahiplerince kabul edilecektir.

Kaynakça

- Ağçoban, Sıddık. Üniversite Gençliğinde Dini Bireyselleşme. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Aksan, Gamze - Sönmez, Özlem Altun-su. "Üniversite Gençliğinin Değerlerinin Farklılaşan Yönleri: Değerler ve Dindarlık İlişkisi Bugün Bizlere Ne Anlatıyor?" Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7/5 (07 Ekim 2019), 299-312.
- Aşlamacı, İbrahim. "Üniversite Öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine Yönelim Durumları: İnönü Üniversitesi Örneği". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 5/6 (2016), 563-1582.
- Avcı, Özlem. Bir Özneleşme Örneği Olarak İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği. Doktora Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Benslama, Fethi - Türkyay, Orçun. Ölüm Siyaseti: Cihatçı "Üst-Müslümanlar". İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Broadbent, Emma Vd. Generation Z: Global Citizenship Survey. England: Varkey Foundation, 2017.
- Clarke, Peter B. Din Sosyolojisinde Çağdaş Gelişmeler. thk. İhsan Çapcıoğlu. Ankara: İmge Yayınevi, 1. Baskı., 2012.
- Collins-Mayo, Sylvia. "Youth and Religion: An International Perspective". Theo-Web. Zeitschrift Fuer Religionpaedagogik [Academic Journal Of Religious Education] 11/1 (Ocak 2012), 80-94.
- Çetin, Nida Sümeyya. Medyanın Gençlerin Dini Kimlik İnşasındaki Rolü: İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Eryücel, Sema. "Religious Conversion in University Students". Turkish Studies 13/17 (2018), 23-140.
- Güngör, Özcan. "1.5 ve 2. nesil Türk gençlerinin ailede dini sosyalleşmeleri: New Jersey, USA örneği", 2012.
- Güngör, Özcan. "Değerler ve Gençlik". Çalışan Gençlik ve Değerler. ed. Özcan Güngör. 19-38. Akçağ Yayınları, 1. Basım., 2015.
- Güngör, Özcan. "Sosyolojik Bir Teori Olarak Sembolik Etkileşimciliğin Ontolojik Temeli ve Din Olgusu". Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 13/1 (2013), 57-91.
- Gökçe, Sena. Kuşaklara Göre Dindarlık Eğilimleri: Y Ve Z Kuşaklarının Dindarlık Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme / Religiosity Trends Of Generations: A Study On The Religiosity Trends Of Y And Z Generations. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., 2021.
- Görmez, Mehmet. Gençliğin Anlam Arayışı Ve İslam Gençliğin Din Sorgulamalarının 7 Sebebi. Ankara: İslam Düşünce Enstitüsü, 2020.
- Han, Byung-Chul. Yorgunluk Toplumu. Çev. Samet Yalçın. İstanbul: Açılım Kitap, 5. Bsk.
- Kızılgeçit, Muhammed. "Modern Dünyada Z Kuşağına Hz. Peygamber'i (s.a.v) Anlatmak". Diyanet Aylık Dergi, 2020.
- Kolektif. İlham Veren Buluşmalar -. Türkiye'deki Din Dili Gençlerde Nasıl Karşılık Buluyor? Uluslararası Genç Derneği, 2018.
- Odabaşı, Fatma. "Üniversite Gençliğinin Otorite Algısı ve Din". İlahiyat Akademi 12 (29 Aralık 2020), 183-216.
- Petts, Richard J. "Parental Religiosity and Youth Religiosity: Variations by Family Structure". Sociology Of Religion 76/1 (01 Ocak 2015), 95-120.
- Seemiller, Corey - Grace, Meghan. Generation Z: A Century In The Making. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York, Ny, 2018.
- Subaşı, Necdet. "Din Yorgunluğu". Kişisel Web Sitesi. Necdetsubasi. Erişim 22 Aralık 2021. <https://www.necdetsubasi.com/Calismalar/Makale/251-Din-Yorgunlugu>
- Taş, Kemaleddin. "Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma." Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15/2 (2010).
- Yavuzer, Hasan. "Üniversite Gençliğinin Din Algısı (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Örneği)". Milli Kültür Araştırmaları Dergisi 2/2 (31 Aralık 2018), 22-48.
- Yılmaz, Kürşad. "Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimleri İle Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki". Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 16/29 (01 Haziran 2013), 129-146.

DİYANET-SEN
TÜRKİYE DİYANET VAKIF GÖREVLİLERİ SENDİKASI

2. Uluslararası Din ve TOPLUM Fotoğraf Yarışması

Altın Madalya, Faysal KANBER • Yolcu (2021)

Gümüş Madalya, Emre BOSTANOĞLU • Selçuklu Mirası (2021)

Bronz Madalya, Filiz KILIÇ • Dua Etmek (2021)

Din ve TOPLUM

DIYANET-SEN'in ilmî, bilimsel, akademik ve sosyal hayata katkısıdır.